

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

**NEOLİBERAL DÖNEMDE CEZALANDIRMANIN DEĞİŞEN
AMACI VE FAİLE BAKIŞ AÇISI**

Beyzanur BARUŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

**NEOLİBERAL DÖNEMDE CEZALANDIRMANIN DEĞİŞEN AMACI VE
FAİLE BAKIŞ AÇISI**

Beyzanur BARUŞ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

ÖZET

BARUŞ, Beyzanur, *Neoliberal Dönemde Cezanın Değişen Amacı ve Faile Bakış Açısı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Suç teşkil eden bir fiil karşısında bu fiilin failine uygulanan ceza yaptırımının hem uygulanma biçimi hem de uygulanma amacı tarihsel dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Nihayetinde devletin ideolojik araçlarından biri olan cezalandırmanın şeklinin ve amacının izlediği bu seyir, modern devletin doğuşu ve geçirdiği sosyoekonomik değişimlerle oldukça bağlantılıdır. Buradan hareketle tez kapsamında, merkez kapitalist ülkelerde Keynesyen refah devleti ve neoliberal devlet dönemleri arasındaki toplumsal yapı ve hakim cezalandırma anlayışının karşılaştırması yapılacak, dönemlerin sosyoekonomik özelliklerinin cezanın amacına nasıl etki ettiği ele alınacak, son olarak yaşanan değişimin ülkemiz bazında ne derece benzerlikler taşıdığı tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Cezalandırma, neoliberal devlet, ıslah, etkisizleştirme.

ABSTRACT

In the face of a criminal act, both the way of application and the purpose of the penal sanction imposed on the perpetrator of this act differed according to historical periods. Ultimately, this course followed by the form and purpose of punishment, which is one of the ideological tools of the state, is highly connected with the emergence of the modern state and the socio-economic changes it has undergone. From this point of view, within the scope of the thesis, the comparison of the social structure and the dominant punishment understanding between the Keynesian welfare state and neoliberal state periods in the central capitalist countries will be made, how the socio-economic characteristics of the periods affect the purpose of punishment will be discussed, and finally, the similarity of the change experienced in our country will be discussed.

Key Words: Punishment, neoliberal state, rehabilitation, incapacitation.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	2
1.1. CEZA NEDİR.....	2
1.2. GELENEKSEL HUKUK ÖĞRETİSİNDE CEZANIN AMACINA DAİR TEORİLER.....	3
1.2.1 Mutlak Teoriler: Kefaret, Ödetme	3
1.2.2. Nisbi Teoriler: Caydırma, Önleme	5
1.2.3. Karma/ Uzlaştırıcı/ Birleştirici Teoriler: Ödetme ve Caydırma	8
1.3. SOSYAL SAVUNMA (TOPLUMSAL KORUNMA) DOKTRİNİ	9
1.4. DURKHEİM'A GÖRE CEZA: KOLLEKTİF VİCDANIN TEPKİSİ.11	11
1.5. MARKSİST GÖRÜŞLER: CEZANIN EKONOMİ POLİTİĞİ	13
1.5.1. Marx'ın Cezaya Dair Görüşleri	14
1.5.2. Rusche ve Kirchheimer: Cezanın Tarihi Tezi	15
1.5.3. Paşukanis: Meta Mübadelesi Sistemi ve Ceza	17
2.BÖLÜM: SOSYOEKONOMİK DÖNÜŞÜM VE CEZALANDIRMA.....	22
2.1. GENEL OLARAK	22
2.2. REFAH DEVLETİ.....	23
2.2.1. Fordizm ve Kitle Üretimi	25

2.2.2. Yeni Düzendeki Devletin Rolü.....	27
2.2.3. Refah Devleti'nin Krizi	30
2.3. NEOLİBERAL DEVLET.....	34
2.3.1. Neoliberalizm: Kavram ve Özellikler	34
2.3.2. Neoliberalizmin Yükselişi ve Dünyaya Yayılışı	36
2.3.3. Devletin Neoliberal Dönüşümü.....	38
2.4. REFAH DEVLETİ'NDEN NEOLİBERAL DEVLET'E: CEZALANDIRMA ANLAYIŞINDA YAŞANAN DEĞİŞİM.....	42
2.4.1. Refah Ceza Devleti.....	42
2.4.2. Neoliberal Ceza Devleti	45
2.4.2.1. Değişen Sosyal Yapı ve Faile Bakış.....	50
2.4.2.2. İzlenen Ceza Politikaları.....	52
2.4.2.2.1. Adapte Olmaya Yönelik Politikalar.....	54
2.4.2.2.2. İnkâr ve Dışavurum Politikaları.....	56
2.5. DEĞERLENDİRME.....	59
3. BÖLÜM: NEOLİBERAL DÖNEMDE TÜRKİYE'DE CEZALANDIRMA ANLAYIŞI VE FAİLE BAKIŞ.....	65
3.1. GENEL OLARAK	65
3.2. EKONOMİK DURUM VE İDARİ YAPIDA DÖNÜŞÜM.....	65
3.3. CEZA ADALETİ SİSTEMİNDE DÖNÜŞÜM.....	71
3.3.1. Onarıcı Adalet Anlayışı	72
3.3.2. Mağdurun Yükselişi ve Cezai Popülizm	75
3.3.3. İnfaz Kanunu Değişiklikleri	78
3.3.1.1. İnfazın Amacı	78

3.3.3.2. Koşullu Salıverilme ve Denetimli Serbestlik	82
3.3.3.3. Cezaevlerinin Özelleştirilmesi Tartışması.....	86
3.3.3.4.Kimyasal Kastrasyon Tartışmaları	88
3.4. DEĞERLENDİRME.....	91
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	102
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	115
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	117

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Bkz: Bakınız

CGTİHK: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

CMK: Ceza Muhakemesi Kanunu

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

TCK: Türk Ceza Kanunu

GİRİŞ

Bu tezde modern devletin dönüşümüne yol açan ekonomik sebepler ve yaşanan dönüşümün cezalandırma anlayışındaki etkileri ele alınacaktır. İlk bölümde ceza kavramı açıklanarak ceza yaptırımının özellikleri ele alınacak, cezalandırma ile hedeflenenin ne olduğu konusunda geleneksel teorilere yer verilecek, bu teorilerin yanı sıra cezalandırmanın arkasında yatan nedenlere dair farklı bakış açıları sunulacaktır.

İkinci bölümde modern devletin sosyoekonomik dönüşümü ele alınarak Keynesyen refah devletine giden süreç ve refah devletinin yükselişinin izlendiği II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki ekonomik ortam, üretim biçimi ve toplumsal yapı gözden geçirilecektir. Ardından 1970'lerle beraber yaşanan ekonomik krizler, kitlesel ve seri üretimin yerini esnek üretime bırakışı ve devletteki dönüşümle beraber neoliberal döneme geçiş anlatılacak, neoliberal politikaların yalnızca ekonomik anlam taşımayarak yaşamın her alanına sirayet edişinden ve dünya çapında hakim politika biçimi haline gelişinden bahsedilecektir. Neoliberalizmle kutsallaştırılan birey, serbest girişim, özelleştirme ve rekabet gibi kavramların yanında aynı şekilde değersizleşen emek, gelir adaleti ve sosyal devlet incelenerek bu düşünce biçiminin devlet yönetimindeki yansımaları gözlemlendikten sonra iki farklı dönem açısından toplumun faile bakışı ve cezalandırma anlayışındaki farklar ele alınacaktır.

Son bölümde yukarıda izah edilen dönüşüm sonucunda günümüz dünyasında egemen olan neoliberal hegemonyanın ülkemizde hangi dönemde yankı bulduğu, ne tür yapısal politikalara sebebiyet verdiği ve son olarak ceza adaleti sistemindeki yansımalarından bahsedilerek infaz düzenlemeleri özel olarak ele alınarak cezalandırmanın amacının ne olduğu tartışılacaktır.

1. BÖLÜM:

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. CEZA NEDİR

Ceza ile ilgili onlarca tanım mevcut olsa da basitçe ifade etmek gerekirse ceza, işlenen suç karşısında faile kurumsallaşmış otorite tarafından verilen yetkiye binaen uygulanan kötülüktür. (Tella, 2006, s.7) Bu tanımdan cezaya ilişkin birtakım özellikleri ortaya koymak gerekirse ilk olarak cezanın *acı çekme, hoşnutsuzluk ve kötülük* içerdiği söylenebilir. Bu acının illaki fiziksel olması gerekmez, kişinin şahsi arzularından mahrum bırakılması şeklinde de olabilir. Ancak bu kötülük meşru otorite tarafından uygulanmalı, ölçülü olmalı, intikam tutkusu barındırmamalı ve bir amaç taşınmalıdır. Ceza kendi başına bir keyif olmamalıdır. (Tella, 2006, s.8-9)

Cezanın bir diğer özelliği, *hukuki anlamda suç teşkil eden davranış karşısında* uygulanmasıdır. Öncelikle fail tarafından zarar verici bir hareket yahut ihmal gerçekleştirilmiş olmalı, bu davranış ya da ihmal, arkasındaki ahlaki motivasyondan bağımsız olarak bir kuralı ihlal etmelidir. (Tella, 2006, s.9)

Ceza, *suçu işleyen faile* uygulanmalıdır. Ödetici görüşe göre suçluluk, cezalandırmanın mantıki ön koşuludur. Faydacı görüşe göre ise suçluluk, verilen cezanın haklı olabilmesi için ahlaki ön koşuldur. (Tella, 2006, s.11)

Ceza *maksatlı olarak, failden bağımsız, kurumsallaşmış bir otoritenin yetkilendirdiği kişilerce* uygulanmalıdır. Diğer bir deyişle ceza failin tövbesi ile kendi kendini cezalandırması ya da doğal güçler tarafından cezalandırılması şeklinde gerçekleşmez, yine özel ölçü alma yoluyla da uygulanamaz. Faile cezayı

verecek olan kurumsal olarak cezalandırma gücünün/yetkisinin verildiği kimseler olabilecektir, adaleti rastgele eline alacak biri değil. Aksi halde cezalandırma, devletin oluşumundan önceki erken toplumlardaki kişisel ölç kavramı olarak değerlendirilecektir. Burada şu belirtilmelidir ki, cezalandırma fikrinin bir devlet kuruluşu veya hakimlerle sınırlandırılması gereksizdir. Kuralları meydana getiren ve bunları uygulayacak bir aracıya sahip olan herhangi bir otoritenin varlığı yeterlidir. (Tella, 2006, s.13-14)

Cezaya yönelik bu teknik sayılabilecek özellikleri sıraladıktan sonra cezanın ne anlam ifade ettiğine dair görüşlere yer vermek yerinde olacaktır.

1.2. GELENEKSEL HUKUK ÖĞRETİSİNDE CEZANIN AMACINA DAİR TEORİLER

Ceza iki safhadan oluşmaktadır: müeyyide tehdidi ve müeyyidenin yerine getirilmesi. (Hafizoğulları, 1987, s.193) Cezalandırma tehdidi ve bizzat cezanın yerine getirilmesi ile amaçlananın ne olduğu konusunda pek çok fikir ortaya atılmıştır. Amacını geçmişte arayan bir cezalandırma söz konusu ise, işlenen suç ile meydana gelen zararın sonuçları onarılabılır olduğunda ceza eski hale getirme amacı üstlenebilecekken, yalnızca zarar verene kötülük etme ve mağduru tatmin etmeyi hedefleyen ceza ölç alıcı bir nitelik kazanacaktır. Eğer cezalandırmanın amacı gelecekte aranıyor ise işlenen suçla doğabilecek sonraki zararları önleme ve doğabilecek tehlikeleri bertaraf etme hedeflenebilir. (Hafizoğulları, 1987, s.203-204) Cezanın amacına dair geleneksel öğretilerde yaygınlık kazanmış teoriler kefarete, özel/genel önleme ve karma teoriler olarak sıralanabilir.

1.2.1 Mutlak Teoriler: Kefarete, Ödetme

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu teoriler indeterminizm taraftarıdır, diğer bir deyişle kişi iradesinin özgür olduğunu kabul etmektedirler. Bu teorilere göre ceza gelecekle değil geçmişle ilgilidir. Cezanın amacı failin işlediği kötülüğün karşılığını görmesidir yani ceza, kusurlu davranışın kefaretidir. (Karakaş Doğan,

2007, s.19) Suçlunun işlediği suçun kefareti ödemesiyle birlikte çiğnenmiş olan adalet prensibinin intikamı alınmış olur.

Kefaret teorisinin önemli savunucularından biri Immanuel Kant'tır. Kant ahlaki kefareti savunarak suçun ahlaki düzenin bir ihlali olduğunu söyler. (Toroslu, 2007,s.33) İhlali gerçekleştiren failin cezalandırılması da bu düzenin getirdiği ahlaki emirden doğmaktadır. Dolayısıyla cezalandırma faydacılık esaslı olamaz, devlet herhangi bir yararı olmasa dahi suçluyu cezalandırmalıdır. (Üzülmez, 2001, s.266) Bu konuda Kant'ın ada halkı örneğinden çokça bahsedilmiştir. Örnekte bir adada yaşayan halkın buradan ayrılarak dünyaya yayılmaya karar vermesinden söz edilir. Bu halde dahi herkes ayrılmadan evvel, hapisanedeki son katilin cezası infaz edilmelidir. Böylece katilin işlediği suç halkın üzerinde kalmaz ve halk katille işbirlikçi sayılmaktan kurtulur. (Aktaş, 2009, s.20) Yine Kant'a göre, "Bir insanın ölmesi, tüm insanların yok olmasından iyidir. Çünkü adalet ve haklılık yok olursa insan hayatının dünya üzerinde hiçbir değeri kalmayacaktır. Ölüme mahkum edilen bir suçluya, kendisi üzerinde tehlikeli deneyler yapılmasını kabul ederse yaşamasına izin verileceği önerilir de eğer suçlu mutlu bir şekilde deneyleri atlarsa bu teklife ne denmelidir? Doktorların bu deneylerle kamu yararı açısından faydalı olabilecek bilgiler edineceği öne sürülebilir. Ancak bir mahkeme, eğer bir tıp okulu tarafından böyle bir teklif yapılırsa bunu küçümseme ile reddedecektir; çünkü adalet, her ne olursa olsun herhangi bir düşünce ile takas edildiğinde adalet olmaktan çıkar." (Willoughby,1969, s.557)

Hukuki kefareti savunan Hegel'e göre ise suç, hukukun yadsınmasıdır ve bireyin iradesinin genel iradeyi temsil eden hukuk düzenine başkaldırmasıdır. (Üzülmez, 2001, s.266) Bu durumda devlet otoritesini yeniden sağlayacak tedbir cezadır. Hegel bunu diyalektik metotla açıklar: "*Suç hukukun inkarıdır; ceza ise suçun inkarıdır; inkarın inkarı olan ceza, hukuku teyit eder.*" (Toroslu, 2012, s.407) Ceza yoluyla, ihlal edilen hukuk yeniden kurulur.

Willoughby ise Hegel'in kefarete teorisi savunucusu olarak kabul edilmesini doğru bulmaz. Yazara göre Hegel'in haksızlık eden kimseye çektirilecek acıyı

savunmasının temel sebebi, bu acının en azından suçlunun kendisi üzerinde eğitici bir etkisi olmasıdır. Bu ödetme anlayışında cezadan zevk alma ya da intikam yoktur, suçun kendisine karşı kullanılması vardır. Başka bir ifadeyle suçluyu yargılayan kendi fiilidir. Ceza, suçluda işlediği fiile ilişkin farkındalığa yol açar. Dolayısıyla yazar, Hegel'in cezanın faydacı yönüne vurgu yaptığını düşünmektedir. (Willoughby,1969, s.566-567)

Mutlak teorilere ilişkin pek çok eleştiri yapılmıştır. Öncelikle salt ödetme amacının hedeften yoksun olduğu ve ne suçlu ne de toplum açısından olumlu sonucunun bulunmadığı belirtilmiştir. (Toroslu, 2007, s.30) Ceza, icra edildiği esnada bir “ödetme” niteliği taşısa da bu nitelik, salt kötülüğü kötülükle cezalandırma amacı anlamına gelmemekte, cezanın hedeflediği sonucu yerine getirmede bir araç olmaktadır. (Hafizoğulları, 1987, s. 198) Cezanın verilmesi ile mesele kapandığı için bu teori suçlunun topluma kazandırılması ve cezasının infazıyla ilgilenmemiştir. (Karakaş Doğan, 2007, s.20) Yine salt adalet düşüncesi ile ceza verilmesi doğru kabul edilemez çünkü ceza hukukunun görevi adaleti sağlamanın yanı sıra toplum barışını da sağlayarak hukuki değerleri korumaktır. (Toroslu, 2007, s.38) Ceza, zarara uğrayan mağdurun öfkesini, toplumdaki nefret ve infiali yatıştırmaktadır ancak bunu yaparken şahsi yahut toplumsal bir ölç almayı amaçlamamakta, aksine bunu önlemektedir. (Hafizoğulları, 1987, s. 205)

Suçla ilişkin ahlaki tepki ile suçluya yönelik intikam duygusu farklı şeylerdir. İntikam, yapılan kötülüğe bir başkasının eklenmesidir. Cezayı duyguların tatmini için kullanmak çok sürmeyecek geçici bir tatmindir. Suçlunun günah keçisi ilan edilmesi yalnızca o ve toplum arasında gelecekte tüm cemiyeti yaralayacak sonuçlara sebep olabilecek bir düşmanlık yaratır. Çünkü suç, tamamen özgür iradenin fiili olarak ortaya çıkmaz, suçun işlenmesinde çevresel faktörlerin de etkisi vardır. Dolayısıyla ceza yalnızca toplumun duygusal ferahlamasına hizmet etmemeli, bireye yardım etmelidir. (Meyer, 1969, s.596)

1.2.2. Nisbi Teoriler: Caydırma, Önleme

Bu teorilerde ceza faydacı bir temele oturtulmuştur. Cezanın amacı caydırma yoluyla gelecekte işlenecek suçları önlemek ve toplumsal düzeni korumak olmalıdır. Cezanın bu önleyici işlevi ikiye ayrılarak ele alınmıştır: genel önleme ve özel önleme.

Genel önlemede ceza ile potansiyel suçluların korkutularak suça yönelmekten alıkonulmaları hedeflenir, bu da ağır ve şiddetli cezalarla mümkündür. (Toroslu, 2007, s.41) Şiddetli cezaların infazı diğer insanlara örnek olur, toplumsal ahlaki tazeleyerek onları suç işlemekten caydırır. (Karakaş Doğan, 2007, s.20-21) Özel önleme ise üç şekilde gerçekleşebilir: kişinin yeniden suç işlemesinin engellenmesi, kişinin ceza ile suç işlemekten caydırılması, kişinin toplumdan tecriti. (Yavuz, 2018, s.112) Suç işleyen kişinin iyileştirilerek topluma yeniden kazandırılması pozitif özel önleme iken, topluma kazandırılmayan ve cezanın caydırıcılığının işe yaramadığı kişinin toplum dışına itilerek toplumun korunması negatif özel önlemedir. (Sanıvar, 2020, s.134)

Faydacı temelli teorilerin önde gelen savunucularından biri Beccaria'dır. Ona göre cezanın amacı, *"suçlunun kendi yurttaşlarına karşı zarar vermelerini engellemekten ve başkalarının benzer eylemlerde bulunmalarını önlemekten başka bir şey değildir"* (Beccaria, 2013, s.69-70) Cezalar beklenen caydırıcı etkiyi göstermek için şu üç özelliği barındırmalıdır: hızlılık, kesinlik, şiddetlilik. (Dolu&Büker, 2009, s.4) Ceza, işlenen suçun ardından ne kadar çabuk uygulanırsa o kadar adil ve yararlı olacaktır. Yine bir cezanın hafif yaptırımlar içermesine rağmen kaçınılmaz olması çok daha acımasız olan ancak af umudu bulunan cezadan daha etkili olacaktır. (Beccaria, 2013, s.129) Cezanın şiddetli olması gereğini de işlenen suçla orantılı bir şiddet olarak algılamak gerekir.

Cezalandırmada fayda amacını güden diğer düşünür Bentham'a göre suçlu kişi serbest, akıllı, soğukkanlı bir şekilde hesap yapabilen biridir. Suçu işlemeyen önce bu kişi adeta bir iktisatçı mantığıyla suçtan elde edeceği kâr ile ceza alması durumunda uğrayacağı zararın hesabını yapar ve buna göre hareket eder. (Koca&Üzülmez, 2016, s.541) Bu nedenle cezanın suçluya vereceği ıstırap, suçun

getireceği faydadan fazla olmalıdır ki suç işlenmesi önlensin. Bentham, eğer suç işleyen kişi cezalandırılmazsa bunun yalnız aynı kişi açısından değil ama suç işleme potansiyeline sahip diğer insanlar açısından da suç yolunu açacağını, dolayısıyla cezanın herkes için bir güvenlik kaynağı olduğunu vurgulamasıyla cezanın genel önleme amacına işaret etmiştir. Özel önleme açısından ise cezanın üç amacı vardır: suç işleme yeteneğini ortadan kaldırma, ıslah etme, gözdağı verme. (Aktaş, 2009, s.9-10)

Hafizoğullarına göre cezanın amacı suçluluğun biyolojik, toplumsal ya da fiziki nedenlerine karşı bir savaş değil, toplumu suç tehlikesine karşı savunmaktır. (Hafizoğulları, 1987, s. 208) Ceza, müeyyide tehdidi safhasında genel önleme görevi üstlenirken, müeyyidenin yerine getirilmesi safhasında hem genel hem de özel önlemeyi sağlar. Özel önleme hem fiziksel hem de psikolojik engelleme yoluyla olur. Fiziksel engellemede suçlu hapsedme, idam, süresiz sürgün gibi cezalar aracılığıyla yeniden suç işlemekten men edilmekteyken, psikolojik engellemede suçlunun ıslah edilerek toplumsal düzene, kurallara ve iş hayatına uyumu sağlanmaktadır. Ceza yerine getirilirken aynı zamanda mağdur ve yakınlarında doğan infiali bastırmakta ve şahsi öç tehlikesini önlemekte, toplumun tamamı açısından genel önleme sağlayarak devletin gücü ve otoritesini teyit etmektedir. (Hafizoğulları, 1987, s. 210-214)

Nisbi teoriler, cezada salt önleme amacıyla hareket edilmesinin adalet düşüncesinden uzaklaştırdığı sebebiyle eleştirilmiştir. (Toroslu, 2007, s.43) Cezanın, ödetme amacını tamamen reddetmesi doğru olmaz, sadece caydırmak amaçlı ceza verilirse masumun cezalandırılması ile suçlunun cezalandırılması arasında bir fark kalmaz. (Meyer, 1969, s.597) Bir diğer eleştiri suçlunun tercihlerini özgür iradesiyle ve akılcı yollarla yaptığının, her durumda fiilinin kâr ve zararını değerlendirdiğinin kabul edilmesine yöneliktir. Bu varsayım hatalıdır, çünkü insanların karar alma sürecinde pek çok etken rol oynar bu da “insanın sınırlı rasyonelliği” kavramını doğurur. İradesi çeşitli etkenlerle sınırlandırılmış bireylerin ne kadar kesin, hızlı ve şiddetli olursa olsun cezadan korkarak suç işlemekten kaçınabilecekleri söylenemez. (Dolu&Büker, 2009, s.6-7)

Tüm bu eleştirilere rağmen cezanın caydırarak suçları önleme amacının tamamen yabana atılmaması gerektiğini düşünenler de mevcuttur. Bir görüşe göre cezaların caydırıcılık etkisi mevcut suçlu sayısına bakılarak değil, suç işlemesi önlenmiş kişi sayısına bakılarak anlaşılacaktır, ancak bunu saptamak pek mümkün değildir. Ceza olmasaydı ne olurdu sorusuna yanıt olabilecek en yakın örnek, II. Dünya Savaşı esnasında Almanların Danimarka’da tüm polis güçlerini tutuklayarak bunun yerine daha az etkili bir güvenlik sistemi getirmesi olabilir. Bunun sonucunda Danimarka’daki suç oranı on kat artmıştır. (Loewy,2009, s.7-8) Dolayısıyla cezaların amacı ne olursa olsun pratikte belli bir caydırıcılık yarattığı gerçeği yadsınamaz.

Dolu/Büker’e göre cezaların caydırıcılığı suçun özelliklerine ve suçlunun özelliklerine göre değişebilmektedir.¹ Bu sebeple yalnızca cezalandırma ve caydırmak amacıyla hareket edilmemeli, tüm toplumu iyileştirmeye yönelik insan odaklı politikalar izlenmelidir. (Dolu&Büker, 2009, s.18)

1.2.3. Karma/ Uzlaştırıcı/ Birleştirici Teoriler: Ödetme ve Caydırma

Bu teoriler, cezanın amacının belirlenmesinde kefarete ve önleme teorilerinin birlikte ele alınması gerektiğini savunurlar. Cezanın ödetme niteliği temel olmakla birlikte, genel önleme ve özel önleme işlevlerine de sahiptir. Yani ceza hem geçmişe hem de geleceğe yönelik olmalı, failin kusurunu esas almalı ve failin kusurunun karşılığını görmesi yoluyla topluma yeniden kazandırılmasını sağlamalıdır. (Artuk&Gökçen&Yenidünya, 2014, s. 675) Böylece “ödetme” mutlak anlamını yitirerek toplumun korunması için uygun bir araca dönüşür. (Öztürk&Erdem, 2016, s.428)

Karma teorilerin uzlaştırmaya çalıştığı kefarete ve önleme amaçlarından birisinin bazen daha baskın olduğu görülür. Cezalandırmayla sağlanacak adalet toplumsal

¹ Örneğin mala karşı işlenen suçlar açısından cezalar daha caydırıcı iken şahsa karşı işlenen suçlarda bu oran düşüktür. Yine kişinin suçtaki uzmanlık seviyesinin düşük olması cezayı caydırıcı kılarken tecrübeli bir suçlu için caydırıcılık daha azdır. Bu oranlara ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. (DOLU & BÜKER, 2009, s. 10-15.)

fayda ile sınırlandırılmalıdır diyerek önleme amacını ön plana alan görüşün yanı sıra, diğer bir görüş toplumsal faydanın adaletle sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. (Koca&Üzülmez, 2016, s.542)

Karma teoriler kapsamında Rawls ve H.L.A. Hart'ın düşüncelerine de değinmek yerinde olacaktır. Hart, teorisini iki soru ile kategorize etmiştir: 1. Ceza neden meşrudur? 2. Kimi cezalandırmalıyız ve ne kadar cezalandırmalıyız? Düşünüre göre ilk soru faydacılık esasıyla cevaplandırılmalı, suçların önlenmesi gibi sosyal sonuçlar göz önüne alınmalıdır. İkinci soru ise, hak etme ve adalet ön planda tutularak, suçu işleyene kusuru kadar ceza verilmelidir şeklinde cevaplandırılmalıdır. (Hart, 1986 akt. Wood, 2002, s.305) Böylece Hart faydacı temelli cezalandırma anlayışını kefarete teorisi ile dengelemeye çalışmıştır.

Rawls da Hart gibi çeşitli sorularla görüşünü açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre bir insanın yargılanıp suçlu bulunarak ceza almasında geçmişe yönelik olarak yargıcın rolü varken; cezalandırmanın meşru kılınmasında ise geleceğe dönük olarak kanun koyucunun rolü vardır. (Zaibert, 2006 akt. Aktaş, 2009, s.23-24) Yargıcın hareketi kefarete esaslı iken kanun koyucununki faydacılık temellidir.

1.3. SOSYAL SAVUNMA (TOPLUMSAL KORUNMA) DOKTRİNİ

Bu doktrinin temelinde yer alan sosyal savunma düşüncesi ilk olarak pozitivistler tarafından ele alınmıştır. Pozitivist okula göre ceza hukuku artık suçu cezalandırmayı amaç edinmek yerine toplumu suçtan korumayı amaç edinmelidir. (Artuk&Gökçen&Yenidünya, 2014, s.49) Ancak salt amacı toplumun korunmasıyla sınırlı bir sosyal savunma, suçluyu genel çıkar uğruna feda etmeyi gerektirebilecektir. Dolayısıyla zamanla bu anlayış değişikliğe uğrayarak Filippo Gramatica'nın öncülük ettiği çağdaş bir sosyal savunma doktrini ortaya konmuştur.

Sosyal savunma geleneksel kefareteçi ceza anlayışını reddeder, çünkü bu anlayış suçun altında yatan sebepleri araştırmamakta ve failin kişiliğini göz önüne

almamaktadır. Suçu çevreden ve failden ayrı olarak düşünen bir ceza adaleti eksiktir. (Tümerkan, 2011, s.60-61) Bu anlamda failin kişiliğini hesaba katmadan, önceden belirlenerek verilen cezalar suçu önlemede başarılı olamaz.

Sosyal savunma doktrini iki kola ayrılarak incelenebilir. Bunlardan daha radikal bir duruş sergileyen, öncülüğünü Gramatica'nın yaptığı anlayışa göre toplumsal savunmanın amacı bireyin ıslahı ve yeniden sosyalleştirilmesidir. (Toroslu, 2012;357) Bu anlayışta suç kavramı yerine anti sosyallik (toplumsal olmama) getirilmiş ve bireyin sorumluluğu buna bağlanmıştır. (Üzülmez, 2001, s.288) Aynı şekilde ceza düşüncesi de reddedilmiştir. Gramatica'ya göre devletin cezalandırma hakkı değil bireyi sosyalleştirmek ödevi vardır. Bu ödev cezalar ile değil; önleyici, eğitici, tedavi edici önlemler aracılığı ile yerine getirilebilir. (Artuk&Gökçen&Yenidünya, 2014, s.51)

Reformist kanat olarak kabul edilen diğer anlayış “yeni sosyal savunma doktrini” olarak adlandırılır ve öncüsü Marc Ancel'dir. Bu anlayışa göre ise ceza hukuku toplumu suçluluktan, suçluları ise yeniden suç işleme tehlikesinden korumalıdır. (Karakaş Doğan, 2009, s.30) Öncelikle kişiyi suça iten sebepleri azaltacak/ ortadan kaldıracak toplumsal korunma tedbirleri alınmalı (alkolizmle mücadele, ateşli silah satışının düzenlenmesi, sosyal yardım gibi), bu tedbirlere rağmen bir suç işlendiği takdirde ise suçluyu suça yönelten sosyal sebepler araştırılarak onu tekrar topluma kazandırmanın yolları bulunmalıdır. (Yarsuvat, 1966, s.86) Suçlunun ıslah edilerek topluma kazandırılması yani tedavisi için kişisel durumu, psikolojik ve ahlaki yapısı, suçu hangi koşullar altında işlediği değerlendirilmelidir. (Artuk&Gökçen&Yenidünya, 2014, s.54) Yani hakim, somut olaya göre suçlunun kişiliğine uygun tedaviyi belirlemelidir. Bu noktada faile uygulanacak yaptırımlar güvenlik tedbiri ve cezadır. Radikal anlayışın aksine burada ceza kurumu reddedilmemekte, suçluyu topluma kazandırmak için gerekli ise kişisel ve kolektif önleme aracı olarak cezaya başvurulabileceği belirtilmektedir. (Karakaş Doğan, 2009, s.31)

1.4. DURKHEİM'A GÖRE CEZA: KOLLEKTİF VİCDANIN TEPKİSİ

Durkheim'a göre suç niteliği değişse de her toplumda varolabilen, toplumun bileşeni olan bir olgudur. Dolayısıyla belli oranlarda seyreden suç normal iken, suç oranında aşırı artış norm dışı bir durum olacaktır. (Durkheim, 2004, s.152-153) Ceza ise kolektif vicdanın zedelenmesiyle ortaya konulan tepkidir. Kolektif vicdan, toplumdaki bireylerin birbiri ile paylaştığı ortak düşünceler ve ahlak anlayışı yani "kutsal sosyal değerler" dir. Bu değerler toplumdan topluma ve zamansal olarak değiştiği için değerlerin ihlali karşısında verilen cezalar dünyanın her yerinde aynı olmamaktadır. Ancak yazarın vurguladığı düşünce, cezanın uygulanış şekli değişse de özünde kolektif vicdana aykırılığın yarattığı öfkenin bir karşılığı olmasıdır. Kolektif vicdanı oluşturan toplumsal bağların zedelenmesi sonucunda ortaya çıkan ceza, uygulanması ile beraber bu bağları güçlü kılarak bir nevi yeniden onaylamış olur. (Garland, 1993, s. 26-29)

Durkheim tarihsel evrim teorisinde toplumların yapısını bireyler arası işbölümü ve dayanışma duygusuna dayandırır. Mekanik dayanışmacı toplumlarda işbölümü basit düzeydedir, bireyler arası benzerlikler fazla olduğundan bireyler arası bağlar da güçlüdür. Benzer düşünen ve hareket eden toplum üyelerinin bireysel eylemleri kendiliğinden kolektif nitelik taşımaktadır. Bu toplumlarda hukuk dinsel kurallardan oluşup şiddet içerikli ve cezalandırıcı niteliktedir. (Swingewood, 2014, s.119-120) Organik dayanışmacı toplumda ise işbölümü farklılaşarak artmıştır, toplum üyeleri artık kolektif niteliğinden sıyrılarak daha bireysel hale gelmiştir. Bireyler arasındaki dayanışmayı gelenek ve din yerine karşılıklı ekonomik bağımlılık ve fayda oluşturur. Dolayısıyla bu toplumlarda hukuk kuralları işbirliğine yöneliktir, cezalandırma ise onarıcı/iade edici bir nitelik taşımaktadır. (Yükselbaba, 2017, s.214-215)

Durkheim ilk başta her ne kadar cezanın bir amacı olmadığını ve toplumsal hassasiyetlerin çığnenmesi karşısında gösterilen duygusal bir tepkiden ibaret olduğunu savunsa da sonraki yazılarında bu fikrini değiştirerek cezanın birincil

amacının ahlaki düzenin tasdik edilmesi olduğunu ileri sürmüştür. Bunun sebebi suç ile zayıflayan toplumsal bağların ceza ile yeniden onarılmasıdır. Böylece ceza sosyal dayanışmayı kuvvetlendirerek aslında sosyal bir fayda meydana getirmiş olur. (Garland,1993, s. 33) Ahlaki içeriğe sahip olmayan cezalar kötü duygular üretir. Bu sebeple cezanın amacı ne kefaret ne de caydırma olmalıdır, ceza yalnızca ahlaki düzenin sağlanmasına hizmet etmelidir. Cezanın şekli acı verici ve hoşnutsuz olmalıdır, ki fail hatalı hareketini anlasın, ancak bu hiçbir zaman verilecek mesajın önüne geçmemelidir. (Garland, 1993, s. 44)

Cezaların değişen uygulanış şekli ile ilgili doyurucu bir açıklama sunmasa da Durkheim ilkel toplum ve modern toplum karşılaştırması yaparak, ilkel toplumlarda kolektif vicdanın daha yoğun olması sebebiyle cezaların da daha şiddetli olduğu savını ileri sürer. Bu dönemde toplumun vicdanının temelini tanrıları kızdırma endişesi gibi dini duygular oluşturduğundan kutsal değerlerin çiğnenmesi ciddi bir ihlaldir. Dolayısıyla ihlale verilen tepki de güçlüdür. Günümüz seküler toplumlarında ise insan onuru, mantık, bireyin önemi gibi değerler kolektif vicdanı oluşturduğundan dini niteliğini kaybeden bu vicdanın ihlallere tepkisi daha ılımlıdır. Çünkü insanın insana karşı işlediği suç ile insanın tanrıya karşı işlediği suç aynı öfkeyi yaratmaz. (Durkheim, 2018, s. 105-106) Yine de bu ılımlı çizginin her toplumda görüldüğü söylenemez. Örneğin baskıcı yönetimlerin uyguladığı sert cezalar buna bir istisnadır. Durkheim bu gibi yönetimlerde kolektif vicdanı oluşturanın mutlakıyetçi imparatorun karizmasının yarattığı dinsel aura olduğunu ve bundan etkilenen toplumun imparatorun koyduğu kuralların ihlalini kutsalın ihlali olarak gördüğünü söyleyerek teorisini yeniden tasdiklemiş olur. (Garland, 1993, s.39)

Durkheim'a yöneltilen eleştirilerden biri cezanın ortaya çıkış sebebi olarak gösterdiği kolektif vicdanı oluşturan duygu ve düşüncelerin nereden geldiğini ve nasıl geliştiğini açıklamamasıdır. Yine bu kavramın tanımı noktasında da sıkıntılar vardır çünkü Garland'a göre toplumun tüm bireylerinin ortak bir vicdanından söz etmek mümkün değildir, ancak baskın bir ahlaki görüşten, sınıf hegemonyasından bahsedilebilir. Bir başka eleştiri cezanın kutsal sayılan

duyguları koruduğu düşüncesinin her suç açısından geçerli olmamasıdır. Örneğin bir tecavüzcüyü cezalandırmak ile alkollü bir sürücüyü cezalandırmak toplumun her üyesi açısından eşit derecede kutsal değildir. (Garland, 1993, s.50-57)

Sonuç olarak Durkheim'a göre ceza, davranışın rasyonel kontrolü için getirilen hesaplanmış bir araç olamaz, duygusal temellidir. Kolektif vicdanın ürünü olduğu ve ahlaki düzeni sağladığı ölçüde de sosyal açıdan faydalıdır. Ceza istisnai olmalıdır çünkü ne kadar çok uygulanırsa o kadar sıradan hale gelerek faildeki utanma duygusunu ve ahlaki duyarlılığı zayıflatır. (Garland, 1993, s.74).

1.5. MARKSİST GÖRÜŞLER: CEZANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Marksist gelenek içerisinde cezalandırma konusunda ortaya konmuş esaslı bir analizden söz etmek mümkün değildir. Bu düşünce sisteminin kurucuları olan Marx ve Engels kimi yazılarında suç ve ceza konusuna değinse de bu değerlendirmeler oldukça kısıtlıdır. Marksist gelenekten etkilenen yazarların bu düşünce sisteminin kabulleri ile başka birtakım fikirleri harmanlayarak cezalandırma konusunda yorumda buldukları söylenebilir. (Şanlı, 2019, s.2102) Bu noktada ilk olarak Marksizmin düşünce yapısını anlamak adına kısa bir açıklama yapma ihtiyacı doğmaktadır.

Marksizm, toplumun değişen yapısının temelini maddi koşullara bağlamaktadır. Hukuk, felsefe, din, sanat gibi topluma ait kavramları yani üstyapıyı şekillendiren şey ekonomik altyapı, yani üretim biçimidir. Dolayısıyla üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıf, altsınıfları ideoloji yoluyla manipüle ederek iktidarını sürdürebilecektir. İnsanlık tarihi bu iki sınıfın çatışmalarından oluşmaktadır ve geleceği de bu çatışmalar sonucunda proletaryanın sınıf bilincine vararak burjuva iktidarını yerle bir etmesiyle oluşacak sınıfsız bir toplumdan ibaret olacaktır. (Tella, 2006, s.82)

Ceza hukuku ve cezalandırmayı Marksist gelenek içerisinde ele alan yazarları odak noktaları açısından ikiye ayırmak mümkündür. Rusche ve Kirchheimer ya

da Melossi ve Pavarini gibi yazarlar üretim ilişkilerinin getirdiği ekonomik ihtiyaçlar ile cezai kurumlar arasındaki ilişkiyi ele alırken; Pashukanis, Hay, Ignatieff gibi yazarlar cezanın politik ve ideolojik sınıf mücadelesi ile egemen sınıfın hegemonyasını devam ettirmesi açısından etkisini incelemiştir. Bu iki bakış açısı birbiri ile rekabet içerisinde olmayıp genel bir çerçeveyi oluşturan farklı versiyonlar olarak düşünülmelidir. (Garland, 1993, s.88) Bu başlıkta ağırlıklı olarak Tella ve Garland'ın eserlerinden faydalanılmıştır.

1.5.1. Marx'ın Cezaya Dair Görüşleri

Marx'ın eserlerinde bu konuya oldukça sınırlı olarak değindiği yukarıda belirtilmişti. Ancak fikir vermesi açısından bu görüşlere çalışmamızda yer vermek faydalı olacaktır.

Öncelikle Hegelci ceza yaklaşımını eleştiren Marx, suçlunun suç işlerken gerçek güdülerinin yanında toplumsal koşulların yarattığı birçok baskıya maruz kaldığını, dolayısıyla suçlunun yalnızca özgür iradesiyle hareket ettiği kabulünün hatalı olduğunu ileri sürmektedir. Suçluyu yaratan mevcut toplumsal sistemdir. Sistemin sahip olduğu adalet anlayışı suçu sona erdirmemekte, aksine yeni suçlular yaratmaktadır. Bu suçları üreten sistemin değiştirilmesi gerekmektedir, tek başına sistemin kurbanı olan suçluyu cezalandırmak fayda göstermeyecektir. (Marx&Engels, 2018, s.158-159) Nitekim Marx, cezanın caydırıcı olması sebebiyle haklı görülmesi fikrini de buradan yola çıkarak eleştirmiştir.

Suçlu sadece suç üretmekle kalmaz aynı zamanda bütün bir ceza adaleti sistemini inşa eder. Ceza hukuku, polislik, adliye, yargıçlık, jüri, cezaevi vs. suçun yarattığı alanlardır. Ortaya çıkan farklı meslekler insan ruhunun farklı yeteneklerini geliştirerek yeni gereksinimler ve bunları tatmin edecek yeni yollar yaratır. Mülkiyete karşı yeni saldırı metotları geliştiren suçla karşılık yeni savunma önlemleri doğar, bu da yine üretici güçlerin işine yarar. Bunların yanı sıra suç, emek piyasasındaki dengeyi sağlamada da işe yaramaktadır. Hapse girenler

arttıkça iş gücü fazlası erimiş olur ve işçiler arasındaki rekabet azalır, ücretler de asgari bir seviyenin altına düşmemiş olur. (Marx&Engels, 2018, s.156-157)

1.5.2. Rusche ve Kirchheimer: Cezanın Tarihi Tezi

Cezanın tarihi burjuva ve proletarya çatışmasının tarihi demektir. Belirli tarihsel periyotlarda uygulanan belirli cezalar da üretim şekilleriyle ilişkilidir. Ceza, aslında tüm toplum açısından faydalı değildir, her ne kadar ideolojinin algı operasyonu bize böyle gösterse de. Cezanın gerçek fonksiyonu bir sınıfın çıkarlarını diğerinkine karşı desteklemektir. (Garland, 1993, s.91-92) Toplumun alt sınıfları ahlaki ve hukuki düzene az bağımlılık gösterirler çünkü davranışlarını ekonomik ihtiyaçları şekillendirir. Bu durumdaki insanlar için suç işlemek bir hayatta kalma yolu olabilmektedir. Dolayısıyla ceza failin içinde bulunduğu durumdan daha kötü sonuçlar yaratmalıdır ki caydırıcı olabilsin ve kişi, ekonomik sistemin şartları ne kadar ağır olursa olsun buna ayak uydurmak zorunda kalsın. (Garland, 1993, s. 94)

Rusche ve Kirchheimer bu düşüncelerini desteklemek için cezaya dair tarihi bir tez ortaya koymuştur. Yazarlar, Avrupa bölgesinde Ortaçağ'dan başlayarak 20. yy'a dek analiz ettikleri cezalandırma biçimleri ile üretim ilişkileri arasında sıkı bir ilişki olduğunu iddia etmektedir. Henüz merkezi otoritenin olmadığı dönemde kişisel öç alma yoluyla para cezaları ve kefaret cezaları uygulanmaktadır. Zamanla ortaya çıkan merkezi otorite ise "toplum barışı" adına cezalandırmayı kendi eliyle gerçekleştirmekte ve bundan gelir sağlamaktadır. Yoksul kesimden gelir elde edilemediği için ise bu kişiler üzerinde bedensel cezalar uygulanmaya devam edilmektedir. Ölüm cezası ve bedensel cezaların bu dönemde çokça uygulanma sebebi iş gücü fazlalığı ve insan hayatının bu açıdan bir önem arz etmemesidir. (Garland, 1993, s. 98)

16. yy sonlarına doğru yaşanan savaşlar, kıtlık ve veba salgını ile nüfusun azalması, yine aynı dönemde merkantilist ekonomi ile artan üretim ve ticari ilişkiler iş gücüne duyulan ihtiyacı arttırdığından bedensel cezalar ve ölüm cezası

uygulanması tamamen ortadan kalkmasa da azalmıştır. Bu da aslında yaşanan gelişimin insani bir gayesi olmadığını, ekonomik sebeplerin cezalandırmada belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Kapitalizmin yükselişe geçtiği bu dönemde yeni ceza türleri de ortaya çıkmıştır: kürek mahkumu, sürgün, zorla çalıştırma. Bunlardan ilki olan kürek mahkumu ağır suçlara ve toplum içinde başboş gezen kimselere uygulanmıştır. (Tella, 2006, s.53) Böylelikle özgür bir insanın kabul etmeyeceği bu ağır iş gücüne ve dayanıklılığına göre seçilen mahkumlara zorla yaptırılarak ekonomik döngü içerisinde değerlendirilmeleri sağlanmıştır. Hapishanenin kökeni olan çalışma evleri ve ıslahevleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kurumların amacı toplumda istenmeyen kişilerin çalışma kapasitesini disiplin ve düzen sayesinde toplumsal olarak üretken bir güce dönüştürmektir, böylece salıverildiklerinde de iş piyasasında gönüllü olarak yer alabileceklerdir İlk başlarda ufak suçlara karışanları, yetimleri, sokak serserilerini ağırlayan bu kurumlar zaman içerisinde tehlikeli suçluların da gönderildiği yerler haline gelmiş, böylece cezai kurum niteliğini de haiz olmuştur. (Garland, 1993, s.101)

19. yy'da gerçekleşen Endüstriyel Devrim ve beraberinde getirdiği seri üretim ve makine üretimi, işsizliği arttırmanın yanında suç oranlarında da yükselişe sebebiyet vermiştir. Kimi çevrelerce eski dönemlerde uygulanan kanlı cezalandırma yöntemlerine dönüş savunulsa da Aydınlanma Dönemi'nde büyük eleştirilere uğrayan bedensel cezalar konusunda sağlanan siyasi sağduyu bunu reddederek halihazırdaki hapishane sisteminde düzenlemeye gidilmiş ve mahkumların hücre hapsi yoluyla suçtan caydırılması hedeflenmiştir. (Tella, 2006, s.54)

20. yy başlarında cezalandırma politikaları üretime dair endişelerden ziyade mevcut ekonomik ve sosyal durumun gereklerine göre şekillenmiştir. Önceden hapsedme ile cezalandırılan pek çok suçun artık para cezası ile cezalandırılması bu durumu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak yazarlar suç oranları ile cezalandırma politikalarının birbirinden bağımsız olduğunu ancak her ikisinin de toplumun sosyal ve ekonomik ilişkileri tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir.

Suç azaltmanın tek yolu, sınıf sistemi ve buna bağlı olan ekonomik koşulların sosyal hayatın her alanında yarattığı etkiye yönelmektir. (Garland, 1993, s.104-105)

Rusche ve Kirchheimer'in cezalandırma konusundaki görüşleri pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Yazarların cezalandırmada ideoloji ve siyasetin etkisini hiçe sayması, cezai kurumların kendi iç dinamiklerinin politika şekillendirici gücünün göz ardı edilmesi, cezaların kanunlara uyan vatandaşlar için ne gibi bir etki yarattığının tartışılmaması ve cezanın asıl muhatabı olduğu ileri sürülen alt sınıfların cezai politikalara verdiği geniş desteğin sebebinin ele alınmaması bunlardan bazılarıdır. (Garland, 1993, s.109)

1.5.3. Paşukanis: Meta Mübadelesi Sistemi ve Ceza

Paşukanis'e göre modern hukuk, kapitalist ekonomik ilişkiler bazında şekillenmektedir. Mal değiş tokuşunu (mübadeleyi) esas alan bu ekonomik sistem burjuva hukukunun da temelini oluşturmaktadır. (Paşukanis, 2019, s.57) Bu durumun tam tersi de geçerlidir; hukuk, kapitalist ilişkileri meşru hale getirerek sistemin buna göre işlemlerini sağlayan düzenleyici yapıyı oluşturur. Suç ve cezalandırma da bu genel teori içerisinde adeta bir ticari ilişki gibi değerlendirilmektedir.

Öncelikle ilkel ceza hukukuna tarihsel bir bakış sunan Paşukanis, bu dönemdeki kan davası yoluyla öç alma geleneğine değinmektedir. Yazara göre öç almanın yanı sıra parasal tazmin ve uzlaşma yollarının ortaya çıkışıyla "eş değer" kavramı da doğmaktadır. Kaynağını meta mübadelesinden alan bu kavram cezalandırma alanında da geçerli olmaktadır. Bu tezine dayanak olarak eski Roma hukukunda borçlunun borcunu vücut parçalarıyla ödemesi, yine fiziksel saldırıda bulunan kişinin bundan malvarlığı ile sorumlu olması gibi uygulamaları göstermektedir. Yazara göre ceza davasının ticari bir iş niteliğinde görülmesinin en yalın hali bu yasalardır. (Paşukanis, 2019, s.177-180) Belirli bir mağdurun olmadığı, yalnızca kamu adına cezalandırılan suçlarda ise esasen devletin mali kaygıları

gözetilmektedir. Mali gelir elde etme yanında aynı zamanda iktidarın gücünü korumak ve toplumsal düzeni sağlamak için de tarihin çok erken zamanlarından itibaren ceza bir araç olarak kullanılmıştır. Bu tezlerine de Antik Roma, Rus ve kilise ceza hukukundan örnekler sunan yazar, ceza siyaseti ilkelerinin tüm toplumun yararına dayandığı çıkarımını aldatıcı bulmaktadır. Ceza siyaseti gerçekte çatışan sınıf çıkarları karşısında egemen sınıfın çıkarlarını korur, böylelikle ceza bir sınıfsal baskı ve terör aracı olmaktadır. (Paşukanis, 2019, s.183-184) Değişen cezalandırma yöntemleri hakkında ise kendisi bir görüş belirtmeyen yazar, Beccaria, Howard ve Kautsky gibi yazarların düşüncelerine yer vermiştir.

Günümüz modern ceza hukukunda hakim olan anlayış da eskisinden farklı değildir. Buna göre ceza işlenen suçun karşılığı olmalı, zararlı davranış karşısında durumu eşitleyen bir işlev görmelidir. Fail, cezalandırılarak mağdura olan “borcunu” ödemektedir. Görünürde anayasal hakların ve kişisel özgürlüklerin tarafsız koruyucusu olan ceza, gerçekte sınıf terörünü yayan bir araç haline gelmektedir. Hakim sınıfın mülkiyet hakkını ve yine bu sınıfın desteklediği sosyal ve ahlaki yapıyı koruyan ceza, bir bütün olarak toplumun çıkarlarını değil bu sınıfın çıkarlarını gözetir. Yazar, sınıf çıkarlarının korunmasının ivedilikle gerektiği hallerde cezai gücün normalde sahip olduğu hukuki ve kültürel biçimlerinden sıyrılarak doğrudan politik baskı aracı olarak kullanılabilmesini, böylece adeta bir örtü gibi sarındığı ideolojik kaygılar ve yasal prosedürler arasından sınıfsal baskı aracı olarak gerçek yüzünü gösterdiğini ileri sürmektedir. (Paşukanis, 2019, s.186)

Ortaya koyduğu “eşdeğer tazmin” ilkesinin modern ceza hukukunun temeline oturtulmasına iki zorluktan bahseden yazar aynı zamanda bunların cevabını da vermiştir. Öncelikle modern ceza hukuku cezalandırmada mağdurun uğradığı zarardan değil devletin koyduğu kural ihlalinin yola çıkar. Paşukanis’e göre bu sadece bir soyutlamadır, zira mağdur gerek kendisi gerek temsilcisi yoluyla davanın tarafı olmaya devam etmektedir. Ortada bir şikayetçinin olmadığı davalarda ise yaratılan bu soyutlama “savcı” üzerinde cisimleşir. Artık tazmini

talep eden savcı olmakta, genel kurala aykırı bir durum oluşmamaktadır. (Paşukanis, 2019, s.187)

Bahsedilen diğer zorluk modern ceza hukukunda failin yol açtığı zarara göre değil kusuruna göre cezalandırılmasıdır. Bunun sebebi burjuva toplumunda “herkes kendisi için” ilkesinin hakim oluşudur, bu da suçta kusur anlayışını getirmektedir. Ancak eşdeğer tazmin ilkesi burada dışlanmış olmayıp aksine yeni bir temel kazanmaktadır. Suçlu işlediği suça karşılık fiilinin taşıdığı önemle orantılı olarak özgürlüğünden mahrum bırakılmaktadır. (Paşukanis, 2019, s.189)

Cezalandırma bu şekilde işlese de yazara göre gerçek amacı ödetme değil, ıslah yahut sosyal savunma olmalıdır. Bu amaç mevcut sistemdeki eşdeğerlik ilkesi ile toplumsal yapının kendisi ile karşıtlık içerisindedir. Cezanın taşıdığı amaç önemli olsaydı cezanın infazı ve sonuçlarına daha çok ilgi gösterilirdi, halbuki mevcut halde kamunun odak noktası mahkeme kararının suçun ağırlığına uygun olup olmadığı başka bir deyişle eşdeğerin doğru hesaplanıp hesaplanmadığıdır. Ceza muhakemesi için de aynı durum geçerlidir. Alenilik, savunma hakkı, çekişmeli yargılama gibi güvenceler tamamen suçlu ile devlet arasında yapılmakta olan “sözleşmenin” dürüst bir ticari iş olarak yürütülmesinin gerekleri olarak görülmektedir. (Paşukanis, 2019, s.192-194) Ceza konusundaki bu anlayış suçların önlenmesinde işlevsizlik yaratmakta, yalnızca cezasını çeken suçlunun topluma geri dönerek sözleşme ile borçlanma (yeniden suç işleme) özgürlüğüne kavuşması söz konusu olmaktadır.

Yazara göre cezanın bir toplumsal savunma tedbirine dönüşmesi ve suçluların ıslahı için burjuva hukukunun dayattığı değerlerin ortadan kaldırılması, dolayısıyla toplumsal bir devrim elzemdir. (Garland, 1993, s.114)

Paşukanis’e eleştiri olarak ceza hukukunun salt sınıf terörü amacı taşımadığı, şiddetin önlenmesi gibi toplumun tümü açısından sosyal faydalar da içerdiği öne sürülmüştür. Tüm hukuk kurallarını meta mübadelesinin bir yansıması olarak kabul etmek indirgemeci bir anlayış olacaktır. (Collins, 2013, s.162) Hangi sınıfa

ait olduğu önemli olmaksızın hukuk önünde eşit olan vatandaşlar şahıs ve mal varlıklarını korumada ceza hukukundan faydalanmaktadır. Ne var ki herkesi eşit kabul eden bu kurallar aynı güce, özgürlüğe ya da statüye sahip olmayan zengin ve yoksullar arasındaki gerçek eşitsizlikleri göz ardı etmektedir. Böylece ceza hukuku suça ve suçluya karşı toplumu korusa da ekonomik eşitsizliklerin yarattığı sosyal zararlara karşı bir koruma sağlayamamaktadır. (Tella, 2006, s.56)

Sonuç olarak Marksist çalışmalardan cezalandırma ile ilgili şu çıkarımları yapmak mümkündür:

1-Suçlu kontroldeki sosyal fonksiyonu bir yana ceza, bir sınıfın diğerine karşı hakimiyetini sağlayan bir araçtır.

2- İdeolojik, siyasi ve ekonomik çatışmalar ile şekillenen ceza sonuç olarak yöneten sınıfın siyasi emelleri ve ideolojik sözleri ile uyumlu hale gelmektedir.

3- Ceza aracılığı ile devlet gücü ve şiddeti hukuki çerçevede ifade edilerek toplumun rızası sağlanmaktadır.

4- Cezai pratiklerin oluşmasında yalnızca “suçluluk” etken değildir, yöneten sınıfın gözünde bir sosyal problem olarak görülen yoksulların yönetilmesi ve ceza yolu ile tedavisinin(!) gerekliliği algısı temel rol oynamaktadır. (Garland, 1993, s.129-130)

Cezalandırmaya dair bu görüşler bizi asıl olarak devletin sosyoekonomik dönüşümü içerisinde edindiği şekliyle ya da bu dönüşüm esnasında sahneye çıkması ve geri çekilmesi açısından daha çok ilgilendirmektedir. Başka bir deyişle “cezalandırmanın amacı ödetmedir” yahut “amaç ıslah olmalıdır” gibi bir saptama yapmaktan ziyade, devletin geçirdiği sosyoekonomik dönüşüm itibariyle neoliberal dönemde hangi amacın ön plana çıktığını infaz boyutunda incelemek tezin konusudur. Aksi halde ceza hukukunun sosyoekonomik dönüşüm içerisinde

değişimi/dönüşümünün, cezalandırma aygıtını tekelci kullanımı altında tutan devletin dönüşümünden bağımsız olarak ele alınması kronolojik bir gelişim anlatısının öteye gidemeyecektir.

2.BÖLÜM

SOSYOEKONOMİK DÖNÜŞÜM VE CEZALANDIRMA

2.1. GENEL OLARAK

Cezanın amacına dair ilk bölümde bahsedilen görüşler, belirli dönemlerde hukuk ideolojisi içerisinde ön plana çıkmış ve hukuk sistemi içerisinde ağırlığını hissettirmiştir. Önemli olan bu görüşlerin doğruluk ya da yanlışlığı değil, ön plana çıktıkları dönemin genel ideolojisi ile uyumlu olup olmadıkları yahut ne ölçüde hegemonyanın söyleminin taşıyıcısı olduklarıdır. (Akman, 2016, s.15)

Ceza hukukunun ağırlıklı olarak devletin baskı aygıtlarında yer edinmesi (Althusser, 2014, s.16), modern devletin gelişim aşamaları ve sosyoekonomik dönüşüm içinde şekillenmesi ile doğrudan bağlantılı olması gerçeğini ortaya çıkartır. Dolayısıyla bir dönemin hakim ceza hukuku (geniş anlamda) söyleminin analizi aynı dönemdeki devletin (genel olarak) analizi ile mümkün hale gelir.

Bu bölümde modern/kapitalist devletin II. Dünya Savaşı sonrası durumu ele alınarak kapitalizmin birikim krizlerine verilen yanıtlar çerçevesinde Keynesyen refah devleti ve neoliberal devlet inceleme konusu yapılacaktır. Yaşanan değişimler ve buna bağlı olarak izlenen politikalar anlatılırken merkez kapitalist ülkeler içerisindeki ABD ile Büyük Britanya esas alınacaktır. (Garland, 2001, s.7)

Refah devleti² kimi yazarlar tarafından liberal devlet anlayışından bir sapma olarak görülse de aslında bunun devamı niteliğindedir. Zira bu devletin liberal anlayışa zıt birtakım sosyal işlevler üstlense de temelde kapitalist üretim tarzını devam ettirmekte olduğu aşikardır. Zira kapitalist devletler; tüzel kişiliği haiz olmak, hukuk önünde eşitlik ilkesinin sürdürülmesi için dönem dönem değişen

² İngilizcede “welfare state”, Almancada “Sozialstaat” olarak anılan bu devlet tipi dilimize refah devleti ya da sosyal devlet olarak çevrilebilir. Tercihen İngilizceden çeviri “refah devleti” terimi tez boyunca kullanılacaktır.

gereklilikleri yerine getirmek, sözleşme ideolojisine tabi olmak, sermaye birikimini koruyan ve arttıran düzenlemeler getirmek, emekçi sınıfların kapitalist çalışma ilişkilerine göre biçimlendirilmesini sağlamak ve yine bu sınıfların kolektif hak taleplerini bireysel hak talebi olarak lanse etmek, sermayenin ilkel birikim süreçlerini özel mülkiyetin güncel biçimlerine dönüştüren süreci organize etmek, metalaşma süreçlerini yönetmek gibi işlevleri gerçekleştirmek zorundadır. (Özdemir, 2014, s.62)

Refah devletinin tarihsel gelişimi üçe ayrılarak incelenebilir: 1880 öncesinden Sanayi Devrimi'ne dek süren dönem, 1880- 1945 arası II. Dünya Savaşı'na dek süren dönem ve altın çağ olarak adlandırılan 1945-1975 arası dönem (Özdemir, 2004, s.134). Tezin asıl konusunu oluşturmayan ancak devletin sosyoekonomik dönüşümünün anlamlandırılması açısından önem taşıyan refah devletine giden süreç, özet olarak ele alınacaktır. Ardından kapitalizmin birikim krizi ile çıkmaza giren refah devleti politikalarının neoliberal politikalara yerini bırakması ile toplumsal yapıda ve devlette yaşanan dönüşüm ele alınacaktır. Son olarak bu dönüşümün cezalandırma anlayışı ve faile bakışta yarattığı değişikliklere yer verilecektir.

2.2. REFAH DEVLETİ

Kapitalist üretim tarzını benimseyen modern devlet, başlarda klasik liberal anlayış doğrultusunda varlığını sürdürmekteydi. Wagner'in kısıtlı liberal modernlik olarak adlandırdığı bu dönem, örgütlü modernliğin bir yansıması olan refah devleti öncesindeki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde burjuva seçkinleri arasında geçerli olan insanın özgürlüğü ve rasyonel egemenliği idealini kovalayan modern benlik fikri, zaman içerisinde köylü ve işçilere de etki ederek toplumsal kimlik bunalımına sebebiyet vermiştir. Diğer bir deyişle klasik liberal teori³ doğrultusunda işleyen kapitalist piyasa ekonomisinin toplumsal hayatta yarattığı

³ Bu teoride birey, devlet ve toplum karşısında yüceltilmekte, özgürlük insan mutluluğunun temeli olarak kabul edilmektedir. Özel mülkiyet, kişi özgürlüğünün vazgeçilmez bir parçasıdır. (Sallan Gül, 2006, s.14)

değişimler bir süre sonra bu teoriyi savunan burjuva değerleri ve yaşam tarzı için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Yazarın modernliğin ilk krizi olarak nitelendirdiği durum kapitalizmin ilk krizi anlamına da gelmektedir. Krizin aşılması için hem egemen sınıf hem de alt sınıfın hareketi etkili olmuş, sonuçta birtakım pratikler sınırlandırılırken yenilerine de yol açılmıştır. (Wagner, 2005, s.118)

Sanayi devrimiyle değişen üretim tarzı, şehirlere göçün ve ücretli çalışmanın artması, artan siyasal bilinç ile güçlenen işçi hareketleri, mutlakiyetçi yönetimlerden daha demokratik yönetimlere geçiş gibi ekonomik, sosyal, ideolojik ve politik gelişmeler refah devletine zemin hazırlamıştır. (Özdemir, 2004, s.143) Sanayileşmenin getirdiği köyden kente göç, bireylerin doğup büyüdüğü çevreden ve dolayısıyla toplumsal ortamdan uzaklaşarak yerinden edilmesine yol açmıştır. Egemen olan liberal görüşün savunduğu, bireylerin çıkar ve tercihlerinin toplumsal düzeni kendiliğinden sağlayacağına dair inanç, artan yoksulluk ve yerinden edilen nüfusun yaşadığı kimlik bunalımının yarattığı belirsizlik ortamı karşısında zayıflamıştır. Bir yandan bu belirsizliği sona erdirmek ve var olan düzeni devam ettirmek isteyen burjuva sınıfı, diğer yandan kendi çıkarlarını tanımlamak ve temsil ettirmek amacıyla kolektif olarak örgütlenmeye başlayan işçi sınıfı örgütlü modernliğe giden reform hareketlerini gerçekleştirmiştir. (Wagner, 2005, s.121-122) Zamanı ve şekli farklılık gösterse de bu değişim sanayileşen tüm toplumlarda baş göstermiştir.

Kapitalizmin yaşadığı bu kriz ile birlikte bireyin özgür ekonomik tercihlerinin doğal olarak ulusların zenginliğine yol açacağı düşüncesi terk edilmiştir. Klasik liberalizmin dayattığı sınırlar reddedilmiş, öte yandan sınırların kalkması düzensizliğe yol açacağından toplumun inşa edeceği yeni bir düzenin gerekliliği kabul edilmiştir. (Wagner, 2005, s.147) Bu düzenin inşasında ise iki sınıf arasında toplumsal uzlaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır: bir yanda toplum içerisinde konumlarını ve çıkarlarını tanımlamak isteyen işçiler, diğer yanda belirsizlik ve kaostan kaçınan burjuva sınıfı. İşçilerin kolektif eylem yoluyla mücadelesine karşılık egemen sınıf, devlet aygıtının desteğiyle belli pratikler doğrultusunda bu

uzlaşmayı sağlama yoluna gitmiştir.⁴ Bu dönemdeki ekonomik anlayış, çeşitli yazarlar tarafından “sosyal liberalizm”, “eşitlikçi liberalizm” ya da “sahte liberalizm” gibi terimlerle ifade edilmiştir. (Sallan Gül, 2006, s.37)

2.2.1. Fordizm ve Kitle Üretimi

Refah devletinin altın yıllarına giden süreçte hakim olan üretim anlayışı fordizmdir. Adını, sistemi ilk olarak kendi fabrikalarında uygulayan ABD’li iş adamı Henry Ford’dan almaktadır. Ford’un iddiası büyük şirketlerin ellerindeki gücü kullanarak yeni bir toplum kurabileceğidir. Fordist üretimle kitlesel üretimi gerçekleştirmenin yanı sıra üretilen malların kitlesel tüketimini de sağlamak, bireylerin gelirinin ve alışkanlıklarının da tüketime elverişli hale getirilmesi yoluyla olur. Bu amaçla Ford fabrikasında çalışan işçilerin, kitle üretiminin yani sermayenin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte bireyler (ahlaki olarak dürüst, iyi aile hayatına sahip, alkol tüketmeyen ve rasyonel davranışlar sergileyerek rasyonel tüketim kalıplarını uygulayan) olmaları için evlerine sosyal hizmet uzmanları gönderilerek bir nevi hedeflenen ideale yönelik sosyal bir deney gerçekleştiriliyordu. (Harvey, 2014, s.148) Buradan hareketle Fordizm’in üretimin yanı sıra bireyi de planlayan, işçinin görevli olduğu montaj hattı ile sınırlı kalmayarak en mahrem alanlarına dek müdahale ederek yeni bir işçi (ve insan) tipi yaratmaya yönelik bir yaklaşım olduğu söylenebilir. (Kumar, 1995, s.68)

Fordizmin getirdiği üretim anlayışında sanayi üretimi büyük oranda kitlesel üretim olarak gerçekleştirilir, idari işler ve kas gücüne dayalı işler bilimsel yönetim ilkeleri doğrultusunda belirlenir, iş bölümü konusunda katı kurallar mevcuttur, standartlaşmış ürün üretimi verimliliği doğururken artan talep de bu standartlaşmayı hızlandırır. Fordist üretim anlayışının özelliklerini sıralamak gerekirse:

⁴ Almanya, Fransa, ABD için bu sürecin ayrı ayrı kısaca açıklaması için bkz. Wagner s.123-127

- Kitle üretimi ve tüketimi: Yapılan üretim toplumun tümünü hedefleyerek aynı zamanda bu üretilenlerin tüketilmesini sağlamak amacıyla tüketim kültürü oluşturulmaya çalışılır.
- Standart üretim: Önceden tespit edilen kitle tüketim profiline göre standart ürünler üretilmektedir.
- Esnek olmayan üretim süreci: Belli standartlarda ve vasıfsız- yarı vasıflı işgücü eliyle üretilen malın niteliğinde değişim yapmak kolay değildir.
- Rutin işler yapan yarı vasıflı işgücü kullanımı: Ürünün meydana getirilmesi aşamasında belli bir bölümdeki görevini yapacak, kolayca ikame edilmesi mümkün işgücü çalıştırılmaktadır.
- Keynesçi ekonomik politikalar: Tüketim için gerekli talebin oluşturulması için devlet ekonomiye müdahalede bulunmakta ve refah politikaları uygulamaktadır.
- Hegemonik yapı: Bireylerin sisteme uyum sağlamaları için yaşam tarzlarına varınca yönlendirme ve düzenlenme söz konusudur. *“İnsanlara önce gelir sağlama, sonra da bu geliri nasıl kullanacaklarını öğreterek yaşam biçimlerini doğrudan doğruya belirleme çabası görülmektedir.”* (Saklı, 2013, s.112)

Fordizmin yayılma hızının II. Dünya Savaşı'na dek yavaş olduğu söylenebilir. Bunun ilk sebebi olarak uygulanan Taylorist iş bölümü gösterilebilir. Montaj hattı sistemini uygulayan fabrikalarda işçi uzun saatler boyunca üretim bandının belli bir kısmında monoton şekilde çalışmakta, geleneksel zanaatkarlık becerilerini kullanmasını gerektirecek bir iş yapmamaktadır. Bir yandan üretkenliği ve verimliliği artıran bu sistem öte yandan işçilerin isteksizliğine ve direnişine sebep olmaktadır. Diğer bir sebep, Fordist üretimin beklentilerine karşılık verecek bir toplumun oluşturulmasında devletin gereken müdahalesidir. (Harvey, 2014, s.150-151) Bu noktada sistemi devam ettirmek için işçi, işveren ve devlet arasında bir uzlaşma gereği doğmuştur. Devlet açısından bu, sorumluluk ve yetkilerde değişim ile yeni düzeni yürütebilmek adına yeni kurumların meydana getirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. İşverenler açısından güvenli bir ekonomik ortamı

sağlamak birtakım fedakarlıkları gerektirirken işçiler için ise üretim sürecindeki değişikliklere ayak uydurulması gerekmiştir. (Harvey,2014, s.155)

Fordizmin yayılışı ABD’de Avrupa’ya göre daha hızlı gerçekleşmiştir. Bunun sebebi Gramsci’ye göre Amerikan toplumunun yapısıdır. Öncelikle bu topraklarda Avrupa’nın sahip olduğu tarihi gelenekten gelen, üretim dünyasında önemli bir işlevi bulunmayan “iktisadi tarihin emeklileri” gibi bir nüfus grubu bulunmamaktadır. Bu da ABD toplumunu daha “ussal” kılmakta ve işçi sınıfının yeni üretim sisteminin gerekliliklerine uyum göstermesini kolaylaştırmaktadır. Düşünürün ifadesiyle, *“Burada hegemonya fabrikada doğar ve hükümünü icra etmek için çok cüzi miktarda profesyonel, siyasal ve ideolojik araçlara gereksinme duyar”*. (Gramsci, 2018, s. 344-345)

II. Dünya Savaşı sonrasında, kazanan devletlerden biri olan ABD’nin işgal altındaki ülkelere dayatmaları yahut da Marshall Planı gibi ekonomik yardımlar aracılığı küresel sermayenin liberal ilkeler doğrultusunda yeniden düzenlemesi amaçlanmıştır. (Neocleous, 2014, s.140) Bretton Woods sistemi ile ABD doları rezerv para olarak İngiliz sterlinin yerini almış, bu da ABD’ye küresel ekonomik sistemde merkezi bir yer sağlamıştır. Sisteme dahil olan ülkeler paralarının altın karşısındaki değerini sabit tutmuşlar, yalnızca ABD dolarının altına dönüştürülebilirliği mevcut olmuştur, böylece ülkelerin para birimleri ABD dolarına endekslenmiştir. IMF ve Dünya Bankası da Bretton Woods anlaşmasıyla kurulmuştur. (Çağlar&Dışkaya 2018, s.8) Bu dönemde ABD’deki üretim fazlası ihracat yoluyla eritilmiş ve küresel alanda kitle piyasaları meydana gelerek dünya nüfusunun büyük bölümü kapitalizmin bu yeni düzenine dahil edilmiştir. (Harvey, 2014, s.160-161)

2.2.2. Yeni Düzendeki Devletin Rolü

Sanayileşme ile birlikte tarıma dayalı ekonomik yapı değişime uğramış, sanayi ve hizmet sektörü hızla gelişirken bir yandan köyden göç eden nüfusla şehirler genişlemiştir. Bu durumun toplumsal düzene etkilerinden biri kırsal alandaki

geniş aile yapısının değişerek temel ekonomik birimin birey haline gelmesidir. İşsizlik kavramı ilk kez ortaya çıkmış, bunun yanında iş kazası gibi durumlarda sağlık masraflarının nasıl karşılanacağı, emeklilik gibi problemler de beraberinde gelmiştir. Geniş ailede bakımı üstlenen yaşlı nüfusun bu yeni toplumsal yapısı içerisinde korunma ihtiyacı da baş göstermiştir. Yeni düzendeki sorunlar eskisi gibi vakıf, lonca tarzı geleneksel sosyal kurumlar ile çözülemediği için devletin müdahalesine bu noktada ihtiyaç ortaya çıkmıştır. (Gümüş, 2018, s.44- 45) Devlet ilk başta klasik liberal anlayış doğrultusunda iç ve dış güvenliği sağlama göreviyle sınırlanmışken zaman içerisinde fonksiyonlarını genişletilmiştir. “Gece bekçisi” rolü yeterli görülmeyen devletin görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmiştir.

Refah devleti uygulamaları her ülke için farklılıklar gösterse de genel özellikleriyle ele alınacak olursa refah devletinde siyaset ve idari mekanizma eliyle piyasaya üç doğrultuda müdahale söz konusudur. İlk olarak; bireylere ve ailelere emekleri ya da malvarlıklarının piyasadaki değerinden bağımsız olarak asgari bir gelir sağlama, ikincisi; hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi bireyler ve aileler açısından olumsuzluklara yol açacak durumlara karşı güvensizliği azaltma, üçüncü olarak da statü ya da sınıfı fark etmeksizin tüm vatandaşlara sosyal hizmetler konusunda en iyi imkanları sağlama. (Briggs, 1961, s.228) Bu sebeple refah devletini müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı olarak tanımlamak mümkündür. (Özdemir, 2004, s.20)

Bazı yazarlar refah uygulamalarını potansiyel toplumsal rahatsızlığı bastırmak ve düzeni korumak isteyen sermayenin ekonomik ve politik ihtiyaçlarına işlevsel bir cevap olarak görürken, bazıları da devletin işçi sınıfı mücadeleleri sonucunda istemeden verdiği tavizler olarak nitelendirmektedir. (Gough, 1992, s.56-57) Bizim de katıldığımız görüşe göre refah devletinin temelinde aslında sermayenin ve işçiler başta olmak üzere, orta sınıfın çıkarlarını devlet müdahalesi yoluyla bütünleştirerek toplumsal uzlaşmayı sağlamak yatmaktadır. (Özkazanç, 2010, s.18) Emekçi sınıfın birtakım kolektif haklarının anayasal düzeyde tanınmasını içeren ve liberal devletin işlevlerine getirilen bu sınırlamalarda Sovyetler Birliği'nin

mevcudiyetini ve yarattığı tehdidi de göz ardı etmemek gerekir. (Özdemir, 2014, s.62)

Refah devletine dair kurumsal düzenlemeler ilk defa Bismarck Almanya'sında görülmektedir. Sanayileşmenin ve işçi nüfusundaki artışın yarattığı olumsuzluklar karşısında işçi hareketinin kuvvetlenerek politik istikrarı tehdit etmesine çözüm olarak getirilen birtakım sosyal güvenlik yasaları ile işçi sınıfının sisteme sadakati sağlanmak istenilmiş, tehdit oluşturmadığı için toplumdaki diğer grupların konumunu iyileştirici reformlar yapılmamıştır. (Özdemir, 2004, s.150) Takip eden yıllarda İngiltere'de de benzer pratikler görülmektedir. Elde edilen genel oy hakkı ile birlikte güçlenen işçi hareketleri İngiltere'de bu sürece katkı sağlamıştır. Beveridge raporundaki tüm vatandaşlar için sağlık hizmeti, tam istihdam ve aileye yönelik yardımları içeren tavsiye niteliğindeki politikalar doğrultusunda bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur. (Özdek, 2011, s.23-25)

Refah devletine yönelik bu uygulamalar sadece bu iki ülke ile sınırlı kalmayarak başta tüm Avrupa kıtasında ve dünyadaki birçok ülkede hayata geçirilmiştir. Ancak ilk olarak I. Dünya Savaşı ile hızı kesilen refah devleti politikaları ikinci sefer de 1929 ekonomik bunalımı ile sekteye uğramıştır. Kriz sonrasında klasik liberal ekonomi anlayışının yetersizliği iyice anlaşılacak devletin ekonomik büyüme için gerektiğinde piyasalara müdahalesinin ve yatırımları ile özel sektörü desteklemesinin makul görüldüğü Keynesyen ekonomik anlayışı önem kazanmış ve refah devleti uygulamalarının hızlanmasına zemin hazırlamıştır. (Gümüş,2018, s.50) Keynesyen ekonomik anlayışa göre devlet kriz durumunda yeni yatırım alanları açarak istihdam sağlamalı ve krizden zarar görenlere çeşitli sosyal yardımlar yoluyla el uzatmalıdır. Kriz halinde şirketler yatırım yapmayıp piyasa durumunun düzelmesini bekleyeceğinden devletin bu noktada müdahalesi gerekmektedir. Önemli olan arz eksikliği değil talep eksikliğidir. Talebin artırılması yoluyla ekonomi canlandırılabilir. (Gümüş,2018, s.53-54)

Getirilen sosyal haklarla laissez-faire anlayışından ödün veren refah devletleri piyasa ekonomisini sınırlaması ölçüsünde azdan çoğa üç kategoriye ayrılabilir:

Liberal, korporatist ve sosyal demokrat. Devletin yalnızca en muhtaç nüfus grubuna asgari refah önlemleri getirdiği liberal refah devleti anlayışı ABD, Kanada ve Avustralya'da etkili olmuştur. Kıta Avrupası ülkelerinin çoğunda izlenen korporatist refah anlayışında, sağlanan sosyal haklar çalışma esaslıdır. Tüm vatandaşlar sosyal sigortadan yararlanmayıp yalnızca prim ödeyen çalışanlar sigorta kapsamındadır. Sosyal demokrat refah devletinde ise tüm vatandaşları kapsayan sosyal güvenlik sistemi vergilerle finanse edilir. İskandinav ülkeleri bu sistemi kullanmıştır. (Özdek, 2011, s. 37-42)

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında uygulanan bu politikalarla birlikte ülkelerin ekonomik büyümesi artmış ve kapitalizmin altın çağı denilen dönem başlamıştır. Artan ekonomik büyüme kamu harcamalarını finanse edilmesini de kolaylaştırmıştır. Devlet, tam istihdamı gerçekleştirmeyi ve piyasaların gelişmesini amaçlamış, bunun yanı sıra sosyal adaleti sağlamak için ekonomik büyümeden elde edilen refah vergi, ücret ve sosyal güvenlik politikaları yoluyla topluma dağıtılmıştır. (Sallan Gül, 2006, s.4) Getirilen reformlar mevcut sosyoekonomik yapıyı tümüyle değiştirmiştir. Kadının istihdamı da dahil genel olarak istihdam artmış, aile yapısı buna bağlı olarak değişmiştir. Devletin geliri ve kamusal harcamaları arttıkça kurumsallaşan bu hizmetler vatandaşlar tarafından bir hak olarak görüldüğünden devletten beklenti sürekli olarak artmıştır. (Özdemir, 2004, s.158)

Örgütlü kapitalizm olarak da adlandırılan bu dönemle birlikte yaşanan sosyoekonomik dönüşüm devletin toplumsallaşmasına, buna paralel olarak toplumun da siyasileşmesine yol açmıştır. Genel oy hakkı ve güçlenen işçi örgütlerinin ulusal siyasete dahil olmasıyla artık devletin ekonomi ve toplumu düzenleyen bürokratik aygıtları karmaşıklaşmıştır. Yalnızca güvenlik, adalet gibi temel alanları düzenleyen bir devletten üretim ve yeniden üretim gibi özel alanlara müdahalede bulunan bir devlete geçiş görülmektedir. (Özkazanç, 2010, s.26-27)

2.2.3. Refah Devleti'nin Krizi

Refah devletinin fonksiyonu ve girdiği krizle ilgili farklı bakış açıları mevcuttur. Yeni sağ yaklaşımlar genel olarak refah devletinin krizini kapitalist sistemin geçirdiği bir kriz olarak kabul etmeyerek piyasa sistemine güvenmeyen ve yanlış müdahalelerde bulunan devlet politikalarını sorumlu tutar. Bu grubu kendi içerisinde ikiye ayıracak olursak yeni muhafazakarların odaklandığı nokta refah devletinin işleyişinin bozulmasında katılımcı demokrasinin getirdikleri ile kültürel değerler arasında yaşanan çatışmadır. Gönüllü yardımlaşma duygusunun zayıflatılması ve bireylerin devlete bağımlı hale getirilmesi ahlaki zayıflıklara ve geleneksel dayanışma kurumlarının güç kaybetmesine sebep olmuştur. Neoliberalere göre ise refah devleti serbest piyasa sistemine ve bireysel özgürlüklere sosyalist bir saldırı niteliği taşır. 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan ekonomik bunalıma çözüm bulmak amacıyla getirilen refah devleti çok fazla büyümüş ve amacını aşmıştır. Sosyal politikaların artışı ve bunlardan yararlanan sayısının da artmasıyla beraber devlet bu mali yükü taşıyamaz hale gelmiştir. Diğer bir ciddi tehdit işçi sendikalarının genel çıkarlarla ters düşen talepleri olmuştur. Bu talepler sonucunda sorumluluk işverenlerin omzuna binmiş, piyasadaki fiyatlara yansıtılan bu durum ekonomik krize sebebiyet vermiştir. (Sallan Gül, 2006, s. 166-170)

Klasik Marksist görüşe göre bir sömürü sistemi olan kapitalizmin aracı olmaktan öteye gidemeyen refah devleti, işçi sınıfını kontrol altında tutarak sosyalist düzenin gelişini geciktirmeyi hedeflediği için reddedilmelidir. Kendilerini “gerçek Marksistler” olarak adlandıran sosyal demokratlara göre ise kapitalist sistemin bir parçası olmakla beraber refah devleti gelişmiş demokrasi anlayışı ve sosyal güvenlik kurumları ile sosyalizme bir geçiş sürecidir. Kapitalist sistemi sona erdirmenin tek yolunun devrim olmadığını savunan bu grup, siyasal iktidarın ele geçirilerek alt sınıflar açısından daha adil olan ve eşitlik getiren politikalar üretilmesi yolu ile sistemin dönüştürülebileceğini savunurlar. Bu sebeple refah devleti ile bu sürece katkı sağlayan kazanımlar elde edildiği kabul edilmektedir. (Sallan Gül, 2006, s.172-176)

Krizi yaratan ekonomik sebeplerle başlayacak olursak, 1970'ler itibariyle ABD'nin içinde bulunduğu ekonomik güçlükler nedeniyle dış açık vermesi doların altına dönüştürülebilirliğini ortadan kaldırarak Bretton Woods sisteminin çökmesine sebep olmuştur. Aynı dönemde OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarında artırıma gitmesi dünya ekonomisinin stagflasyona girmesine yol açarak kapitalist sistemi bir krize sürüklemiştir. Yaşanan bu ekonomik krizler, bir yandan toplumsal sınıflar arasında tarafsız bir konumda kalmaya, bir yandan da kapitalizme müdahale ederek onu yeniden üretmeye çalışan çelişkili refah devletinin çöküşünü hızlandırmıştır. (Özkazanç, 2010 s.46) Yoğunlaşp merkezileştikçe ulusal devletin sınırları içerisine sığmayan sermayenin faaliyet sınırlarının genişletilmesi, buna uygun mevzuat ve örgüt yapılarını yaratılarak sermayenin farklı siyasal düzlemlerde de yayılabilmesinin sağlanması gerekmektedir. (Özdemir, 2014, s.66) Bu durumda örgütlü modernliğin yapıtaşları olan işçi sınıfı özdeşleşmesi ve ulusal özdeşleşme küreselleşen yeni dünyada önemini kaybetmiştir. (Wagner, 2005, s.229)

Yeni ekonomik düzende devletler geniş çaplı sosyal harcamaların sürdürülemeyeceğini kabul ederek bu konuda kısıtlamalara gitmiş ve gelirlerini arttırmak için yeni reform arayışlarına girmiştir. İşsizlik sigortası, aile yardımı gibi gelir desteklerinin elde edilme şartları ağırlaştırılmış, sosyal güvenlik ve sağlık harcamalarında kısıtlamalara gidilmiştir. (Özdemir, 2004, s.223-224) Ancak artan işsizlik oranları, nüfus yapısındaki değişimler (yaşlı nüfusun artması, hasta ve engelli nüfusta yükseliş, tek ebeveynli ailelerin artması) ne kadar kısıtlamaya gidilirse gidilsin sosyal harcamalardaki artışa engel olamamıştır. Artan işsizlik oranlarının büyük bir toplumsal sorun haline gelmesinin yanı sıra çalışan nüfus içerisinde vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki ücret farkları büyük oranda açılmıştır. Teknolojik gelişmelerle değişen üretim anlayışının getirdiği esnek iş piyasasına duyulan ihtiyaç çeşitli çalışma biçimlerini doğurmuş (yarı zamanlı, evden çalışma vs.), bu noktada bireysel iş sözleşmeleri geçerlilik kazanarak kolektif işçi örgütlenmesi zayıflamıştır. (Özdemir, 2004, s.240) Sabitlenen yüksek işçi ücretlerinin uluslararası rekabete getirdiği zorluk, göç

yoluyla ucuz işgücü elde etmeye yönelik devletlerde Fordist sınıf uzlaşısının korunması açısından sıkıntılar doğurmuştur. (Jessop, 2005, s. 313)

Ortaya çıkan bu krizleri aşmak için Fordizm'in endüstriyel mantığı ve Keynesçi ekonominin devletçi mantığı karşısında alternatif olabilecek yeni bir siyasi ve ekonomik örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuştur. (Jessop, 2005, s.313) 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin de dağılmasıyla beraber sosyalist fikirlerin önemini kaybettiği ile bu yeni örgütlenme dünyanın birçok ülkesinde neoliberalizm olmuş, öncülüğünü ABD'de Reagan, İngiltere'de Thatcher hükümetleri yapmıştır. Yeni düzende amaç tüm ülkelerin serbest piyasa ilkeleri doğrultusunda rekabet edebildiği tek bir pazar yaratmak, mal-hizmet-işgücü-sermaye hareketlerinin serbestleşerek küresel çapta kolayca dolaşabilmesini sağlamaktır. Giderek büyüyen ve güçlenen uluslararası şirketler ulus-devletlerin bütçesini aşan bütçelere ulaşmıştır. (Özdemir, 2004, s.220-221)

Artık devletin yapması gereken özel girişimin önünden olabildiğince çekilmek hatta yapacağı düzenlemeler ile ona destek olmaktır. Bu durumda refah devletinin sosyal politikalar doğrultusunda yaptığı yatırımlar ve sosyal yardımlar, kaynakları tüketen ve üretim sürecine katkı sağlamayan harcamalar olarak görülmeye başlamıştır. Yeni liberal politikalara geçişle beraber mali ve ticari serbestleşme, özelleştirme, kamu harcamalarının azaltılması, emek piyasasının esnekleştirilmesi gibi uygulamalar görülmektedir. Bu politikalara meşruluk kazandırmak amacıyla refah devletinin kişisel sorumluluğu ve girişimci ruhu zedeleyerek insanlarda bağımlılık eğilimini tetiklemesi, özgürlükleri kısıtlaması (burada kast edilen özgürlük piyasaların özgürlüğü olsa gerek), artan sosyal harcamaların devlete yük getirmesi gibi sebepler ileri sürülerek bu devletin bir başarısızlık örneği olduğu fikri giderek kabul edilmeye başlamıştır. (Özdek, 2011, s.53-55)

Refah devletinde yaşanan dönüşüm Jessop'a göre üç eğilimle kendini göstermektedir: ulusallık vasfını yitirme, devletsizleştirme ve uluslararasılaşma. İlkinde "*devlet kapasitelerinin bazısı sayılan giderek artan ve daha geniş yetkilere*

sahip olan bölge çaplı çok-uluslu veya uluslararası kuruluşlara devredilmekte, bazıları ulusal devlet içinde yeniden yapılandırılmış yerel veya bölgesel seviyedeki yönetişimin üstüne kalmakta, bazıları ise yerel ve bölgesel düzeyde ortaya çıkan ve merkezi devletleri pas geçip birkaç ulustaki yerel alanları veya bölgeyi birbirine bağlayan yatay iktidar şebekeleri tarafından gasp edilmektedir.” (Jessop, 2005, s.316) Devletsizleştirmede merkezden yerel yönetimlere kayan, katılımcı demokrasi adı altında devletin resmi aygıtları ile yarı-kamusal ya da hükümet dışı örgütlerin ortak karar alma anlayışının yükselişi kast edilmektedir. Uluslararasılaşma eğilimi de devletin ulusal sınırlar içerisindeki faaliyetlerinin, uluslararası alanda ne ifade ettiğinin önem kazanarak bu alandaki etkenler doğrultusunda yürütülmesidir. Bunun ekonomik ve sosyal alanda yansımalarına örnek verecek olursak, refah devletindeki yurt sınırları içerisinde tam istihdamı sağlama hedefinden uzaklaşarak uluslararası rekabete öncelik verme eğilimi ve sosyal hakların ikincil konuma düşüşünden bahsedebiliriz. (Jessop, 2005, s.319-324)

2.3. NEOLİBERAL DEVLET

2.3.1. Neoliberalizm: Kavram ve Özellikler

Neoliberalizm ve neoliberal devlete dair pek çok tanım yapılmıştır.⁵ Jessop’a göre neoliberalizm, insanlığın refahını gerçekleştirme gibi felsefi gerekçelerle haklı çıkarılan, rekabetçi piyasa güçlerini genişletmeyi, pazar dostu bir anayasayı sağlamlaştırmayı ve bireysel özgürlüğü teşvik etmeyi amaçlayan politik bir projedir. Klasik ya da laissez-faire liberalizmin yenilenmesini ya da reformunu ifade eden bu proje özellikle serbest piyasaları düzenleyecek, koruyacak ve genişletecek güçlü bir devlete ihtiyaç duymaktadır. (Jessop, 2012, s.2) Böylece “özgür piyasa, güçlü devlet” sloganını benimseyen neoliberal anlayışta devlet, piyasa için uygun koşulları yaratmalı, bu uğurda gerekirse zor kullanmalı, piyasaya müdahalesi bununla sınırlı olmalıdır. (Harvey, 2015, s.10) Serbest piyasa için uygun koşulların yaratılması ile kastedilen özel mülkiyet haklarını

⁵ Bu tanımlardan bazıları için bkz. Jessop, 2012, s. 2-3.

korumak, ticaretin gelişmesini sağlamak ve girişimci özgürlüğünü garanti etmek amacıyla devletin gerekli hukuksal yapıyı kurması, gerekirse savunma güçlerini bu doğrultuda kullanmasıdır. (Harvey, 2012, s.68)

Piyasanın özel teşebbüslerin eline bırakıldığı, devletin ise yalnızca düzenleyici ve koruyucu rolüne büründüğü neoliberal anlayışta, serbest piyasa kapitalizmi ve serbest ticaret savunulur. Ekonomi devlet işlerinden ayrılmalı ve devlet yalnızca kriz anlarında hızlı ve keskin müdahaleler gerektiği ölçüde harekete geçmelidir. (Molla, 2010, s.4) Bu yönüyle klasik liberalizme benzese de ondan farklı olarak neoliberalizmde devletin sermayenin uluslararasılaşma sürecini kolaylaştıran küresel normları iç hukuka tatbik etmek konusunda daha aktif bir rol oynadığından bahsetmek mümkündür. Harvey'ye göre bu durum, neoliberalizmin iktisadi teorisi ile neoliberal siyasi pratikler arasındaki çelişkiyi işaret eder. Teoride kapitalizmin yaşadığı birikim krizini sonlandırmak için girişimci özgürlüğünün önünü açmayı ve serbest piyasayı savunan neoliberalizm bu sebeple her türden devlet iktidarına karşı güvensizlik sergilerken, pratikte ekonomi seçkinlerinin sınıf iktidarını yeniden oluşturmasına hizmet etmek için devletin zorlayıcı gücünü kullanmaktan çekinmemektedir. (Harvey, 2015, s.27-29) Diğer bir deyişle ideolojik anlamda herhangi bir biçimde devlet müdahalesinden özgürleştirilmiş serbest piyasalar ütopyası yaratmaya uğraşan neoliberal anlayışta, gerçekte sosyal hayatın her alanında piyasa yönetimini hâkim kılmak için toplumu disipline edecek baskı aygıtları yoğun olarak kullanılmaktadır. (Temizel, 2007, s.17)

Neoliberal anlayışa göre piyasaların selametini gözetmenin yanı sıra devlet (örneğin; toprak,su,eğitim,sağlık gibi) piyasa yaratımını kendi eliyle sağlamalıdır. İnsanlığın refah seviyesi ancak serbest piyasa ve ticaret, güçlü özel mülkiyet hakları ve özgür bireysel girişimin teşviki yoluyla artırılabilir. Piyasaların işlemesi doğal bir akışa sahip olmayıp siyasal, kurumsal, kanuni ve kültürel koşullara yahut da müdahalelere bağlı yapay bir durumdur. (Özkazanç, 2011, s. 16-17)

Neoliberal düşüncenin kurucuları, insan haysiyeti ve kişisel özgürlük kavramlarına medeniyetin özü olma özelliğini atfederek bu değerlerin yalnızca faşizm, komünizm gibi tehlikelere karşı değil aynı zamanda her türlü devlet müdahalesine karşı da korunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak neoliberalizmin burada korunduğu iddia edilen değerler uğruna getirdiği değişiklikler, yalnızca finansal sermayenin, özel mülk sahiplerinin ve devasa uluslararası şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. (Harvey, 2015, s.13-15) Neoliberalizmin getirdiği “özgürlük”, serbest girişimciliğin meşale tutucusu haline gelerek yeterli boş zamanı ve geliri olan, güvenlik riski olmayanlar için tam bir özgürlük anlamına gelirken, mülk sahibi olmayan ve kendilerini demokratik yollarla ifade ederek hayatta kalmaya çalışan halk için özgürlük kısıntısı haline gelmektedir. (Harvey, 2015, s.45)

2.3.2. Neoliberalizmin Yükselişi ve Dünyaya Yayılışı

Kökleri 1930’lu yıllarda Friedman, Hayek, Karl Popper gibi düşünürlerin fikirlerine dayanan neoliberalizm, 1970’lerde yaşanan krizden sonra Keynesyen refah devleti ve diğer devletçi ekonomi politikalarına alternatif olarak sunulmuş zamanla dünyada ana akım haline gelmiştir. (Güzelsarı, 2007, s.15) Bu kriz sonucunda halk arasında yayılan hoşnutsuzluk Avrupa’nın pek çok ülkesinde ve ABD’de işçi hareketlerini tetiklemiştir. Dalga dalga büyüyen bu hareketlenmenin sosyalist alternatiflere yönelmesi ekonomi seçkinleri açısından siyasi bir tehdit oluşturmuştur. Örneğin ABD’de II. Dünya Savaşı öncesinde ülkenin en yüksek gelire sahip %1’lik kesiminin ulusal gelirdeki payı %16 iken savaş sonrası bu pay %8’lere gerilemiştir. Otuz yıl boyunca bu dolaylarda seyreden istikrarlı büyüme 1970’lerdeki krizlerle negatife dönünce ekonomi elitleri için sermaye birikimi koşullarını yeniden oluşturmaya yönelik bir hamle gerekmiş, bu da neoliberal politikaları beraberinde getirmiştir. Öyle ki bu politikalar sonucunda kısa bir sürede %1’lik dilimin payı %15’lere çıkarılabilmektedir. (Harvey, 2005, s.22-27) Harvey’e göre neoliberalizmin amaçladığı da budur, sınıf iktidarının yeniden sağlanması. Çünkü neoliberal politikaların küresel sermaye birikimini

canlandırma konusunda etkili olduğu şüphelidir, buna karşılık toplumun üst kesimlerinin geliri sürekli olarak artmıştır. (Harvey, 2012, s.73-74)

Neoliberal politikaların dünya çapında yayılmasında çokuluslu şirketlerin pazar olanaklarını uluslararası alanda arttırmak, hammadde ihtiyacını en ucuz şekilde karşılamak, üretim yapacağı bölgenin sermaye/emek ilişkisi, vergilendirme, altyapı, istikrar gibi konularda en uygun olmasını sağlamak gibi kârını azami kılacak talepleri etkili olmuştur. Bu taleplerin karşılanması için her türlü yasal, idari, toplumsal kısıtlamalar en aza indirilmelidir, bunu da neoliberal anlayış sağlamıştır. Ulus devletlerde bu koşulların yaratılmasında IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi kuruluşların dayattığı yapısal uyum politikaları etkili olmuştur. (Güzelsarı, 2007, s.18-19) Yardım ve kalkınma programları adı altında servis edilen bu politikalarla Batı bürokrasisinden farklı kurallara sahip devletlerin sermaye ihracı önünde yarattığı engel, dayatılan idari reformlar yoluyla aşılmaya çalışılmıştır. (Güler, 2016, s.39) Önce borçlandırılıp sonra yapılandırılan devletler, ulusal ekonomilerinin küresel ihtiyaçlara uyum sağlaması misyonunu üstlenmiştir.

Ekonomik büyüme konusunda 1990'lara kadar pek fayda sağlamayan neoliberalizmin kapitalizmin krizine karşı tek kurtuluş yolu olduğu üniversiteler, bağımsız düşünce kuruluşları, medya, şirket yönetim kurulları, ulusal ve uluslararası finansal kurumlarda yer alan bu zihniyetin taraftarları aracılığıyla empoze edilmiştir. Bireysel özgürlüğün yolunun özel mülkiyet ve serbest piyasa ile bağlantılı girişimden geçtiği düşüncesi sanki doğal bir gerçeklik gibi yansıtılarak neoliberal ilkeler adeta dokunulmaz kabul edilmiştir. (Harvey, 2012, s.69-70) ⁶

Ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de bahsi geçen neoliberal politikaları genel olarak özel mülkiyet haklarını güçlendirme, özgürce işleyen piyasa ve serbest ticaret mottosu, girişimciliği teşvik, sosyal devletin küçültülmesi, kamu

⁶ Örnek olarak ABD ve İngiltere'de neoliberal ilkelerin benimsenmesinin adım adım ayrıntılı anlatımı için bkz. Harvey, 2015, s.51-70.

harcamalarının azaltılması, ücret ve maaşlar üzerindeki vergilere dokunulmazken sermayeye yönelik vergilerin düşürülmesi, sıkı para politikası ile enflasyonun kontrol altına alınması, üretim sistemine getirilen esneklik ve özelleştirme politikaları şeklinde özetlemek mümkündür. (Sapancalı, 2001, s.117-118) (Molla, 2010, s.15-16) (Özdek, 2011, s.52-54). (Alpan, 2018, s.17) Bu politikalarla beraber finansal sistemin bütünlüğü ve finansal kurumların ödeme gücü halkın refahına tercih edilmiş (Harvey, 2015, s.79), ancak umulduğu gibi “yukarıdaki zenginlik aşağıya damlar” düşüncesi gerçekleşmemiştir. Zira neoliberalizmin en çarpıcı özelliklerinden biri toplumda zengin ve yoksul kesim arasında bir uçurum yaratması, dünya bazında da gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir ve zenginlik makasının açılmasına sebep olmasıdır. (Alpan, 2018, s.18)

2.3.3. Devletin Neoliberal Dönüşümü

II. Dünya Savaşı sonrası hızla yükselerek 1968 sonrasında düşüşe geçen liberalizm hegemonyası, 1980’lerde toplumsal yaşamın piyasa terimleri aracılığıyla tanımlandığı neoliberal tahakküme dönüşmüştür. Tüm ekonomik faaliyetleri kârlılık ve tüm sosyal faaliyetleri sermaye birikimine katkıları zemininde değerlendiren neoliberal devlet (Jessop, 2012, s.8), daha önce içerisine aldığı sosyal demokrasiye ait öğeleri terk etmeye başlayarak yeni sağ anlayış doğrultusunda giderek muhafazakar ve otoriter özellikler sergilemektedir. (Jessop, 2012, s.13-14) Devlet-piyasa ilişkisi yeniden şekillendirilerek devlet piyasa benzeri bir yapı haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlayışta neredeyse bir şirkete dönüştürülen devlet, her alanda teşvik edilen piyasa hakimiyeti ve artan özelleştirmeler sonucu doğan kargaşadan dolayı toplum üzerinde kontrolü sağlamak için askeri gücünü, güvenliğini ve polis gücünü genişletmektedir. (Temizel, 2007, s.41)

“Yeni sağ” ifadesi “yeni muhafazakarlık⁷” la özdeşleştirilebilir. Kimi kaynaklarda neoliberalizm ve eş anlamlısı olarak kullanılan yeni sağ teorik olarak birbirine zıt

⁷ Yeni muhafazakarlık dört unsurla özetlenebilir: Keynesçi ekonomi politikalarına karşıtlık, devletin küçülmesini savunma, eğitim, aile ve kültür gibi konularda geleneksel bakış açısını savunma, ulusal savunmanın güçlü kılınmasını savunma.

ilkeler içermektedirler. (Gül, 2006, s.84) Yeni sağ, özellikle ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher hükümetleriyle neoliberalizmin siyasal temsildeki ifadesi olmuştur, dolayısıyla birebir aynı anlama gelmemektedir. Yine de yeni sağ ve neoliberalizm devletin sosyal fonksiyonlarının azaltılması, bireycilik ve devlet ile piyasa ilişkilerine ilişkin görüşleri açısından benzeşmektedir. (Temizel, 2007, s.16) Yeni sağ yönetimlerde göze çarpan özellikler:

- Siyasal sistemin daha otoriter olması,
- Siyasi karar alma süreçlerinin merkezileşerek tek kişi ve etrafındaki profesyonel kadrolarda toplanması,
- Devletin baskı aygıtlarının güçlenmesi,
- Bir yandan refah devleti dönemindeki müdahaleci devleti eleştirerek diğer yandan piyasalar için uygun koşulları yaratmada devlete düzenleyici rolü atfederek çelişkiye düşülmesi,
- Ekonominin toplumsal refahı sağlamada bir araç olarak değil toplumun kendisini oluşturan temel ilke olarak görülmesi,
- Tüketime ve metalaşmanın artırılması,
- Özelleştirme politikaları ve kamusal harcamaların azaltılması sonucunda toplumsal kutuplaşmayı tetikleme,
- Girişimci kimliğine bürünen aktif, sorumlu ve çalışkan vatandaşlardan oluşan “asıl ulus”a karşı, toplumdan dışlanan sorumsuz, devlete bağımlı, tembel ve asi ötekiler tanımlamasıyla ulusu ikiye bölen bir hegemonik yapı sergilenmesidir. (Özkazanç, 2010,s. 47-57)

Girişimci bireyi ve rekabeti adeta kutsal kılan sistemde sosyal harcamaların kısıldığı bir devlet de söz konusu olunca rekabet ortamına giremeyen toplumsal gruplar diğerlerinin insafına bırakılmakta, bireyin başarısızlığı var olan sistemin adaletsizliğine değil kendi beceriksizliğine bağlanmaktadır. “Çalışan kazanır elması kızarır” anlayışı ile sorumlu, rasyonel, çalışkan ve aktif, toplumsal riskler karşısında tedbirini alan bireyin desteklendiği; bu özellikleriyle ekonomik olarak kendini garantiye alan özgür vatandaş için devletin sağlayacağı sosyal hakların bağımlılık yaratacağı ve gereksiz olduğu yönünde bir düşünce tarzı

görülmektedir. (Özkazanç, 2011, s.15-17) Thatcher'in sözleri bu anlayışı yansıtmaktadır: "Toplum diye bir şey yok tek tek insanlar var" (Harvey, 2015, s.31)

Devletin refah çağında üstlendiği sosyal yükümlülüklerden giderek uzaklaşmasıyla bu sorumluluk dışarda uluslararası ve bölgesel kuruluşlara, içerde ise özel sektör ve cemaat gibi yapılara bırakılmaktadır. Yoksul ve zengin arasındaki sosyal dengeyi sağlama görevi özel kişi ve kuruluşların yaptığı bağışlara terk edilmektedir. (Molla, 2010, s.10-12) Böylece neoliberal devlet sosyal adaleti ve yeniden bölüşümü sağlama gibi kolektif amaçlardan uzaklaşmakta, bunun yerine yerel ekonomiyi küresel ekonominin ihtiyaçlarına adapte ederek piyasaları memnun etme görevini üstlenmekte, böylece farklı toplumsal gruplar arasındaki uzlaşmayı sağlama işlevi zayıflamaktadır. (Molla, 2010, s.13-14) Devletin kamu hizmetlerini sunması ve gelirin yeniden dağıtımında oynadığı rol azalınca bireylerin kendi gelir ve refahlarını sağlamak konusunda sorumlulukları artmaktadır. Eşitsizlikleri ortadan kaldıracak ve riskleri dengeleyecek devletin yokluğunda kişinin rekabetçi piyasadaki başarısı tamamen bireysel çaba ve yeteneklerine bağlı olmaktadır. (Temizel, 2007, s.38)

Neoliberal dönemde yaygınlaştırılan esnek üretim modeli ile fason üretim, taşeron/geçici/ part- time /evde çalışma gibi çeşitli istihdam biçimleri uygulamaya konarak çalışma yaşamı kuralsızlaştırılmıştır. Bu yolla güçsüzleştirilen işçi hareketleri ve sendikalaşmayı kısıtlanan işsizlik sigortası ve sosyal yardımlar izlemiştir. Bir hak olarak tanımlanan sosyal güvenlik artık şarta bağlı hale gelerek tıpkı İngiltere'de uygulanan 1834 Yoksulluk Yasası sistemine dönüş yaşanmıştır. Sosyal yardım almak isteyen öncelikle bunu hak etmek için çalışmalıdır. (Özdek, 2011, s.57-59) Yapılan ücret takviyeleri ise işvereni teşvik amaçlı olduğundan işçiden ziyade sermaye sahibine yaramaktadır. Bu doğrultuda refah devleti döneminde işçi sınıfının elde ettiği kazanımların neoliberal devlette birer birer ortadan kalktığını söylemek mümkündür.

Yaşanan yapısal dönüşümle devlet, ulusal ekonomi politikaları ve pratiklerini küresel ekonominin gereklerine uyarılma görevini üstlenmektedir. Bunun sonucu olarak ulus-devlet sınırlarının aşındığı, ulusal ekonomi politikalarının uygulanamaz hale geldiği, ulus-devlet egemenliğinin nihayete erdiği ve sonuç olarak devletin işlevsizleşerek sönmüldüğü kimi yazarlarca iddia edilse de (Çoban, 2002, s.123-124), temelde devletin işlevsiz kalması değil sosyoekonomik müdahalelerinin uluslararası sermaye lehine değişmesi söz konusudur. (Güzelsarı, 2007, s.54)

Neoliberal devletin bir diğer özelliği kamusal hizmetlerin ve kamuya ait malların özelleştirilmesidir. Kamu harcamalarındaki artış bahane edilerek meşrulaştırılan özelleştirmeler, zaman içerisinde ekonomik alanla sınırlı kalmayıp eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, elektrik, su gibi temel kamu hizmetlerini de içine almıştır. (Özdek, 2011, s.64) Özelleştirme yalnızca kamuya ait malın özel sektöre devri anlamına gelmemekte, birtakım hizmetler için devletin piyasadan hizmet satın alması da söz konusu olabilmektedir. Ancak bu gibi durumlarda bazı hizmetlerin tek alıcısı devlet olduğundan piyasada tekellerin kuvvetli arzular olarak ortaya çıkması, yüksek bedeller ödenmesi sebebiyle kamu kaynaklarının israfı, hizmet üzerinde yeterli denetim sağlanamaması ve piyasa ile yapılan sözleşmeler için siyasal lobicilik gibi sorunlar doğabilmektedir. (Temizel, 2007, s.47)

Neoliberal devlet içerisinde değinilmesi gereken diğer bir önemli değişim kamu yönetiminde hakim olan “yönetişim” anlayışıdır. Yönetişim kısaca iktidarın yalnızca devlet tarafından değil piyasa aktörleri ve sivil toplumla beraber kullanıldığı katılımcı bir yönetimi işaret etmektedir. Güler’e göre bu yönetim modelinin devlet dışındaki ayağını oluşturan özel sektör ve sivil toplum kuruluşları açısından sermaye kesimi hem asıl ortak hem de üçüncü ortağın unsurlarından biri (sonuç olarak burada işveren kesimine ait dernekler, meslek birlikleri, üretici birlikleri de mevcuttur) olarak katılmalı biçimde yönetime katılım hakkını haiz olmaktadır. Dolayısıyla yönetişim, kamu kudretini doğrudan doğruya sermaye kesimine teslim etmekle anti- demokratik bir modeldir. (Güler, 2003, s. 114-115)

Neoliberal anlayış doğrultusunda devlette yaşanan dönüşüm elbette yukarıda anlatılanlarla sınırlı değildir. Tezin asıl inceleme konusu olan cezalandırma anlayışındaki dönüşümü anlamlandırabilmek adına özet bilgi denecek şekilde aktarılan bu başlıklardan sonra asıl konu, sıradaki başlıkla ele alınacaktır.

2.4. REFAH DEVLETİ'NDEN NEOLİBERAL DEVLET'E: CEZALANDIRMA ANLAYIŞINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

Neoliberalizmin devlette yarattığı dönüşümden bahsederken ceza aygıtındaki değişimlerden söz etmemek mümkün olmaz. Bu noktada değerlendirme yapmadan önce, yaşanan değişimi rahatlıkla anlayabilmek açısından refah devletinde hakim olan cezalandırma anlayışını ele almak faydalı olacaktır.

2.4.1. Refah Ceza Devleti

1950-60'lar boyunca süren bu dönemi Lea; 19. yy'daki suç kontrolü ve suç olgusunun başlıca önem taşıdığı, polis, disiplin ve ahlaki sosyalleşme yoluyla işçi sınıfının kontrolünün sağlandığı dönem ile 1970-80'lerdeki yeni yönetim modelinin merkezi kaygısını oluşturan yaygın suç ve risk anlayışı arasında kalan bir ara dönem olarak adlandırmıştır (Lea, 2002, s.77) Wagner'in "örgütlü modernlik" olarak adlandırdığı bu dönemde sınıf ilişkileri sermaye ve emek arasındaki uzlaşmadan oluşmaktadır. İşçi sınıfının genel olarak başkaldırısı ya da suçluluğu değil, yoksulluk ve sosyal eşitsizliği önleme doğrultusunda yeni siyasi ve endüstriyel politikalar ön plandadır. Toplumda kapsayıcı bir vatandaşlık algısı, müdahaleci devlet, kabullenilmiş bir sosyal düzen ve toplumun çoğu tarafından kabul gören ortak değerler mevcuttur. Modern öncesi toplumdaki "tehlikeli sınıflar" algısı, bu toplumda "sapkın birey" anlayışına dönüşmüştür. Sapkınlık gösterenler azınlık olarak görülerek bunun sebepleri psikolojik yahut sosyal şartlara bağlanmaktadır. Devletin rolü sapkın kişiyi asimile ederek topluma geri kazandırmaktır (Young, 1999, s.4-5). Suç, açıkça istisnai bir olgu ve normalden sapış olarak görüldüğünden suç kontrolü bu dönemde sosyal ve siyasi planlamanın ana konusu olmaktan uzaktır. Çözümü ise alanında uzman hukukçu ve kriminologlara bırakılmıştır. (Lea, 2002, s.76-77)

Klasik kriminolojik anlayışta özgür bireyin rasyonel davranışı sonucunda suç işlemeyi tercih ettiği, bu nedenle cezalandırmayı hak ettiği görüşü hakimdir. (İçli& Öğün, 1999, s.23) Rehabilitasyon düşüncesinin başlangıcında bu anlayış doğrultusunda bireyin rasyonel ve davranışlarını kontrol edebilecek kapasitede olduğu yadsınmamış, içerisinde bulunduğu sosyal dezavantaj sebebiyle suç işlemeyi tercih eden kimsenin yasalara uyumlu bir birey olmak amacıyla tedavi edilerek iyileştirilmesi gerektiği savunulmuştur. Pozitif kriminolojik anlayışla birlikte rehabilitasyon modeli değişmiş, suça katılmada suçlunun hatasının bulunmadığı, sosyal adaletsizlik, yoksulluk vb. toplumsal durumlar sebebiyle suçun işlendiği, suçla başa çıkabilmek için bu sebeplerle mücadele edilmesi gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. (İçli& Öğün, 1999, s.51-52)

Refah devleti döneminde sosyoekonomik eşitsizliği asgari hale getirmek için izlenen politikalarla suçluluk da dahil sosyal çatışmanın kaynaklarını ortadan kaldırarak “sosyal içerme”yi gerçekleştirmek hedeflenmektedir. İzlenen politikaların diğer bir odak noktası kentsel dönüşümdür. Yeni yapılan konutlarla ve oluşturulan yeni şehirlere eski çevrelerinden koparılan işçi sınıfının en yoksul bölümlerinin buralara yerleştirilmesi stratejisi izlenmiştir. Hedeflenen, sınıf gettosunun bozulması ve ortak, sınıfsız bir yaşam alanının yaratılmasıdır. (Lea, 2002, s.79) Dönemin sağladığı geniş demokratik haklar ve buna bağlı olarak tüm sosyal grupların katılıp sesini duyurabileceği bir kamusal alan yaratılması yasama sürecinin popüler endişeleri yansıtmasını sağlarken, sosyal hareketliliğin ve homojenleşmenin artması ile suçluluk kavramı ve suç konusundaki hassasiyetler de standart hale gelmiştir. Bununla birlikte sosyal vatandaşlık haklarında ifade edilen ortak iyi algısı ve ortak sosyal topluluk duygusunun güçlendirilmesi, suçlunun ıslahı ve toplum ile yeniden bütünleşmesi anlayışını getirerek yenilikçi bir ceza politikasının temellerini güçlendirmiştir. (Lea, 2002, s.81) Suçlunun rehabilite edilmesi fikri pozitivist kriminolojinin getirdiği suçtan ziyade faile odaklı anlayış ile birlikte gelişerek 20. yy boyunca hapsedmenin ana amaçlarından biri sayılmış, 1950- 1960’larda ise doruk noktasına ulaşmıştır. (Bell, 2011, s. 64-65) Dönemin ceza adaleti sisteminin özelliklerini kısaca sıralayacak olursak:

- Suç kontrolü konusundaki politikaları şekillendiren, kamuoyu ve politikacılardan ziyade uzman görüşleri ve yapılan araştırma sonuçları olmuştur.
- Hapsetme istisnai bir ceza olarak görülürken asıl amaç suçluyu ıslah etme ve topluma kazandırmadır. Ödetici ceza irrasyonel, faydasız ve duygu güdümlü bir anlayış kabul edilmektedir. Ancak ıslah edilemeyeceği düşünülen suçlular daha uzun cezalar alabilmektedir .
- Suçu lanetlemek yerine suçun sebeplerini anlama çabasına girilmiştir.
- Refahın toplumun tüm kesimlerine yayılması ve sosyal reformlar yoluyla suçun tamamen ortadan kaldırılabilceği düşüncesi hakimdir.
- Suçlularla ilgilenmek, onları cezalandırmak ve kontrol etmek devletin görevidir.
- Kriminolojik düşüncede suç, kendisini bireysel fiiller ile gösteren aslında sosyal bir problemdir. Topluma uyum sağlayamayan, patolojik olarak suça yatkın kimseler suç işler. Yani suçlu adeta bir hastadır ve tedavisi gerekmektedir. (Garland, 2001, s. 34-43)

Piyasa işleyişinin 1960’lardan sonra hem üretim hem de tüketim evresinde yarattığı değişiklikler bir yandan suç ve düzensizliğin yayılmasına sebep olurken diğer yandan bunun kontrolünü de problemli hale getirmiştir. Döneme hakim olan suçun sosyal sebeplerine inme ideali gerçekleşmemiş, rehabilitasyon amacı ise cezaların bireyselleştirilmesi ile sınırlı kalmıştır. 1960’larda değişim yaşayan kriminolojik düşünce artık suçlu davranışın sebebi olarak geride kalan refah çağını, izlenen politikaların cezalandırma alanında beklentileri karşılamamasını ve yeni tüketim kültürünün yarattığı egoizmi göstermektedir. (Garland, 2001, s.43) Suçluları “hasta” olarak nitelendiren anlayış değişerek suçun normal bir sosyal olgu olduğu düşüncesi güçlenmiş, mahkumların ıslahına yönelik programlar suçta tekrürü engellememesi sebebiyle başarısız bulunmuştur. (Martinson, 1974, s.123) Islah programları her ne kadar idealde faydalı görülse de pratikte etkili bir uygulama yürütülemediği, cezaevi içerisindeki rehabilitasyon programlarına yoğunlaşılması sebebiyle mahkumun kurumdan çıktıktan sonraki hayatı açısından çoğunlukla olumlu bir gelişme gözlenememiştir. (Sechrest &

White & Brown, 1979, s.126) Adli kontrol ya da şartlı tahliye sürecinde uygulanan rehabilitasyon programlarının hükümlü üzerinde daha etkili olduğu gözlemlense de fazla maliyet getirdiği kaygısıyla bu uygulamalara son verilmiştir. (Martinson, 1974, s.123) 1970'lerle beraber, sisteme yönelik eleştiriler artık sistemi düzeltme amacından uzaklaşıp ıslahçı anlayış neredeyse yerle bir olmuş ve cezalandırmanın baskın amacı ödetme ve etkisizleştirmeye doğru evrilmiştir. Toplumun parçalanması ve farklılaşması sonucunda oluşan varoluşsal güvensizlik duygusu ile belirsiz ve risk dolu görülen ortam karşısında vatandaşlar birbirine daha ihtiyatlı yaklaşmaya başlamışlardır. Bu durum suç kontrol mekanizmasını etkileyerek aktüeryal bir ceza adaleti sisteminin doğuşuna eşlik etmiştir. (Young,1999, s.58) Bu anlayışta suç problemini ortadan kaldırmak için suçun sebeplerine inme ideali önemini kaybetmektedir. Zira suç normal ve gündelik kabul edildiğinden önemli olan suçu yaratan olanakları ortadan kaldırmak, riskli durumları doğru değerlendirerek suçu işlenmeden önlemektir.

2.4.2. Neoliberal Ceza Devleti

Keynesyen refah devleti döneminde sağlanan sınıflar arası uzlaşısı ve toplumun geneline hakim olan bütünleştirici ve iyimser havanın giderek dağılması, döneme hakim olan cezalandırma anlayışında da etkili olmuştur. Neoliberal dönemde ise dağılan bu uzlaşısı ile beraber toplumsal bütünleşmenin parçalandığı, suçun gündelik bir olgu haline geldiği, “tehlikeli sınıf” algısının geri döndüğü, cezalandırıcı söylemin arttığı ve ıslah anlayışının önemini kaybettiği görülmektedir.

1973'te yaşanan petrol krizinin tetiklediği Batılı endüstri toplumlarında yaşanan ekonomik durgunluk Keynesçi politikalarla giderilememiş, arz-talep dengesi bozulmuş, enflasyon artmış, üretim düşmüş ve işsizlik artmıştır. Ekonomik krizden önce teknolojinin gelişimi ile zaten yeniden yapılanma ihtiyacı duyan iş piyasası kriz sonrasında bu süreci hızlandırmış, endüstriyel üretim artık kalifiye elemanlar arar olmuştur. Sermayenin ulusal ve bölgesel olmaktan çıkıp uluslararası pazarda dolaşıma girmesiyle birlikte rekabetin artması sonucunda,

“daha çok üretim daha az ücret” i kabul etme konusunda iş piyasası baskılanmış, sendikaların etkinliği azalmıştır. Aşılan kriz sonrasında hizmet sektörü ve yüksek teknoloji üreten sektörler gelişmiş, artan kadın işçi sayısı ve kalifiye eleman alımı ile düşük vasıflı genç erkeklerden oluşan bir işsiz ordu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda refah devletinin sosyal politikalarından vazgeçilmesi ile dağıtılan desteklerin azalması sonucunda toplumun büyük kesimi fakirleşmiştir. (Garland, 2001, s.81-82) Fakirlik tehdidi toplumdaki girişimci ruhu canlandırmak için kullanılmış, balık istemek yerine balık tutmayı öğrenemeyen kişi, içinde bulunduğu durumdan kendisi sorumlu tutulmuştur.

Bu dönemde artık işçi sınıfının toplumsallaşması ve siyasi istikrarın sağlanması ile ilgilenilmemektedir. Finansal sermayenin az da olsa ihtiyaç duyduğu mavi yakalı işgücü ve vasıflı işgücü dahi küresel çapta kolayca düşük ücretlerle karşılanabilmektedir. Sermayenin küresel hareketliliği ve ulus ötesi şirketler, belirli bir yer veya ülkeyle giderek daha az özdeşleşen ve ulusal devletler tarafından sağlanan kamu refah mallarına çok az ilgi duyan bir “ulus ötesi kapitalist sınıfın” büyümesini teşvik etmiştir. Kendini toplumdan ayrı tutan bu sınıf ile yoksulların sosyal dışlanması arasında önemli bir fark vardır. Yoksulların Keynesçi refah devletinin getirdiği haklardan ve Fordist kapitalizmin sağladığı güvenli çalışma koşullarından gittikçe dışlanması, bu topluluğu içsel olarak zayıflatarak parçalama ve sermayeye karşı harekete geçerek geleneksel haklarını savunma kapasitesini engelleme sürecidir. Varlıklı kesim için ise refah devletinden kendini dışlama adeta bir güç kutlaması ve işçi sınıfıyla müzakere ve uzlaşma endişesinden vazgeçmedir. (Lea, 2002, s.111-112) Bu denli ayrıışan bir toplumda örgütlü modernlikle hedeflenen toplumsal bütünleşme hedefinden vazgeçen devlet, ilgisini güvenlik⁸ ve risk yönetimine adamaktadır. Geleneksel sosyal politikada özellikle olmasa da çoğunlukla işçi sınıfı üzerinde durularak toplumsallaştırmaya yönelme, çeşitli disiplin ve sosyalleşme türleri yoluyla nüfusun karakterini değiştirmeye odaklanma görülürken, risk yönetiminde amaç

⁸ “*Liberalizmin anahtar kavramı özgürlük değil güvenliktir*” savıyla M. Neocleous, liberal devletteki güvensizlik algısının bilinçli yaratıldığını ve bu algı ile toplumun liberal düzenin inşası kapsamında şekillendirilmesinin hedeflendiğini ileri sürmektedir. (Neocleous, 2014, s.19)

grupların özelliklerinin haritasını çıkarmak, sosyal düzeni bozacak faaliyet olasılıklarının göstergelerini saptamak ve bu olasılıkları en aza indirmek için stratejiler geliştirmektedir. Devlet bu doğrultuda, sermayenin baskısı altında nüfusun kontrolü ve yönetiminde üstlendiği yeni rolleri yerine getirmek için, yeni yönetim ve egemenlik biçimleri ile özel ve kamusal güç arasında kurduğu yeni ilişkiler ışığında otoriter bir eğilim kazanmaktadır. (Lea, 2002, s.117-123)

Neoliberal dönemde artık refah devleti ve istikrar mekanizması olarak sosyal sınıflar arasında sağlanan politik uzlaşmanın yerini, vatandaşı müşteri haline getiren özel mülkiyetin ve piyasa mekanizmalarının doğrudan gücü almaktadır. Devlet, sosyal politikaların yerini alan güvenlik ve risk yönetimi konusunda daha otoriter olmaktadırken öte yandan özel sermayenin küresel gücü tarafından kendi siyasi sürecini yönetme konusunda zayıflatılmaktadır. (Lea, 2002, s.133) Lea neoliberal toplumdaki suçluluk anlayışı ile ilgili şu üç saptamada bulunmuştur. İlki; “suçlu” kimliğinin zayıflaması ve pratik anlamda suç olgusunun temeli olarak toplumun çoğu kesimi tarafından paylaşılan suç ve suçluların açık tanımlarının belirsizleşmesidir. Böylece suç artık gündelik hayattaki güvensizliği belirten bir metafor haline gelmektedir. İkincisi; olağan sosyal düzeni bozan ve harici olan suçun marjinalliği anlayışının zayıflamasıdır. Bu dönemde birçok suç biçiminin normal sosyal ve ekonomik faaliyet yapılarına artan bir şekilde yeniden entegrasyonu söz konusudur, suçluluk kapitalist toplumun işleyişinin bir parçası haline gelmektedir. Sonuncusu; suç kontrolü konusunda devletin etkisiz hale getirilmesidir. Suç örgütlerinin artan zenginliği ve sofistike oluşu ile yerel topluluklar üzerinde kurduğu yönetim gücü ve devletin kolluk faaliyetlerinin etkisiz hale getirilmesi, ulus devletin küresel bağlamdaki yetkinliğinin zayıflatılması ve birçok kentsel alanda etkili yönetişimin zayıflatılması bu sonuca sebep olmuştur. (Lea, 2002, s. 135, s. 159-61)

Ülkeden ülkeye ve yönetimlere göre değişiklikler gösterse de Wacquant'a göre neoliberal ceza devletinde şu özellikler yaygın olarak görülmektedir:

-Kentsel bozukluklar, toplumsal sıkıntılar ve suç ile sebeplerine eğilmeksizin sert bir mücadeleye girişmek,

-Mücadeleyi yürütebilmek amacıyla gözetimi sıkılaştırarak teknolojinin tüm nimetlerinden faydalanmak, güvenlik güçleri ile diğer kamusal hizmet sunucuların (okullar, hastaneler gibi) ortak çalışması, denetimli serbestlik görevlilerinin yetkilerinin genişletilmesi, cezaevlerinin modernizasyonunu gerçekleştirmek,

-Cezalandırıcı politikalara destek bulabilmek için “güvensizlik” algısının medya kanalıyla, siyasi partilerin ve hukuk alanında uzman kişilerin söylemleriyle topluma yayılması,

-Suça karşı savaşın ve mağdura verilen önemin bir göstergesi olarak alt sınıf mensubu gençlerin, işsizlerin, evsiz ve dilencilerin, fahişeler ve uyuşturucu bağımlılarının; gündelik yaşamda düzeni bozan ufak suçların ve toplu kaosa sebep olan kentsel bozuklukların sorumlusu kabul edilmesi,

-Hapsetme ile amaçlanan rehabilitasyonun maliyet odaklı yönetsel yaklaşımdan etkilenecek ıslah kurumlarının özelleştirilmesine yol açması,

-İzlenen politikaların sonucunda sıkılaştıran polis kontrolü, sertleşen ve hızlanan yargısal süreç, artan hapisane nüfusu. (Wacquant, 2009, s.1-3)

Garland, 1970'lere dek alışlagelmiş bir plan doğrultusunda ilerleyen ceza hukuku ve ceza politikalarının bu dönemde tarihsel akıştan sapmaya uğradığını ve cezalandırıcı eğilimde artış görüldüğünü ileri sürmektedir. Öte yandan yeni düzenin getirdiklerine uyum sağlama konusunda çaba harcayan devlet, suç kontrolü konusunda birbiri ile çelişen ikili politikalar izlemektedir. Yaşanan bu anlayış değişikliğinin altında yatan iki sebep bulunmaktadır: geç modern toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel karakterinin değişimi ile bu değişime ve

refah devletinin krizine karşılık siyasi alanda getirilen yeni düzenlemeler. Yazar İngiltere ve ABD örneğinden hareket etmekte ancak bu ülkelerde yaşanan pek çok problemin diğer geç modern toplumlarda da görüldüğünü yahut görüleceğini iddia etmektedir. (Garland, 2001, s.7)

Young, modern toplumdan geç modern topluma geçişi, “kapsayıcı toplum” dan “dışlayıcı toplum” a geçiş olarak nitelendirmiştir. Bu geçişin arkasında yatan sebepler olan bireyin yükselişi ve emek piyasasının dönüşümünü, temel olarak piyasa işleyişindeki değişim yaratmaktadır. Dışlayıcı topluma geçiş, hem suçun sebeplerini hem de suça karşı gösterilen tepkileri değiştirmektedir. (Young, 1999, s.7) Yazara göre kültürel dönüşüm, ekonomik krizin yarattığı dönüşümü incelemektedir. Bu anlamda Garland ile birlikte Young, çarkları neoliberalizmden önce işlemeye başlayan ve onunla birlikte hızlanan bir toplumsal değişimi vurgulamaktadır.

Wacquant’a göre ise neoliberal dönemin ceza politikaları Garland’ın savunduğu gibi geç modern dönemin yarattığı bocalama ve kafa karışıklığı içerisinde başvurulan duygusal ve çelişkili politikalar değil, aksine son derece başarılı ve bilinçli bir siyasi stratejinin ürünüdür. Garland’ın savunduğu, modern toplumun temel mitlerinden biri olan “devletin kanun ve düzeni sağlamak işlevi” nin aşınması söz konusu değildir, aksine bu işlev yeniden canlanmıştır. Keynesyen dönemde sahip olduğu sosyal ve ekonomik koruma misyonundan vazgeçen devlet, kaybettiği meşruiyeti yeniden sağlamak ve otoritesini yeniden kurmak amacıyla özellikle cezalandırma yolunu tercih etmektedir. (Wacquant, 2010, s.207)

Yazarın Garland’ı eleştirdiği başka bir nokta ceza devletinin 1970’lerin ortasından sonra ani genişlemesi ve toplumsal rıza ile yüceltilmesini “geç modernitenin kültürel bir tepkisi” olarak görmesidir. Oysa cezai eğilimin artmasında asıl sebep, sermayenin aşırı hareketliliğini sağlamaya, emek piyasasının esnetmeye ve neoliberalizmin temel yapı taşları olan piyasa düzensizliğini ve refah harcamalarını azaltmaya yönelik kamu politikaları yoluyla devletin misyonunu

yeniden tanımlamayı amaçlayan yönetici sınıfın tepkisidir. (Wacquant, 2010, s.209-210) Bir başka deyişle neoliberalizmle birlikte toplumsal refahı sağlama amacından ve buna yönelik politikalardan vazgeçilmesi ile birlikte artan sosyal eşitsizlik ve güvensizlik ortamını bastırabilmek amacıyla devlet ceza aygıtına sıklıkla başvurur hale gelmiştir.

2.4.2.1. Değişen Sosyal Yapı ve Faile Bakış

Suçluluk algısında değişikliklere sebep olan, elbette ki geç modern toplumda yaşanan sosyal dönüşümdür. Toplumda artan eşitsizlik ve yoğunlaşan ekonomik yoksunluk, ailenin baskılanıp parçalanması, yerel toplulukların gayri resmi destek, karşılıklı önlem alma ve etkili sosyalleşme ile gençler üzerinde denetim sağlama kapasitesinin aşınması, geçim kaynaklarından, ekonomik güvenceden ve gayri resmi toplumsal destekten zaten yoksun kalanlara temel kamu hizmetlerin sunumunun da azaltılması, sosyal statü ve kaynaklar açısından güçlünün hayatta kaldığı bir rekabet kültürünün büyütülmesi ve meşru yollarla herkesin sağlayamayacağı bir tüketim düzeyinin teşvik edilmesi nihayetinde suçun teşvik edildiği bir toplum doğurmuştur. (Lea, 2002, s.134)

Kadınların üniversite okuması, iş hayatına daha fazla atılmaları ve ekonomik özgürlük elde etmeleri, geç evlenerek az çocuk sahibi olmalarına ve yine boşanma oranlarının fazlalaşması tek ebeveyn ile büyüyen çocukların sayısında artışa sebep olmuştur. Birlikte yaşayan aile üyesi sayısı azalmış, banliyö ve şehir merkezlerindeki nüfus demografik olarak farklılaşmaya başlamıştır (varlıklı ve beyaz ailelerin banliyöyü tercih etmesi, yoksul ve siyahilerin kent merkezlerinde kalması). Televizyon ve medyanın yarattığı transparanlık ile birlikte varlıklı kesimin hayat tarzı ve tüketim alışkanlıkları gözler önüne serilmiş, bu durum dezavantajlı kesimin eşit koşullar talep etmesine sebep olmuştur. Bilgiye artık rahatlıkla ulaşabilen toplum, devlet kurumlarının faaliyetlerini ve etkinliklerini de sorgulamaya başlamıştır. Bireylerin her alanda demokratik olma talepleri karşısında toplumun kolektif taleplerinden sıyrılıp ahlaki kodlardan kopuş meydana gelmiş, aile ve cemaat bağları zayıflamıştır. (Garland, 2001, s.82-89)

Toplumsallığın zayıflaması aynı zamanda ahlaki anlayışın zayıflamasına, bu da empatinin azalmasına ve başkalarının sorunlarının toplumsal olarak üretilmekten ziyade bireysel başarısızlıktan kaynaklandığı inanışına yol açmaktadır. (Lea, 2002, s.129)

Modern suçluluk anlayışıyla beraber sosyal dayanışma ve kolektif uzlaşmaya ilişkin anlayışın ve bu yöndeki kurum ve kuralların hayata geçirilmeye çalışılmasının sonucunda zayıflayan “tehlikeli sınıf” algısının, bu dönemde tekrar ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal gruplar, o gruba ait olmayan “öteki”ni bir risk olarak işaretlemektedir ve bu ötekileştirme genellikle etnik ve sınıfsal farklılıklara dayanmaktadır. Pratikte suç olgusunun sınırları belirsizleşerek daha geniş davranış kategorilerine uygulanmaktadır. Suçlu tanımının zayıflaması hem “öteki”ye yönelik artan ve yayılan bir korkuya hem de bireylerin suç dünyasına girişinin farkındalığının azalmasına sebep olmaktadır. (Lea, 2002, s.135-137) 19. yy’daki tehlikeli sınıf algısı ile bu dönemki arasındaki fark, ilkinde hakim olan düşüncenin kapitalist sisteme ayak uyduramayan işçi sınıfının bir şekilde disiplin altına alınıp sisteme dahil edilmesi kaygısıdır. Günümüzde ise geniş kitlelerin sisteme dahil edilişi kapitalizm açısından bir zorunluluk olmaktan çıkmıştır, aksine çok sayıda insan sisteme adeta bir yük olarak görülmektedir. Sınıf dışı bu kitlenin toplumun geri kalanından dışlanması söz konusu olmaktadır. (Özkazanç, 2010, s.222-223)

Yine bu dönemde suçun istatistiksel ve kültürel normalleşmesinin ardında, belirli suç türlerinin işlev bozukluğu olarak görülmekten ziyade, giderek artan bir şekilde sosyal ve ekonomik yaşamın yeniden üretiminin bir parçası olarak görüldüğü yapısal normalleşme konusu yatmaktadır. Yoksul topluluklarda hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmasa da “sosyal suçlar⁹”, emek hareketinin modern kurumlarının gelişmesiyle ve refah devletinin sosyal sorunlara toplu siyasi çözümler getirmesiyle marjinalleşmiştir. Ancak neoliberal dönemde emek-

⁹ Eric Hobsbawm tarafından geliştirilen bu kavram, “geçerli politik ve sosyal düzen ile onun değerlerine karşı bilinçli ve neredeyse siyasi bir mücadele” olarak tanımlanmıştır. (Lea, 1999, s.308)

sermaye uzlaşısının çözülmesi, artan ekonomik sıkıntılar karşısında özellikle yoksul kesimi ücretli iş haricinde gelir kaynakları aramaya yönelmiştir. Bu durum, piyasa dışı gelir kaynakları üzerinde meşrulaştırıcı bir etki yaratarak “tolere edilen yasadışılığa” geri dönüşü sağlamaktadır. Gaz ve elektrik hırsızlığı, sosyal güvenlik sahtekarlığı, küçük işletmeler tarafından vergi kaçırma gibi faaliyetler sıkça karşılaşılan ve normalleşen suçlar haline gelmiştir. (Lea, 2002, s.141) Bu durum suç olgusunun sınırlarını belirsizleştirmekte, yasa tarafından suç sayılmasına rağmen pratikte bu fillerin toplumun büyük kesimi tarafından olağan görülmesi çelişkisi ortaya çıkmaktadır.

Garland geç modern toplumdaki sosyal değişimi refah devletinin yarattığı özgürlükçü ve doyumsuz toplum yapısına bağlamaktadır.¹⁰ Sosyal devletin desteğine, gelirin yeniden dağıtılmasına ve liberal düşünce yapısına alışan toplum, neoliberal dönemle birlikte en zengin kesimin daha da varlıklı hale geldiği, ancak yoksulun daha da yoksullaştığı bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Çözüm olarak ekonomik eşitsizliğin sebeplerine odaklanmak yerine sınıf iktidarını tehdit eden yoksul kesimi disiplin etme hayata geçirilecek, 1960’larda hakim olan “ekonomik kontrol, sosyal özgürlük mottosu” 1980’lerde yerini “ekonomik özgürlük, sosyal kontrol” mottosuna bırakacaktır. (Garland, 2001, s.92-100) Ancak ekonomik özgürlük sadece varlıklı kesimin faydalanacağı bir özgürlüktür, sosyal kontrol ise yoksullar güruhunun ensesinde olacaktır. Wacquant’ın “sentor devlet” benzetmesi tam olarak bunu ifade etmektedir. Liberal bir baş tarafından yönetilen otoriter bir bedenden ibaret bu devlet, zenginlere “bırakınız yapsınlar” demekleyen yoksulları zalim ve cezalandırıcı bir anlayış ile idare etmektedir. (Wacquant, 2009, s.43)

2.4.2.2. İzlenen Ceza Politikaları

Bu dönemde artık toplumsal olarak dışlanmış olanların yeniden topluma dahil edilmesiyle değil, bu kişilerin yönetimi ile ilgilenilmekte, bunu yaparken de suç kontrolü ile çeşitli önleme stratejileri vasıtasıyla nüfusun genel kontrolünü

¹⁰ Aynı yönde bkz. Young, 1999, s.10-14.

sağlama arasındaki sınırlar da bulanıklaştırılmaktadır. Bu da suçluluğun kontrolünün, istenmeyen ve riskli kabul edilen bireylerin ve faaliyetlerin kontrolü ile birleşmesi anlamını taşımaktadır. Sosyal problemler, giderek artan bir şekilde kaynak tahsisi ile ilgili kolektif siyasi sorun olarak değil de bireysel davranış ve sorumluluğun sonucu olarak görülürken, devlet sosyal süreçlere müdahale ve sürecin düzenlenmesi biçimi olarak sosyal planlamaya değil, ceza hukukuna yönelmektedir. Böylece sosyal problemler, suçun daha geniş risk ve güvenlik sorunlarıyla birleşmesiyle aynı zamanda suç problemi olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç, sosyal olarak dışlanmış yoksulların suçlu kabul edilerek yeni “tehlikeli sınıf” olarak damgalanmalarıdır. (Lea, 2002, s.162)

Yeni ceza politikalarının daha geniş bir gündemi, ilerici sosyal değişime yönelik bir stratejisi veya toplumsal parçalanmanın üstesinden gelme kaygısı yoktur. Bunun yerine tehlikeyi yönetme ve sosyal kontrolü sağlama yükünü, bu görevi yerine getirmek için genellikle yetersiz donanımına sahip bireylere ve kuruluşlara kaydırmaya yönelik politikalarıdır. (Garland, 1996, s.466) Toplumsallaşmanın azalması ve yöneten elitlerin işçi sınıfı ile bütünleşme kaygılarının ortadan kalkmasıyla ortak bir güvenlik ve risk yönetimi konusunda sınıflar arası uzlaşma sona ermiştir, toplumsal refahı sağlama idealinden vazgeçişle ve devletin sosyal politikalar konusunda zayıflatılmasıyla güvenliği sağlama misyonu, bireylerin ve özel sektörün üzerine devredilmektedir. (Lea, 2002, s.162)

1970’lerin ortalarından itibaren refahçı sistemin getirdiği ıslah anlayışı tamamen yok olmasa da ona ait kurumlar göz ardı edilmiştir. Suç oranları gerçekte düşmesine rağmen suç korkusu toplumda giderek yayılmış ve neoliberal ceza devleti suçu tamamen ortadan kaldırma gücünün olmadığını kabul ederek ceza adaleti sistemini risk ve kaynakların yönetimine, suç korkusunun önlenmesine, suç mağdurunun desteklenmesine, suçun kendisi ile değil etkileri ile mücadele etmeye adanmıştır. Bu durum Garland’a göre hukuk ve düzeni sağlamakla ve sınırları içerisinde suçu kontrol etmekle görevli egemen devlet efsanesinin sonudur. (Garland, 2001, s.109) Suçu kontrol ve güvenliği sağlamada öncül ve en etkili aktör olan devletin bu rolünden vazgeçmesinin politik sonuçları da olduğu

aşikardır. Garland, özellikle 1980 ve 1990'larda bu süreci yönetmeye çalışan ABD ve İngiliz hükümetlerinin izlediği politikaların ve dönemin kriminolojik anlayışlarının adapte olma-gündelik hayatın kriminolojisi ve inkar- ötekinin kriminolojisi şeklinde iki karakterli ve çelişkili yapıda olduğunu savunmuştur. Öncelikle yazarın gözettiği bu ayrım doğrultusunda ilgili politikalar ele alınacak, sonrasında cezalandırma anlayışında yaşanan değişikliğe ilişkin değerlendirme yapılacaktır.

2.4.2.2.1. Adapte Olmaya Yönelik Politikalar

Bu politikaların başında ceza adaleti sisteminin profesyonelleşmesi ve rasyonelleşmesi gelir. 1960'lardan itibaren suç oranlarının yükselişi ile artan iş yükü karşısında polislik kurumu, mahkemeler ve cezaevi kurumları öncelik ve hedeflerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Kaynakları etkili ve verimli kullanma hedefi soruşturma yürütülecek suçlarda elemeye gidilmesine ve verilecek cezalarda maliyet kaygılarının güdülmesine yol açmıştır. Adeta bir şirket gibi hareket eden devletin, başka alanlarda uygulanan kamu harcamaları kısıtlamalarından önceden muaf tutulan ceza adaleti sistemi de artık bu tutumdan nasibini almıştır. Baş edilemez iş yüküne sistemin diğer bir cevabı sapkınlık tanımında yapılan değişimdir. Önceden suç kapsamına giren pek çok davranış bu kapsamdan çıkarılmış, ciddi cezalar gerektiren suçlar artık sabit cezalar ve kısa yargılama süreçlerine tabi tutularak bir an önce sistemden çıkarılmaya çalışılmıştır. (Garland, 2001, s.115-118)

Polisin suç kontrolündeki tutumu da bu dönemde değişikliğe uğramıştır. Şehrin yoksul kesimlerindeki suç ihbarı ve şikayetler göz ardı edilmekte çünkü polis bu bölgeleri genel koruma görevi içerisinde görmemektedir. Bunun altında yatan sebep, görevin ihmali değil toplumsal parçalanmanın doğurduğu bir sonuçtur. Orta sınıf mahallelerinde dahi birtakım suçlar normalleşerek polis tarafından yalnızca sembolik bir ilgiye mazhar olmaktadır, önleyici tedbirleri almak ise oradaki topluluğa ve bireylere yüklenmektedir. (Lea, 2002, s.164) Böylece suç kontrolünün daha taktiksel hale geldiğini söylemek mümkündür.

Ceza adaleti sisteminin başarısı da 1980’ler ve sonrasında yeniden tanımlanmış, niteliksel değil niceliksel başarı ön planda olmuştur. Suçun önüne geçmede ne kadar başarılı olunduğu değil kaç suçlunun yakalandığı, mahkumların ıslah edilip edilmediği değil güvenle parmaklıklar ardında tutulup tutulmadıkları önemlidir. Verilen cezalar da belli tarifeleri uygulamaktan öteye geçmemekte, cezanın fail üzerindeki sosyal sonuçları artık önemini kaybetmektedir. Devletin görevi artık suçun kontrolü değil suçluların cezalandırılmasıdır ve suçun sebeplerinden ziyade sonuçları mühim olmaktadır. (Garland, 2001, s.119-121)

Geçmişte ceza adaleti sisteminde rolü şikayetçi ve tanık olarak sınırlandırılmış olan mağdur artık toplumu temsil etmekte, onun çıkarları toplumun çıkarları olmaktadır. Suç kontrolünün yeni odağı olarak mağdur fikri, aslında Keynesyen refah devletinin düşüşünü takiben bireyin kendi refah ve yaşam şansından sorumlu olduğu anlayışına yapılan genel bir yeniden vurgudur. Bireyler, sağlıklarının bozulması yahut yaşlılık gibi durumlar için hazırlıklı olmaları gerektiği kadar, suç mağduru olmaya karşı da yeterli önlemleri almalıdırlar. Toplumun zayıflaması, rızaya dayalı suçların genişletilmesi, mağdurun gelebilecek zararlara karşı kendi kendine mücadeleye itildiği anlamına gelmektedir. Böylece, eski toplumlarda geçerli olan suçun özellikle mağdur ve fail arasındaki bir ilişkiden ibaret olduğu anlayışa geri dönüş gözlemlenmektedir. Bu anlayış ceza hukukunu medeni hukuka yaklaştırmakta ve suçu iki birey arasındaki anlaşmazlık gibi görmektedir. (Lea, 2002, s.176) Mağdur hareketleri 1980 ve 1990’larda ABD ve İngiltere’de büyük ölçüde politik sahada etkin olmuş, spesifik olaylar üzerine çıkarılan kanunlar olayın mağdurlarının adıyla anılmıştır. Yargılama sürecinde mağdurun bilgilendirilmesi, mağdura empati ile yaklaşılması ve zararının giderilmesi önem kazanmıştır. (Garland, 2001, s.121)

Suçun kontrol ve güvenliği sağlamada baş aktör olma rolünden sıyrılan devlet sorumluluğu cemaatle ve özel sektörle paylaşmaktadır. Her bireyin potansiyel mağdur olduğu algısını yaratan, kamusal duyarlılığı ve görev bilincini artırmaya yönelik reklamlar yoluyla toplumu suç kontrolünde aktif role davet eden devlet aynı zamanda “mahalleni gözet” gibi projelerle suç konusunda farkındalığı

arttırmaya çalışmaktadır. Burada dikkati çeken devletin suçu kontrolde birden fazla aktörü devreye sokarak yardımcı role bürünmesidir. (Garland, 2001, s.126-127) Keynesyen refah devletinde vatandaşın polisle “müşteri-uzman” ilişkisinde olduğu, suç kontrolünün genel olarak tüm toplumsal kesimler tarafından kabul görmüş kamu yararı ve kamu barışı düşüncesi etrafında şekillendiği bir toplum görülmekteyken, neoliberal devletin “aktif toplumu”, devletin egemenliğinin mobil kaynaklarını, özel güvenlik kaynaklarını ve konut yahut alışveriş alanlarının yoksul bölgelerin ayaktakımına karşı savunulması için özel olarak sağlanan suç önleme araçları ile birlikte kullanan müşteri konumundadır. Ayrıca onarıcı adalet ve arabuluculuk gibi çatışma çözücü metotlar da yine modern öncesi ceza hukukundaki cemaat kontrolü anlayışına dönüşü göstermektedir. (Lea, 2002, s.179)

Adapte olmaya yönelik politikalar sonucunda ortaya çıkan kriminolojik anlayış, “gündelik yaşam kriminolojisi”; suçun modern toplumun bir parçası haline gelen, normal ve yaygın bir olgu olduğuna ilişkindir. Her birey olanak bulduğunda suç işleyebilir dolayısıyla suç, bireye özgü olmaktan çıkıp sistemin bir hatası olarak görülmektedir. “Fırsatlar hırsız yaratır”, öyleyse suça ilişkin riskler doğru değerlendirilip elverişli ortamlar engellenirse suç da önlenmiş olur. Rasyonel seçim teorisinin ağır bastığı bu kriminolojik anlayışta fail hesaplı, azami fayda elde edecek şekilde ve tamamen rasyonel olarak hareket eden birey olarak görülmektedir. (Garland, 2001, s.131) Bu noktada Bentham’ın fail profiline paralel bir düşünceye rastlanmaktadır. Bentham’a göre fail suçu işlemeyen önce adeta bir iktisatçı gibi hareket ederek suçtan elde edeceği kar ile ceza alması durumunda uğrayacağı zararın hesabını yapar ve buna göre hareket eder. (Koca&Üzülmez, 2016, s.541) Bu nedenle suç işlenmesini önlemek için cezanın suçluya vereceği ıstırap, suçun getireceği faydadan fazla olmalıdır. Bu yaklaşım ise daha caydırıcı ve ağır cezaların meşrulaşması için bir zemin hazırlamaktadır.

2.4.2.2.2. İnkâr ve Dışavurum Politikaları

Neoliberal dönemin getirdiği ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin yarattığı huzursuzluk ve artan suç korkusu karşısında hükümetlerin izlediği suç ve cezalandırma politikaları seçimlerde oy kazanıp kaybetme konusunda büyük önem taşımaktaydı. İşte 1980 ve 1990’larda ABD ve İngiltere’de seçmenin gönlünü kazanmaya çalışan siyasi partilerin sert ceza kanunları, toplumun güvenliğini ve düzeni sağlama konusunda atılacak adımlar hakkındaki cezalandırıcı eğilime yönelik söylemleri, neoliberal ceza devletinin inkar ve dışavurum politikalarını oluşturmaktadır. Acil oy kazanma kaygısı güdülen kısa süreli uygulanan bu politikalarda, bir yandan neoliberal çağın getirdiklerine adapte olmaya çalışan devlet kurumları, diğer yandan öfkeli toplumu tatmin etmeye ve bir şeyler yapıyor algısı yaratmaya çalışan siyasetçilerin yarattığı çelişkili durum göze çarpmaktadır.

Cezalandırıcı eğilimin artması, tek başına mahkum sayısının artması anlamına gelmemektedir. Şartlı tahliye imkanının zorlaştırılması, önceki sabıkların işlenen suçun cezasını artırması yoluyla ceza sürelerinin uzatılması da bu eğilimin bir parçasıdır. (Bell, 2011, s.22-28) Yine örnek olarak dolaylı kriminalizasyon, diğer bir deyişle doğrudan ceza hukuku kanalıyla değil ancak ceza niteliğinde yaptırımların medeni hukuk kanalıyla uygulanması ve suç tipleri ile suç teşkil eden fiillerin kapsamının genişletilmesi verilebilir. (Bell, 2011, s.36-37)

Cezalandırıcı eğilimin bir diğer yansıması suç teşkil etmediği halde birtakım istenmeyen davranışların kontrol altına alınma çabasıdır. İngiltere’de Anti- Sosyal Davranış Yasası ile gerçekleştirilmeye çalışılan bu kontrol, toplumun en zayıf ve dezavantajlı gruplarına yönelmiştir. Gençler, evsizler, akıl hastaları, fahişeler sıkça bu yasalar doğrultusunda toplumun huzurunu bozmak sebebi ile yaptırım tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. (Bell, 2011, s.46) Uyuşturucu bağımlıları bir hasta olarak görülmektense davranışlarından mesul tutularak toplum için tehlikeli kabul edilmiştir. Anti- sosyal davranışa sebep olan sosyal problemler göz ardı edilerek, kişinin içinde bulunduğu koşullardan bağımsız olarak salt hareketinden sorumlu tutulması, döneme hakim olan “bireysel sorumluluk” anlayışı ile paralellik göstermektedir. Sosyolojik bahanelerin bireysel sorumluluğun önüne

geçemeyeceği ve suçun sebebinin toplum değil failin kendisi olduğu kabul edilmektedir. (Wacquant, 2009, s.9) Davranış önlendiğinde suçun da önüne geçileceği düşüncesi ile pek çok kişi gözetim altına alınarak ceza hukukunun radarına girmektedir.

ABD’yi bir refah devleti olmaktan çok “hayırsever devlet” olarak niteleyen Wacquant’a göre toplumun yoksul kesimine yapılan yardımlar ve sağlanan iş olanakları azaldıkça sınıflar arası artan eşitsizlik, yoksulların cezai kontrolü ile sağlanmaya çalışılmıştır. Wacquant cezaevi nüfusunu hızla arttıran dört politikadan bahsetmektedir: *Determinate sentencing* (Hakime ya da şartlı tahliye görevlisine takdir hakkı bırakmayan belirli cezalar), *truth in sentencing* (Şartlı tahliye için mahkumun hapiste geçireceği sürenin iyi hal gözetilmeksizin sabit olarak belirlenmesi), *mandatory minimum sentences* (Belli suçlar için takdiri indirimlere yer vermeyen asgari ceza süreleri), *three strikes you’re out* (Belli suçlar için üç defa işlendiği takdirde cezanın yirmi beş yıldan müebbet hapse kadar belirlenmesi). (Wacquant, 2009, s.65-66) Bu uygulamalar haricinde ABD’de cezaevi nüfusunu arttıran en önemli değişiklik “*War on Drugs*” adıyla anılan uyuşturucu suçlarına sert cezalar getiren yasalardır. Yürütülen bu kampanya ile uyuşturucu kartelleri ve baronları hedef alınmaktansa, basit sokak satıcıları ve kullanıcılar sert cezalara çarptırılmış, ABD cezaevleri büyük oranda siyahi nüfus ile dolmuştur. (Bell, 2011, s. 18) Benzer politikalar başta İngiltere olmak üzere farklı ülkelerde de uygulanmıştır.

Etkin ve hızlı çözümler sağlamak adına faydasını uzun vadede gösterecek ve karmaşık çözümler gerektiren etkili suç kontrolünden vazgeçiş, aynı zamanda yeni bir kriminolojik anlayış da getirmektedir. Egemen devlet stratejisinden beslenen Garland’ın “ötekinin kriminolojisi” adını verdiği bu anlayışta, bir öncekinden farklı olarak fail “herkes” değil “yabancı öteki”dir. Bu adlandırmanın içerisine, sıradan topluma yabancı bir kültür ve hayat tarzına sahip olan, suç işlemeye doğuştan meyilli alt sınıf ve çoğunlukla azınlık nüfus girer. Toplumda yoksulluk ve suçun aynı kaynaktan doğduğu inancı hakimdir. Yoksul kişi de içinde bulunduğu durumdan kendisi sorumlu tutulmaktadır, eğer yeterince

çalışsaydı yoksul olmazdı, gibi. (Bell, 2011, s.94-95) Çalışma vasıflarından yoksun, devlete bağımlı, ahlaki değerlere sahip olmayan, uyuşturucu bağımlısı ve serseri bu insanlardan toplumu korumanın tek yolu verilecek cezaların bu kişileri toplumdan uzaklaştırması ve etkisizleştirmesidir. (Garland, 2001, s.135-136)

Söz konusu olan iki farklı kriminolojik düşünce sonucunda; yöneticiler, yerel yönetimler ve devlet kurumlarının suçu kontrolde önleyici ortaklık bazlı bir sistem inşa etme çabası, seçimle gelen siyasilerin ve kanun yapıcıların ise cezai söylemlerini arttırıp toplumsal ayrımcılığa dayalı bir cezalandırma stratejisini savunduğu görülmektedir. Suç üzerinde devletin egemenliği hem inkar edilmekte hem de sembolik olarak inşa edilmektedir. (Garland, 2001, s.138) Sonuç olarak ceza adaleti sistemi eskiye oranla daha az bağımsızdır ve farklı aktörlerin etkisiyle işletilmektedir. Uzmanların görüşüne daha az riayet edilirken kamuoyunun istekleri daha çok göz önünde bulundurulmaktadır. Mağdura odaklanan bu sistemde fail soyutlaşarak belli bir stereotip haline gelmekte ve salt ödetme amacıyla cezalandırılmaktadır. Kurbansız suç yoktur, en ufak suçlar bile toplumu hedef almakta, toplum açısından risk yaratmaktadır. “Biz ve onlar” algısı ile toplum, suçun direkt mağduru olan birey ile kendini özdeşleştirerek faili ötekileştirmektedir ve masum “biz”in güvenliği, “onlar”ın kontrolüne dayanmaktadır. İki farklı görüşte de ısrarla vurgulanan kavramlar “güvenlik” ve “kontrol” dür. (Garland, 2001, 179-182)

2.5. DEĞERLENDİRME

“Bir sistem olarak hukuk, kapitalist üretim ilişkilerinin ‘düzenli’ işleyişini ‘hukuki-ahlaki ideoloji’ üzerinden sağlar”, dolayısıyla üretime dair söylemin dönüşümü hukuki söylemin de içerisinde bulunduğu ortama göre şekillenmesini getirecektir. (Özdemir, 2010, s.54-55) Bu kapsamda refah devleti ve neoliberal dönemde cezalandırma anlayışını karşılaştırırken öncelikle ele alınması gereken konu döneme hakim olan ideolojidir. Sermaye ve emek sınıfı uzlaşısına dayanan, kitlesel üretimi ve kitlesel tüketimi canlandırmayı hedefleyen Keynesyen refah devletinde toplumsal bir bütünleşme havasının hakim olduğu, ilginin tüm

vatandaşlar düzeyinde belli bir refah standardı tutturmak olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda işçi sınıfının ücretleri yüksek tutulmakta, işçilere güçlü sendikal haklar tanınmakta, böylelikle tüketimin devamı garantilenerek kapitalist döngü devam ettirilmektedir. Bu durumun cezalandırma anlayışına yansımaları, suç ve suçlu kavramları üzerinde sınıflar arasında ortak bir tanım üzerinde birleşmesi şeklindedir. Suç sosyal bir problem, suçlu ise adeta tedavisi gereken bir hasta gibidir. Toplumsal huzursuzlukların sebebi sosyal eşitsizlik ve gelir farkına bağlandığından, bunu gidermeye yönelik refah politikaları aynı zamanda suçun sebeplerini ortadan kaldırma yolu olarak da görülmüştür. Dolayısıyla bu dönemde cezalandırıcı eğilimin düşük olduğu, hapis cezasına neredeyse son çare olarak başvurulduğu, suçlunun cezaya alternatif olarak yahut cezanın yanında sosyal çalışma ve terapi yöntemleri ile ıslahının hedeflendiği söylenebilir. Bir bütün olarak görülen toplumda her vatandaşa ihtiyaç duyulmaktadır, devletin görevi ise sosyal ya da psikolojik sebeplerle sapkınlık gösteren bireyi topluma geri kazandırmaktır. Suç kontrolünü sağlama işi siyasetçiler tarafından kamuoyunun vicdani duyarlılıklarına göre şekillenmemekte, bu konuda uzman olan kişiler eliyle yürütülmektedir.

Refah devletindeki sınıflar arası uzlaşının bozulma sebebi ne olmuştur? Bu durumun suç oranlarında ve ceza politikalarında yarattığı değişim ne yönde gerçekleşmiştir? Bu soruların cevabı yine dönemselleşen ideolojik anlayışın arkasında yatmaktadır. 1960'lara dek en verimli çağını yaşayan refah devletinin bu tarihler sonrasında bir krize girdiği görülmektedir. Krizin ekonomik arka planına bakıldığında Keynesyen politikalarla artan sermaye birikiminin artık uluslararası çapta dolaşımı hedeflediğine, sistemin devamlılığında elzem olan emeğin ise ulus devlet çapında karşılanma zorunluluğunun kalmadığına, dolayısıyla da sermaye-emek uzlaşısına yoğunlaşan ilginin bir noktadan sonra önemini kaybettiğine dikkat çekmek gerekir. Bunlara ek olarak Bretton Woods sisteminin dağılması, OPEC petrol ambargosu gibi gelişmeler refah devletinin sürdürülebilirliğini ortadan kaldırmış, dünyanın her yerinde enflasyon oranları yükselerek işsizlik artmıştır. Kapitalizmin bu yeni krizine çare olarak görülen neoliberal politikalar, başta ABD olmak üzere birçok dünya ülkesine yayılmıştır.

Garland, 20. yy sonrasında yaşanan toplumsal dönüşümü anlatmaya çalışırken “neoliberal dönem” ifadesini fazla spesifik bularak “geç modernizm” terimini kullanmaktadır. Yazara göre döneme hakim olan suç kontrolü anlayışının arkasında iki güç bulunmaktadır: (1) Geç modern toplumun 1960’lar sonrasında değişen sosyal, ekonomik ve kültürel karakteri, (2) hem bu değişime yanıt olmak hem de 1970’lerle refah devletinin girdiği krizi çözmek üzere getirilen politikalar. Geç modern kültürü yaratan unsurlar ise özetle refah devleti dönemindeki;

- Kapitalist üretimin ve mübadele sisteminin dinamikleri ile teknoloji, iletişim ve ulaşımdaki ilgili gelişmeler,
- Aile yapısının değişmesi
- Şehir ve banliyölerin sosyal ekolojisinde yaşanan değişiklikler,
- Medya ağının genişlemesi
- Sosyal ve kültürel hayatın demokratikleşmesi.

Dolayısıyla yazara göre neoliberalizm, yeni cezalandırma anlayışında doğrudan etkili değildir, ana sebep geç modernite kültüründeki değişimlerdir. (Garland, 2001, s.75-78) Wacquant ise bu görüşe katılmayarak, neoliberal dönemde artan cezalandırma eğiliminin temel sebebi olarak döneme hakim olan ekonomik anlayışla gelen sosyal eşitsizlikleri ve devletin bunu yönetme çabasını göstermektedir. Bu noktada Wacquant’a katılarak cezalandırma anlayışındaki değişikliği meydana getirenin geç modern toplumun kültürel tepkisi değil, neoliberalizmle artan sınıflar arası ekonomik uçurum ve döneme hakim olan bireysel sorumluluk anlayışı olduğunu ileri sürmek mümkündür. Ceza aygıtı ise neoliberal devletin toplumsal huzursuzlukları bastırmada etkin olarak kullandığı bir araç haline gelmiştir.

Öncelikle giderek artan işsizlik oranları ve devletin artan kamu harcamalarına çare olarak sosyal destekleri azaltması sonucunda yükselen gelir adaletsizliği, suç oranlarında artışa sebebiyet vermiştir. Toplumsal bütünlüğün parçalanması ve birey odaklı anlayış, giderek artan suç olgusunun normalleşerek faillerinin de yoksul alt sınıf olarak işaretlenmesine yol açmaktadır. Suçun sebebi, sistemin

getirdiği sosyal adaletsizlik olarak görülmekten çıkarak bireyin kendi başarısızlığına ve döngüye ayak uyduramayışına bağlanmaktadır. Suçlunun ıslahı ideali tamamen ortadan kalkmasa da karakterinde değişiklik söz konusudur. Öncelikle rehabilitasyon fail odaklı olmaktan çıkıp suç odaklı hale gelmiştir. Faili iyileştirip topluma kazandırmak değil, disipline ederek neoliberal düzenin getirdiği hayat tarzına ayak uydurması ve tehdit yaratmaması hedeflenmektedir. (Bell, 2011, s.9)

Suçun sebeplerine inerek onu ortadan kaldırma idealinden vazgeçiş ve suçun gündelik hayatın bir parçası olarak kabul edilmesi karşısında yeni anlayış, risk yönetimine ve suçu işlenmeden önlemeye dayanmaktadır. Bu da yasal olarak suç teşkil etmeyen ancak sosyal düzeni bozan davranışların cezalandırılmasına, risk yaratan bireylerin ise suç kontrol sistemi radarına erkenden girmesine sebep olmuştur. Büyük çapta bir denetim ağını gerektiren bu yeni anlayış doğrultusunda devlet, sorumluluğu özel aktörler ve cemaatle paylaşmakta, suç kontrolünün başat aktörü olma rolünden sıyrılmaktadır.

Artan gözetim ağı ve kontrol yoksul alt sınıf üzerinde yoğunlaşmakta, cezaevi duvarları dışında da bir mahpusluk durumu söz konusu olmaktadır. Şehirlerde belli bölgeler toplumun her bireyinin ulaşabildiği yerler olmaktan çıkıp tüketici, yatırımcı ve turistlerin girebileceği alanlar haline getirilmektedir. Yüzlerce kamerayla donatılmış alışveriş merkezleri, içerisinde marketi, okulu, ibadethanesi bulunan güvenli siteler ile kurtarılmış bölgeler oluşturulmakta; suç riskinin önüne geçilmeye çalışılırken yoksul ve zengin kesim giderek birbirinden uzaklaştırılmaktadır. Polis de böyle bir toplumda dikkatini alt sınıf (bazı ülkelerde ise azınlıklar) üzerinde yoğunlaştırarak bu grup ile saygıdeğer çoğunluk arasındaki sınırı koruma görevi üstlenmektedir.¹¹ (Bell, 2011, s.113)

¹¹ Bu duruma somut örnek olarak Liverpool'da şehir merkezindeki otuz dört sokağın özelleştirilerek iki yüz elli yıllığına bir şirkete kiralanması ve dilencilik, kaykay, paten, belirlenmiş alanlar dışında yiyecek ve alkol tüketme, polis izni olmadan protesto yapma gibi faaliyetlerin yasaklandığı alanlar oluşturulması verilebilir. (Bell, 2011, s.189)

Ceza adaleti sisteminde de yeni dönemle birlikte öncelik ve hedefler değişmiştir. Niceliksel değil niteliksel başarı öne çıkararak kaynakları verimli kullanma, maliyetleri azaltma gibi konular önem kazanmıştır. Bu doğrultuda cezalandırmanın amacı suçluyu ıslah edip suçun tekerrürünü önleme olmaktan çıkarak, sahip olunan kaynakların elverdiği ölçüde suçluyu yakalayıp işlediği fiilin karşılığını ödetmek ve onu etkisizleştirmek haline gelmiştir. Cezaevlerindeki ıslah programlarının mahkumlar üzerinde ne kadar etkili olduğu değil de kaç mahkuma uygulandığı, sisteme hakim olan yönetsel yaklaşım bazında daha çok önem arz etmektedir. Suç teşkil eden fiillerinden dolayı tek başına sorumlu tutulan fail, ıslahından da aynı şekilde kendisi sorumludur. Başarısız olduğu takdirde karşılığını toplumdan dışlanmak ile ödeyecektir. Aynı şekilde şartlı tahliye kurumu da sosyal hedeflerinden uzaklaşmakta, mahkumu tekrar suç işlediği takdirde yakalayıp adalete teslim edene dek gözetim altında tutmaktan başka bir misyon üstlenmemektedir. (Bell, 2011, s.88) Örgütlü modernlik döneminin aksine artık “tehlikeli sınıf”ın norma uydurulması, düzenlenmesi ya da ıslahı söz konusu değildir; dışlama, etkisiz kılma, ötekileştirme gibi yeni stratejiler geçerlidir. Bu anlayış doğrultusunda hapishanelerin işlevi de ıslah ederek topluma yeniden kazandırma değil kapitalist sisteme üretici olarak bir katkısı bulunmayan kitleleri yığma ve etkisizleştirme haline gelmektedir. (Özkazanç, 2010, s.239-241)

Cezanın ödetici niteliğinin bu dönemde güçlenmesi ve artan cezalandırma eğilimi arkasında yalnızca yükselen suç oranlarının etkili olduğu söylenemez. Bilimsel çalışmalar gerçekte suç oranları düşse dahi toplumdaki suç korkusunun devam ettiği sonucunu göstermektedir. Neoliberal dönemde “toplum”un gözden düşüşü ve “birey”in öne çıkışı belki de bu durumun en özet ifadesidir. Toplumsal bütünlüğün bozulması ve herkesin kendi kaderinden sorumlu olması karşısında insanlar arasındaki dayanışma düşüncesi ve birbirlerine duydukları güven azalmaktadır. Wacquant da benzer şekilde güçlenen cezalandırıcı eğilimin sebebinin gerçek suç oranlarının yarattığı güvensizlik değil, neoliberalizmin yarattığı ekonomik eşitsizlik kaynaklı sosyal huzursuzluk ortamı olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsallığın zayıflaması ve hayırsever devletin tasfiyesi ile ortaya

çıkan sosyal yer değiştirmeler karşısında devlet kendi eliyle yarattığı bu ortamı adeta telafi etmek amacıyla cezalandırıcı politikalarla marjinal ve yoksul gruplar üzerinde kontrolü sağlamaya çalışmakta, “bir şeyler yapılıyor” imajı yaratmaktadır. (Wacquant, 2009, s.68) Böylece hapsetmenin amacı piyasanın işleyişine göre düzenlenmiş bu yeni hayata ayak uyduramayan kitlelerin cezaevlerinde adeta depolanarak düzene sokulmaya çalışılması haline gelmektedir.

Geniş çerçevede düşünüldüğünde neoliberalizmin yarattığı en büyük değişim, devletin kamu hizmetlerinin sağlayıcısı olma rolünden sıyrılarak piyasa temelli düşünmenin ve metalaşma sürecini ilerletmenin bir kolaylaştırıcısı haline gelmesidir. Cezalandırma alanındaki değişiklikler de bu doğrultuda şekillenmiştir. Dolayısıyla devletin cezalandırma iktidarının zayıflaması söz konusu değildir, aksine suçu kontrolde sorumluluğu paylaştığı cemaatler ve şirketler aracılığı ile gözetim ağını sivil toplum içerisine yayan devlet daha da güçlü olmaktadır. “Özgür ekonomi, güçlü devlet” sloganının bir yansıması olan neoliberal devlet, ekonomik alandan çekildiği kadar sosyal ve hukuki alanda müdahalesini arttırmaktadır. (Bell, 2011, s.4-7)

Neoliberal politikalar doğrultusunda maliyetlerin azaltılması yoluna gidilmesinin yanı sıra cezalandırmayı artırarak cezaevi nüfusunun yükseltilmesi çelişkili görünmektedir. Gerçekte ise bu durum devlet politikaları açısından bir çelişki yaratmayıp neoliberal düzenin kendi iç çelişkisinden ibarettir. Suçun sebeplerini ortadan kaldırmak yani sosyal adaletsizlikleri gidermek gibi bir amaç ortadan kalktığı ve suç olağan kabul edildiği için, eldeki kaynaklarla olabilecek en verimli şekilde sisteme ayak uyduramayanlar elenerek toplumsal düzen devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Burada kullanılan tek cezalandırma yöntemi hapsetme değildir, bilakis neoliberal dönemle beraber onarıcı adalet kurumlarının teşvik edildiği görülmektedir. Genel yaklaşım, uzlaştırma ile çözülemeyen yahut toplumda infial yaratan nitelikte suçların ceza süresini ya da infaz süresini arttırma, böylece toplumsal huzursuzlukların önüne geçmedir.

3. BÖLÜM

NEOLİBERAL DÖNEMDE TÜRKİYE’DE CEZALANDIRMA ANLAYIŞI VE FAİLE BAKIŞ

3.1. GENEL OLARAK

İkinci bölümde bahsedilen merkez kapitalist ülkeler başta olmak üzere, batı dünyasında cezalandırma anlayışında ve faile bakış açısında yaşanan değişimin ülkemizde aynı doğrultuda gerçekleşip gerçekleşmediği bu bölümün konusunu oluşturmaktadır. İlk olarak Türkiye’de neoliberal politikaların başlangıcı ve devlette yarattığı dönüşümden bahsedilecek, çalışmanın odak noktası olan devletin cezalandırma anlayışındaki dönüşüm ise oldukça geniş bir içeriğe sahip olduğundan genel hatlarıyla anlatılarak ceza infaz politikaları ayrıca ele alınacaktır.

3.2. EKONOMİK DURUM VE İDARİ YAPIDA DÖNÜŞÜM

II. Dünya Savaşı öncesinde başlayan Fordist üretim akımının çevre kapitalist ülkelerde uygulanan modellerinden biri olan ithal ikamesi, 1960’lı yıllarla beraber Türkiye’de uygulanmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelere yayılan tüketim normlarının etkisiyle televizyon, otomobil, beyaz eşya gibi dayanıklı tüketim mallarına olan talep artmış, bu talep ise kıt döviz kaynaklarının ithal mallara sarf edilmesi yerine ülke içerisinde bu malların üretilmesiyle karşılanmaya çalışılmıştır. (Boratav, 2018, s.133) Bu dönemin bir diğer özelliği Boratav’ın “popülist” olarak adlandırdığı bölüşüm politikalarıdır. Bunlar doğrultusunda, egemen sınıfın uzun dönemli çıkarları ile halkın büyük çoğunluğunun kısa dönemli çıkarları uzlaştırılmıştır. Örneğin, yükselen işçi ücretleri işveren açısından maliyet getiren bir durum olmakla beraber, aynı zamanda sermaye için yeniden üretim sürecini hızlandıran bir talep unsuru olduğundan ücretlerin siyasi yöntemlerle baskılanması bu dönemde söz konusu olmamıştır. (Boratav, 2018, s.138)

Bolluk yılları çok uzun sürmemiş, 1970’lerde dünyayı etkileyen ekonomik ve politik kriz Türkiye’yi de etkilemiştir. Krize çözüm olarak sunulan neoliberal yeniden yapılanma ve birikim stratejileri onar yıllık dilimler halinde incelenecek olursa, ilk evre 24 Ocak 1980 kararları ile başlayan liberalleşme evresidir. Bu dönemde sanayileşme temelli birikim stratejileri izlenirken ikinci evre olan 1990’larda, finansal birikim stratejileri izlenerek neoliberal reformlar giderek yerleşmiştir. 2000 sonrası, eski devlet kurumlarının büyük ölçüde ortadan kaldırılarak piyasa dostu düzenleyici devletin inşa edildiği dönem olarak ele alınabilir. 2010 sonrası inşaat temelli birikim stratejisi döneminde ise sermaye birikimi büyük ölçüde kamunun sağladığı yatırım ihaleleriyle şekillenmiştir. (Temizel, 2007, s.96) (Karahanoğulları & Türk, 2018, s.414)

1980’li yıllarda IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların neoliberal politikaları az gelişmiş ülkelerde uygulanır hale getirme çabası, Şili ve Arjantin’de olduğu gibi, Türkiye’de de demokrasinin askıya alındığı bir dönemde gerçekleşmiştir. 12 Eylül darbesinden önce duyurulan 24 Ocak kararlarının esaslı şekilde uygulanmaya başlaması askeri rejimin yönetimi ile daha kolay hale gelmiştir. Aynı zamanda “kanun ve düzeni sağlama” hedefi ile hareket eden bu rejim, toplumda artan siyasileşme ve kutuplaşmanın kontrolü için gereken ve sonrasında yeni sağın da kullanacağı otoriter devleti kurmaya başlamıştır. (Özkazanç, 2010, s.107) İşgücü piyasasını bastırma konusunda da etkili olan bu rejim dönemi için grev yasağı, sendikal faaliyetlerin askıya alınması, toplu sözleşme ile ücret belirleme sisteminin değişmesi örnek verilebilir. (Boratav, 2018, s.164-166) Bunlar ve benzeri emek aleyhtarı politikalar yalnızca örgütlü işçi sınıfına yöneltilmemiş, memur maaşları, emekli ikramiyeleri, tarım destekleri de ciddi oranda azaltılmıştır. (Boratav, 2018, s.167)

24 Ocak kararları ile birlikte aynı zamanda ekonominin dış rekabete açılması, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki, ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek ihracatın özendirilmesi, kamunun ekonomideki payının azaltılması, finans piyasalarının serbestleştirilmesi gibi amaçlar gözetilmiştir. (Temizel, 2007, s.96)

İngiltere’de Thatcher, ABD’de Reagan hükümetleri ile yükselen yeni sağın Türkiye’deki ismi Özal olmuştur. Alternatif bir yolun mümkün olmadığı algısı kamuoyuna yoğun bir ideolojik kampanyayla sunularak meşru gösterilen neoliberal programlar doğrultusunda devlet, kamusal üretim ve hizmetlerden elini çekerek sermaye lehine yeni düzenlemeler ortaya koymuştur. İzlenen yeni birikim stratejisi, eski ulusal-kalkınmacı, ithal ikameci, devlet öncülüğünde sanayileşme eğilimden farklı olarak, küresel sistemle bütünleşmeyi hedefleyen yapısal uyum politikalarıyla, ekonomiyi serbest pazar ilkesine göre yeniden yapılandırma ve ihracat odaklı büyüme şeklindedir. Bu da devletin ekonomiden çekilmesini ve yerini alması için sermaye lehine birtakım düzenlemeler yapmasını gerektirmektedir. Bu düzenlemelerin piyasa toplumu açısından siyasal ve kültürel dayanaklarını oluşturma işi, yeni sağın iki uluslu hegemonik projesi ile gerçekleştirilmek istenmiştir. (Özkazanç, 2010, s.79) İki uluslu hegemonik projenin dışlanan kısmını oluşturan emekçi sınıfın desteği, Özal usulü çarpık popülizm¹² yoluyla sağlanmıştır. Bir yandan sendikal örgütlenmeye ve sosyal devlete ket vuran, tarımsal destekleme politikalarını kaldıran iktidar; diğer taraftan bundan zarar gören kitleleri ithal malların cazibesi yoluyla “tüketici”, belediye hizmetlerini genişletmesiyle “hemşehri”, kaçak yapılarla karşı imar afları aracılığıyla “yoksul gecekondu” olarak sahiplenmeye çalışmaktadır. (Boratav 2018, s.153)

Hem askeri rejim döneminde hem de 1983 seçimiyle başa gelen ANAP iktidarı boyunca kesintisiz olarak takip edilen neoliberal programın getirdiği yapısal reformların ilk kuşağı iki noktada yoğunlaşmıştır: devletin küçültülmesi ve özelleştirme. Devletin içinde bulunduğu kriz, bürokrasinin hantallığına, artan kamu harcamaları ve sosyal yardımlara, verimsiz yatırım ortamına bağlanmış, bu durumu düzeltmeye odaklanan neoliberal politikalar kamu mal ve hizmetlerinin özel sektöre devri, sosyal yardımların tasfiyesi yoluyla devleti yeniden yapılandırmaya girişmiştir. Uygulanan politikalarda IMF ve Dünya Bankası’nın

¹² Popülizm kavramına aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir.

dayatmaları büyük önem arz etmekle beraber, yerel hükümetin ve sermaye gruplarının sürece katkısı göz ardı edilemez. (Turgut, 2019, s.55-56)

Anavatan Partisi ve Özal yönetimi, bir yandan neoliberalizmin piyasacı ekonomisi ile diğer yandan yeni muhafazakar anlayışın kültürel normlarını bir çatı altında toplayarak tipik bir yeni sağ profili çizmektedir. Yeni sağ ideoloji, sosyal devlet uygulamalarını olabildiğince ortadan kaldırarak ve devleti safi teknik ve yönetsel mekanizmaya indirerek “güvenlik” göreviyle sınırlamıştır. Toplumu piyasaya, toplumsal yaşamı popülist söylemlere endeksleyerek toplumsal ilişkileri de apolitik bir hale getirmiştir. Bunu yaparken destek bulmak amacıyla muhafazakar değerler canlandırılarak “ulus, aile, dini değerler” gibi kavramlar öne çıkarılmıştır. (Turgut, 2019, s.50)

Dünyanın tümünde yaşanan ekonomik kriz, artan işsizlik ve yoksulluk, neoliberal reformların kısa sürede sağlayacağı iyileştirme konusunda hayal kırıklığı yaratmıştır. Türkiye’de uygulanan reformlar bakımından neoliberalizmin ikinci evresi olarak nitelendirilebilecek 1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik kriz, neoliberal politikaların devamı için dayanak oluşturmuştur. Daha çok devletin idari yapılanmasına odaklanılan süreçte kamu harcamalarının kısılarak kamu gelirlerini artırıcı tedbirler yürürlüğe konmuş, Merkez Bankası daha fazla özerkleştirilmiş, özelleştirme uygulamaları tüm hızıyla devam ettirilmiştir. (Temizel, 2007, s.112- 115)

Türkiye’de neoliberalizmin olgun evresini oluşturan yapısal reformlar, 2002 yılı ve sonrasında yürürlüğe konmuştur. Yaşanan süreçte Türkiye hem ekonomik hem de sosyal açıdan kalıcı olarak küresel sisteme dahil olmuş, cari işlemler açığı ise sürekli genişlemiştir. Süreci ifade eden gelişmeler dünya ekonomisine eklemlenme, grev ertelemeleri, sendikalaşmayı engelleyen yasal düzenlemeler, toplumun tümüne yayılan bir borçlanma ve finansallaşma dalgası olurken aynı zamanda devletin kurumsal yapısında birçok değişikliğe gidilmiştir. (Turgut, 2019, s.85-86) Bu değişikliklerle piyasanın önünü açma rolünü üstlenmekten ziyade devlet, bizzat kendisi bir işletme gibi yönetilir hale gelmiş, kamu mantığının

yerini piyasa mantığı almıştır. (Karahanoğulları & Türk, 2018, s.421) Çıkarılan yeni yasa ve yönetmelikler aracılığıyla kamu yönetimine hakim kılınan yönetim anlayışı ile yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sağlanmış, özel sektör, mesleki dernekler, sivil toplum örgütleri ve devletin kamusal kararlarda işbirliğine işaret edilmiştir. (Turgut, 2019, s.90) Yine bu dönemde neoliberal düzenin gereksinim duyduğu ekonomik düzenlemelerin çerçevesini kolay ve hızlı bir şekilde oluşturabilmek adına yürütme organı güçlendirilmiş, ekonomi yönetiminde etkin olan birtakım kurul ve kurumlar başbakanlığa bağlanmıştır. Kanun Hükmünde Kararnameler yoluyla yasama yetkilerinin birçoğunun yürütmenin eline alınması da giderek merkezileşen bir devlet aygıtının göstergesidir. (Turgut, 2019, s.109-110)

Tüm değişikliklere rağmen yine de ekonomik krizlerin önüne geçemeyince 2007 sonrasında hükümetin bu yapısal uyum politikalarından uzaklaşarak post-neoliberal ya da otoriter neoliberal olarak adlandırılan bir çizgiye kaydığı söylenebilir. Bu eğilimde esas olarak neoliberal politikalardan vazgeçilmemekle birlikte devletin birtakım alanlarda müdahalesinin arttırıldığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de bu durum: 1)Ekonomik ve politik karar odaklarının merkezileşmesi, 2) Hukuk sisteminde yürütme ve yargı müdahalelerinin artması, 3) İktidarın stratejik çıkarları doğrultusunda devletin bürokratik işlevlerinin yeniden düzenlenmesi, 4) Medyadaki mülkiyet ilişkilerine devlet ve siyasetin artan müdahalesi, 5) Sendikaların ve emek örgütlerinin çözülmesi şeklinde gerçekleşmiştir. (Turgut, 2019, s.112-115)

Neoliberal Türkiye’de devletin kurumsal yapılanmasında ve örgütlenişinde şu temel yönelimlere işaret edilebilir: Öncelikle yürütme organı hem devlet içerisindeki diğer organlara karşı hem de topluma karşı güçlendirilmiştir. Merkezileşen ve kişiselleşen bir yürütme sonucunda, meclisin kurumsallığı ve etkinliği azalarak toplumsal taleplerin temsilinde neredeyse işlevsiz bir hale gelmiştir. Devletin ideolojik aygıtının ve zor kullanımının güçlenmesiyle toplumsal yaşama müdahaleler artmış, hukuk devletinin zedelenmesi yönetimin otoriter ve keyfi işleyişine sebep olmuştur. (Özkazanç, 2010, s.82)

Devletin, dönemin kapitalist işleyişinin gerekleri doğrultusunda, geçirdiği yapısal dönüşümle beraber yalnızca ekonomide değil toplumun her alanında piyasa kurallarının geçerli olması sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak ekonomik anlamdaki müdahaleler uzun vadede büyük problemlere yol açmıştır. İki farklı yapılanma içerisine giren devlet bir yandan neoliberal mantık doğrultusunda devlet ekonomi ayrımını keskinleştirmeye çalışırken diğer yandan sermayenin çıkarlarını gözetmek amacıyla doğrudan müdahale ettiği ekonomi ve üretim ilişkilerini siyasileştirmiştir. Ekonomik çıkar grupları ile hukuki ve bürokratik yolları aşan şekilde ilişki kurulması ekonominin partiye ve devlete bağlı gelişimini yaratmış, aşırı siyasallaşan ekonomi ilişkileri devletin sınıfsal karakterini belirginleştirmiştir. Tekil bir gücün aygıtı olarak görülmeye başlayan devlet, bu sebeple ulus çapında popülerlik kazanamamıştır. İzlenen birikim stratejisinin başarılı olamamasının diğer nedeni sermayenin çıkarlarının gözetilmesinde sermaye grupları arasında yapılan ayırmadır. Özellikle ihracata yönelik finans ve ticaret sermayelerinin çıkarları ön plandayken sanayiye yönelik sermaye grubunun çıkarları aynı şekilde korunmamıştır. (Özkazanç, 2010, s. 86-91)

Devletin bu dönemde meşruiyetinin zayıflamasının sebebi toplumsal bütünlüğü sağlayamamanın yanı sıra bu bütünlüğü çatlatacak müdahalelerde bulunmasıdır. Olağan durumda devletin meşruiyetini sürdürmesi, ideolojik araçları vasıtasıyla toplumun bir bütün olarak çıkarlarını kollayan tarafsız görüntüsü sayesinde. (Karahanoğulları & Türk, 2018 s.407) *“Bütünleştirici hegemonik bir aygıt olarak var olamayan devlet, ekonomi ve toplumla kurduğu ilişkiler nedeniyle hem kendi iç birliğini ve rasyonel işleyişini bozar hem de başarılı birikim stratejileri ve hegemonik projelerin oluşmasını önler.”* (Özkazanç, 2010, s.82) Başka bir deyişle sermaye birikiminin devamlılığı için bir ülkede hukuk kurallarının belirli bir sermaye grubu lehine seçici olmaması gerekmektedir, aksi halde farklı gruplara karşı eşit mesafenin korunamaması siyasi istikrarsızlığa yol açacaktır. (Özdemir, 2014, s.84) Devletin meşruiyetinin zayıflamasının bir başka sebebi de toplumun çözülerek kimliğini tanımlama sorunu içerisine girmesi, temsil ve aidiyet duygularının zayıflaması, siyasal birim ile bağların gevşemesidir. Siyasi destek sağlamak amacıyla geliştirilen kollamacı ve yanaşmacı ilişkiler, Türkiye’de zaten

zayıf olan temsile dayalı kurumsal bağların daha da gevşemesine ve devlete duyulan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Dar bir toplumsal tabanı temsil eden devlet, bütünleştirici bir hegemonik proje yaratamadığı için meşruiyet krizi meydana gelmiştir. Toplumsal bütünlüğü sağlayamamanın yanı sıra içsel birliği de zedelenen devlet egemen güçler karşısında görece özerkliğini kaybetmiş, birtakım siyasi ve toplumsal güç grupları arasında adeta bölüşülmüş, hukuki ve bürokratik işleyiş yolları tahrip edilmiştir. (Özkazanç, 2010, s.94-97)

3.3. CEZA ADALETİ SİSTEMİNDE DÖNÜŞÜM

Küresel dünyaya entegre olma hedefi elbette yargıyı da içerisine almış ve neoliberal mantık çerçevesinde bu alanda da reform hareketleri başlatılmıştır. Gerek ulusal sermaye sahipleri gerekse liberal entelektüeller tarafından desteklenen yargı reformlarının asıl amacı, neoliberal küreselleşme politikaları çerçevesinde devletin yeniden yapılandırılmasıdır. Yürütmenin hızlı karar almasına engel olan, süreçleri hantallaştıran ve formalitelere boğan yargının dönüşüme uğratarak piyasa dostu bir nitelik kazanması elzem hale gelmiştir. (Güner, 2012, s.106-107) Bu doğrultuda Özal döneminde ifade edilmeye başlanan değişim ihtiyacı, özellikle 2001 ve sonrasında Avrupa Birliği'ne uyum süreci adı altında pratiğe dökülerek, adalet yönetiminde de tıpkı idaredeki yönetim anlayışı doğrultusunda değişikliklere gidilmiştir. Başlı başına “özelleştirme” kavramının Anayasa'ya girmesi, iç hukukun uluslararası yasalara entegre olmasını amaçlayan Anayasa değişiklikleri, devlet dışı aktörlerin etkin olduğu ve piyasa odaklı düşünen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, yargısal sürecin şeffaflığının ve etkinliğinin artırılması bunlara örnektir. (Güner, 2012, s.113-114)

Niteliği itibariyle ticaret hukuku kurallarından oluşan AB hukuku, anayasal temele dayalı bir demokrasiden ziyade ticari temelli bir demokrasi anlayışı izlemektedir. Yargılama alanında yapılan değişikliklerde de bu anlayışın izleri görülmektedir.¹³ 2000'li yıllarda artan AB'ye uyum amaçlı yargı reformları 2004

¹³ Kıta Avrupası ceza muhakemesindeki anlayış değişikliğine ve yeniden yapılanma sürecine genel olarak değinen bir çalışma için bkz. Zafer, H. (2003). “Ceza Muhakemesi Hukukunda Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma”, Prof. Dr. Ergün Önen'e Armağan, İstanbul, s. 727-750.

ve sonrasında en verimli dönemini yaşamıştır. Anayasanın 90. maddesinde yapılan değişiklik, istinaf mahkemelerinin getirilmesi, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu ve İnfaz Kanunu değişiklikleri bunlara örnektir. (Ergüzeloğlu Kilim, 2009, s.209-210) Onarıcı adalet anlayışının getirdiği uzlaşma, ön ödeme vb. kurumlar, “yargıda hedef süre” uygulaması, giderek artan etkinlik ve verimlilik vurgusu gibi değişiklikler sisteme adapte olmaya yönelik politikalara, öte yandan ceza popülizminin yükselişi ve birtakım suçların cezalarındaki artışlar ise inkar politikalarına örnek gösterilebilir.

3.3.1. Onarıcı Adalet Anlayışı

Adapte olmaya yönelik politikalardan ele alınması gereken ilk kavram onarıcı adalet anlayışıdır. Merkezine mağduru alan, hapis cezasının kullanımını azaltan ve devletin ceza adaleti sistemindeki rolünü en aza indiren bu anlayış, (Sevdiren, 2011, s.108) neoliberal politikalarla uyum içerisindedir. Suçun devlete karşı işlendiği anlayışının terk edildiği onarıcı adalette suç, kişiler arası ilişkilerin bir ihlali olarak görülür, dolayısıyla suçun doğurduğu uyuşmazlık muhataplarınca çözümlenmelidir. (Zehr, 2014, s.25) Mağdur ve fail arasında kurulan diyalogla failin fiilinin sorumluluğunu üstlenmesi akabinde mağdura verdiği zararı gidermesiyle her iki aktörün toplumla bütünleşmesinin sağlandığı onarıcı yaklaşımlar günümüzde pek çok ülkenin ceza adaleti sisteminde yer almaktadır. (Kaplan, 2015, s.72-73) Onarıcı adalet kurumu, suç ve haksız fiil ayrımını ortadan kaldırdığı, ceza yargılamasını adeta medeni hukuk yargılamasına dönüştürdüğü ve ağır suçlarda suç ve cezanın orantılılığını kaldırdığı gerekçesiyle eleştirilere uğramaktadır. (Sevdiren, 2011, s.115)

Onarıcı adalet anlayışı kapsamındaki uzlaşma kurumu Türk ceza hukukuna 2005 yılında girmiştir. İlk olarak hem TCK hem de CMK’da düzenlenen bu kurum, 2006 yılında getirilen 5560 sayılı yasa ile tamamen CMK içerisinde düzenlenmiş, 2016 yılında yapılan diğer bir kanun değişikliği ile “uzlaştırma” terimiyle ifade edilmeye başlanmıştır. Uzlaştırma; suçun işlenmesiyle beraber fail ile mağdur arasındaki bozulan ilişkinin tamirine odaklanan, tarafların işbirliğine dayanan,

uyuşmazlığı ceza muhakemesi dışına çıkararak alternatif bir uyuşmazlık çözme yöntemi olarak tanımlanabilir. (Değirmenci, 2020, s.89-90) Uzlaştırma ile beraber mağdurun zararının giderilmesiyle adaletin gereğinin yerine getirildiği kabul edilmekte, kamu açısından da ihlal edilen hukuk kurallarının gücünün vurgulanıp kamusal barışın yeniden kurulduğu ileri sürülmektedir. Yine uzlaştırmanın “özel önleme” amacına hizmet ettiği vurgulanmaktadır. (Çolak, 2006, s.127-128)

Kanunda yer alan ilk düzenlemede yalnızca şikayete bağlı suçlar için uygulanabilen uzlaştırma kurumunun 5560 sayılı yasa değişikliğiyle beraber kapsamına giren suç sayısı arttırılmış, uzlaşmanın gerçekleşmesi için failin işlediği suçu kabullenmesi şartı kalkmış, zararın giderilmesi şartı ise muallak bir halde bırakılmıştır. (Ketizmen, 2012, s.5-6) Özellikle failin suçu kabullenmesi şartının kaldırılması, onarıcı adalet ilkelerinden olan failin fiilinin sorumluluğunu üstlenmesi ilkesini devre dışı bırakmakta ve bu adalet anlayışında değerli olan “sürece” değil, “sonuca” odaklanmaktadır. Sonuçtan kasıt, tarafların bir an önce uyuşmazlığı sonlandırması ve mahkemelerin iş yükünün azaltılmasıdır. Bu sonuca yönelik istenilen performans elde edilemedikçe yeni kanun değişiklikleriyle¹⁴ beraber uzlaştırma kapsamına giren suçlar arttırılmış, uzlaşmanın gerekleri ise hafifletilmiştir. Vurgulanması gereken bir diğer nokta ise uzlaştırma faaliyeti sonucunda tarafların anlaşması ve failin üzerine düşen edimi yerine getirmesi halinde mağdurun özel hukuka ilişkin haklarını kullanamaması sonucunun doğmasıdır. Üstelik uzlaşmanın bir edime bağlı olup olmaması yahut zararın tamamen karşılanmamış olması önem arz etmemektedir. Bu yönüyle uzlaştırmanın bir özel hukuk kurumu niteliğinde olduğu ve özel hukuk yargılamasının iş yükünü de azaltmayı hedeflediği ileri sürülmektedir. (Değirmenci, 2020, s.323)

Ön ödeme kurumu da tıpkı uzlaşma gibi onarıcı adalet kurumları arasında gösterilebilir. Ön ödeme ile belli miktarda hapis yahut para cezası öngörölmüş

¹⁴ 6.12.2006 yılında kabul edilen 5560 sayılı kanun, 29.06.2009 yılında kabul edilen 5918 sayılı kanun, 24.11.2016 yılında kabul edilen 6763 sayılı kanun, 17.10.2019 yılında kabul edilen 7188 sayılı kanun.

suçlar için bir miktar para ödenmesi karşılığında suçun soruşturulması ya da kovuşturulmasından vazgeçilmektedir. Bu kurumun bir nevi devlet ve fail arasındaki “uzlaşma” veya “sulh” olduğu kabul edilmektedir. (Çubukçuoğlu, 2018, s.53-54)

Adapte oluşa yönelik diğer bir uygulama, benzerleri önceden 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda düzenlenen ancak yürürlükten kaldırılmış olan, 2019 yılında ise yeniden CMK’da düzenlenen “seri muhakeme” ve “basit yargılama” usulleridir. Değişikliklerin içinde yer aldığı “Yargı Reform Paketi”nin öncelikli hedefleri, iş yükünü azaltma ve yargılamayı hızlandırma olarak belirtilmiştir. (Kızıllarslan, 2019, s.1888) Her iki usulün uygulanmasında ilk şart şüpheli/sanığın kabulü, ikincisi ise hakim kararıdır. Bu usullerde, kanunda belirlenen birtakım suçlar için klasik muhakeme usulünden vazgeçilmekte, yasal prosedürler azaltılarak sonucunda sanığın cezasından indirim yapılmaktadır. Bu kurumlarla “kovuşturmanın mecburiliği” ilkesinden vazgeçilerek, “maslahata uygunluk” ilkesi temel alınmakta ve ceza yargılamasının daha hızlı ve az masraflı oluşu sağlanmaya çalışılmaktadır. (Kızıllarslan, 2019;1910) Maslahata uygunluk ilkesi, kamu davasının açılmasında kamu yararı şartını göz önünde bulundurma, bir nevi takdirilik ilkesi anlamına gelmektedir. Bu ilkeye göre, eğer işlenen suç hakkında dava açılması, bu suçun doğurduğu zarardan veya suçlunun cezasız kalması halinde toplum açısından doğacak zarardan daha büyükse dava açılmayabilecektir. (Uğur, 2007, s.259)

Tüm bu alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ve onarıcı adalet uygulamaları, devletin ceza yargılaması sahnesinden etkin, verimli, hızlı olmak ve daha az maliyet getirmek hedefiyle yavaşça çekildiğini göstermekte, basit görülen uyuşmazlıkların vatandaşlarca kendi aralarında çözümlenmesi istenmekte yahut bu çözümde onlara yol gösterecek özel kişiler/şirketler (uzlaşmacı, arabulucu) devreye girmektedir. Yaşadığımız çağın hızı düşünüldüğünde giderek artan sorunlarla baş etmekte zorlanan hukuk aygıtı merkezleşerek, başka bir deyişle, sorumluluğu daha yaygın ve mikro düzeydeki aktörlerle paylaşarak, bu sorunlara cevap vermeye çalışılmaktadır. (Ağtaş, 2011,s.51) Suçun önlenmesi,

cezalandırılması ve infazı süreçlerinde devlet yetkisini sivil ve piyasa aktörleri ile paylaşmaktadır. Yargılama aşamasındaki artan masraflar göz önünde bulundurulduğunda adeta suçlar arasında seçim yapılmakta, süreklilik kazanmış ve önüne geçilemeyen ihlaller ile sanığın işlediği fiili kabule yatkın olduğu ihlaller söz konusu ise gereksiz bulunan klasik ceza yargılaması, mağduru tatmin ve onun zararlarını gidermek konusunda da başarısız bulunmaktadır. (Agtaş, 2011, s.72-73) Bahsedilen kurumların sistemdeki iş yükünü azaltarak ekonomik olarak belli bir tasarruf sağlamakla birlikte başlı başına gözetilen amacının mali kaygılar olmadığını da söylemek gerekir. Aslında bu kurumlar kamu yönetiminde “yönetişim anlayışı” olarak ifade bulan neoliberal yönetimselliğin ceza adaleti sistemini de yeniden yapılandırmakta olduğunun bir işaretidir. (Özkazanç, 2011, s.145)

Tüm dünya ile uyumlu olarak ülkemizde de mağdur haklarına verilen önemin artışı¹⁵ ceza yargılaması sistemindeki anlayış değişikliğini de büyük ölçüde ortaya koymakta, ihlal edilen kural sonucunda failin cezalandırılması anlayışı yerini ihlalden zarar görenin zararının giderilmesi amacına bırakmaktadır. İşlediği fiilin sorumluluğunu üstlenme ve mağdurun zararını gidermesi sonucunda failin suçtan caydırılması ve toplumla bütünleşmesi hedefi ne yazık ki sadece işin felsefi boyutu olarak kalmakta, gerçekte ekonomik anlamda güçlü olanın ödeyeceği bir miktar para karşılığında işlediği suçlardan sıyrılabildiği ve bu yolla hızlı yargılama, az iş yükünün meşrulaştırıldığı bir sistem ortaya çıkmaktadır.

3.3.2 Mağdurun Yükselişi ve Cezai Popülizm

Neoliberalizmin yayılması ile beraber ceza hukukunda görülen bir diğer değişim mağdurun adalet sistemindeki yükselen konumudur. Modern devletin oluşumu ile beraber devlet ve fail arasında gerçekleşen cezalandırma ilişkisi, failin haklarının

¹⁵ Mağdur haklarının korunmasına yönelik temel düzenlemeler ceza ve infaz kanunlarımıza 2005 yılında getirilmiş, 2013 yılında Adalet Bakanlığı bünyesinde Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurulmuş, 2020 yılında çıkarılan “Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Yönelik Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile bu konuda yapılan mevzuat çalışmalarına bir yenisi eklenmiştir.

belirlenmesi ve korunması ağırlıklı düzenlemeler içermekteydi. Mağdur ise suçun yargılanması için bir yardımcıydı, asıl mağdur devlet kabul edilmekteydi. 20 yy.'a gelindiğinde bu anlayış değişmeye başlamış, onarıcı adalet düşüncesinin de etkisiyle, yalnızca faili cezalandırmakla mağdurun tatmin olmayacağı ve adaletin gerçekleşmeyeceği, failin bazı durumlarda bizzat mağdurun zararını karşılaması gerektiği anlayışı güçlenmiştir. (Kuru, 2015, s.68-69) Klasik kriminolojideki bireyin cezalandırması vurgusu, yerini “tehlikeli grupların idare edilmesine” bırakmıştır. Burada amaç suçu önlemek yahut suça son vermek değil, suçun normalliğini kabul ederek yönetimini kolaylaştırmaktır. (Özkazanç, 2011, s.138) Faili suçu işlemede rasyonel bir fırsatçı olarak gören, diğer yandan suçluluğu tehlikeli gruplara atfeden çelişkili bu iki kriminolojik anlayış, faili önemsizleştirmek konusunda ortaktır. İlkinde herkesin fail olabilmesi, ikincide ise suç işleme özelliğinin tüm bir gruba özgülmesi faili tek başına ilgi odağı olmaktan çıkarmaktadır. (Ağtaş, 2011, s.250)

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de bu anlayış doğrultusunda adalet sisteminde mağdurun konumu güçlenmiştir. Bu konuda onarıcı adalet anlayışının getirdiği kurumların yanı sıra ceza popülizminin de etkisi yüksektir. Popülizm kavramı¹⁶ için doktrinde görüş birliğine varılmış bir tanım mevcut değil ise de basit bir anlatımla Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te: “1. *Politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika.* 2. *Halk yardakçılığı.*” olarak tanımlanmaktadır. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021) Popülizmin temel unsuru halktır ve popülistler, halk karşıtı “seçkinler” olarak ifade edilen, aslında sembolik olmakla bağlama göre değişebilen yapıya karşı, halk ile özdeşleşmiş ve onun meşru ve tek temsilcisi olduklarını iddia etmektedirler. (Orhan,S., 2019, s.807-813) Çoğulculuğa karşı olan popülistlere göre halk homojen yapıda ve tek bir bütündür, kendileri de bu bütün ile

¹⁶ Popülizmle ilgili dilimize çevrilmiş bazı eserler için bkz. *Mudde, C. & Kaltwasser, C.R. (2019). Popülizm: Kısa Bir Giriş, S. Erdem (çev.), Türközü, Ankara Nika Yayınevi.; Muller, J.W. (2018). Popülizm Nedir?, O. Yıldız (çev.), 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.; Laclau, E. (2018). Popülist Akıl Üzerine, N.B. Çelik (çev.), 3. Baskı, Ankara, Epos Yayınları.*

özdeşleşerek bir “biz” kimliği inşa etmeye çalışmakta, bu kimlik dışarısında kalanlar ise ötekileştirilmektedir.¹⁷ (Taggart, 2004, s.115-116)

Cezai popülizm ise suç işleyenlerin, genel olarak kanunlara saygılı vatandaş, özel olarak da suç kurbanları nezdinde, kayırıldığı iddiasıyla ceza adaleti kurumuna karşı duyulan öfke ve hayal kırıklığı ifadelerinden beslenir. Yasalara uyan “sıradan insanların” refahını ve güvenliğini korumak için bunları tehlikeye atan suçluların en ağır şekilde cezalandırılması gerekliliğini savunan cezai popülizm, fikir birliği yerine bölünme ve muhalefetten beslenir. (Pratt, 2007, s.12-13)

1990’ların başında düşmeye başlayan suç oranlarına rağmen artan cezai popülizmin ve sert ceza politikalarının altında yatan neden olarak toplumda otoriteye ve onun temsil ettiği değerlere itaatın azalması gösterilebilir. Bu durum ceza adaletini sağlamakla görevli makamların, ceza politikalarını kendi başına şekillendirme gücünü ortadan kaldırarak bunları popülist etkilere açık bıraktığı gibi, ceza adaleti görevlilerinin otoritesini zayıflatarak yargı sürecinin daha fazla siyasi ve kamusal etki ve beklentiye maruz kalmasına sebep olmaktadır. (Pratt, 2007, s.38-41)

Türkiye’de de suç sorununa bir çözüm getirme yahut adaleti sağlama gibi idealler bir kenara bırakılarak kamuoyunun tepkilerine bir cevap niteliğinde, halkın desteğini sağlama saikiyle yürürlüğe konulan ceza politikalarının izlerine rastlamak mümkündür. Bunlara örnek olarak terör suçları için idam cezasının geri getirilmesi tartışmaları, kadınlara, çocuklara ve hayvanlara yönelik şiddet suçları sebebiyle getirilen kanuni düzenlemeler, artan cezaevi nüfusu karşısında af tartışmaları gösterilebilir. Basın ve sosyal medyanın etkisiyle haddinden fazla servis edilen şiddet haberleri toplumda süregelen tehlike algısını ve suç korkusunu güçlendirmektedir. (Türkmen, 2017b, s.396)

¹⁷ Popülizmin belli bir sınıf ideolojisini yansıtmadığı, farklı zamanlarda farklı sınıflar tarafından benimsenebildiği hakkında bkz. (Laclau, 1977, 153.)

Neoliberal yönetimsellik kapsamında “hantal” olarak nitelendirilen bürokratik adalet sistemini ortadan kaldırarak katılımı ve verimliliği arttırma, şeffaflık ve erişilebilirliği sağlama gibi hedeflerle süslenen piyasa dostu adalet reformları çoğu zaman sermayenin çıkarlarına hizmet etmektedir. (Ergüzeloğlu Kilim, 2009, s.218) İdari yargının görev alanının daraltılarak devletin taraf olduğu pek çok uyuşmazlığın adli yargıya tabi kılınması yargıda birlik sağlamak adına getirilen, ancak asıl amacı kamu hizmeti, kamu yararı gibi saiklerin piyasa aleyhine oluşturacağı durumların önüne geçmeyi hedefleyen değişiklikler de adalet yönetiminde neoliberal reformlara örnek gösterilebilir. Kamu hizmetinin özel kişiler/şirketlerce görülebilmesi ve bundan doğan uyuşmazlıkların adli yargıda görülmesi kamu hizmeti/vatandaş ilişkisini adeta hizmet/müşteri ilişkisine dönüştürmektedir. (Ergüzeloğlu Kilim,2009, s.228-229)

3.3.3. İnfaz Kanunu Değişiklikleri

İnfaz hukuku, ceza ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesiyle ilgilenen hukuk dalıdır. (Özbek, 2020, s.31) Geniş anlamda ceza hukukunun içerisinde yer almakta olan infaz hukuku genelde göz ardı edilen bir alandır. Ancak “suçlunun cezalandırılması” bir bütün olarak düşünüldüğünde, ceza kanunları ne derece ideal şekilde düzenlenmiş ve uygulanmış olursa olsun infazı yerine getirilmeyen bir ceza söz konusu ise verilen kararların bir değeri kalmamaktadır.

Modern anlamda infaz kurallarının ilk defa 1965 yılında 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ile mevzuatımıza girdiği kabul edilmektedir. 2003 yılında uygulamaya konulan, AB'nin finanse ettiği “Türkiye’de Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu” kapsamında 647 sayılı kanunun yerini, 2005 yılında yürürlüğe giren 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun olarak, günümüze dek pek çok değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklere değinmeden önce infazın amacının mevzuatta nasıl düzenlendiği ele alınacaktır.

3.3.1.1. İnfazın Amacı

2005 yılına dek yürürlükte kalan 647 sayılı kanun metninde infazın amacına dair bir düzenleme yer almasa da kanunun gerekçesinde bu amaç; suç işleyenleri kişiliklerine uygun terbiye, eğitim ve çalışma yolları ile ıslah etmek, cezaevinden ıslah olmuş ve yaptığı fiilden dolayı pişman olarak çıkan kimseyi izlemek ve korumak, cezaevlerindeki gereksiz nüfus kalabalığını önlemek ve suçlunun kendi iradesiyle uslanmasını teşvik edecek bir sistem oluşturmak olarak açıklanmıştır. (Dönmezer, 1965, s.8-9) Bu amaç doğrultusunda kısa süreli hapis cezasında cezaevindeki infazı önlemeye yönelik olarak para cezası, topluma faydalı işte çalıştırma, aynen iade veya tazmin, belli bir süre eğitim yahut ıslah kurumuna devam etme, adli tevbih gibi tedbirler öngörülmüştür. Uzun süreli hapis cezaları için ise kamu davasının açılmasının ertelenmesi, yargılamanın ertelenmesi, hükmün veya cezanın ertelenmesi kurumları düzenlenmiştir. (Gülşen, 1993, s.35-46) Yine kısa süreli hapis cezalarında cezanın infazı konusunda özel düzenlemeler getirilerek, suçlunun ikametgahında infaz, haftasonu infaz ve gece infaz şeklinde infaz türleri mahkeme kararı ile uygulanabilir kılınmıştır. (Dönmezer, 1965, s.22-23) Hükümlünün cezasını tamamladıktan sonra özellikle salıverilmeyi izleyen ilk 90-120 gün için toplumla uyumunun zor olması karşısında hükümlü üzerindeki gözetimin yanı sıra ona destek ve yardım sağlanması olarak adlandırılan “patronaj” kurumu doktrinde oldukça elzem olarak değerlendirilse de 647 sayılı kanun döneminde ve izleyen yıllardaki kanun ve tüzük tasarılarında çokça tartışılmasına rağmen mevzuatta bir düzenleme olarak yerini alamamıştır. (Gülşen, 1993, s.134-135)

Günümüzde yürürlükte olan CGTİHK madde 3 düzenlemesi ise infazın amacını, *“Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.”* olarak tanımlamıştır. Özetle infazın amacı, genel ve özel önlemin sağlanması ile hükümlünün yeniden suç işlemesinin engellenmesidir. Doktrinde kimi yazarlar bu amaçlar arasında bir üstünlük ilişkisi

bulunmadığını savunurken (Özbek, 2020, s.44) (Şahin&Özgenç, 2020, s.89), çoğu yazar “ıslah, yeniden sosyalleştirme, yeniden topluma kazandırma, iyileştirme” gibi terimlerle ifade edilen hükümlünün yeniden suç işlemesinin engellenmesi amacının, infazın asıl amacı olduğunu ileri sürmektedir. (Demirbaş, 2020, s.47) (Bacaksız,2014, s.7) (Demirtaş, 2019, s.501) Cezanın ödetici olması anlayışının infazın şekillenmesinde bir kriter olarak alınamayacağı, asıl hedefin suç işleyerek kanunları ihlal eden bireyin yeniden sosyalleştirilerek kanunlara uyan bir birey haline getirilmesi olduğu belirtilmektedir. (Özbek, 2020, s.46) (Demirbaş, 2020, s.263)

Kanunda topluma yeniden kazandırma amacı “iyileştirme” olarak ele alınmaktadır. Bu ifadenin doktrindeki yazarlarca pek tercih edilmediği, zira “iyileştirme” ifadesinin suçlunun “hasta” olduğunu çağrıştırmaması, bu anlayışın ise günümüzde eleştiriye uğradığı anlaşılmaktadır. (Özbek, 2020, s.47) (İçli&Öğün, 1999, s.58) Biz ise çalışmamızda “ıslah” ve “topluma yeniden kazandırma” ifadelerini kullanmayı tercih edeceğiz.

İnfaz hizmetlerine ilişkin mevzuata bakıldığında cezanın infazı ile birlikte yürütülecek ıslah çalışmalarının oldukça sınırlı olduğu, daha ziyade cezaevinin güvenliği ve yönetimi hakkında düzenleme yapıldığı görülmektedir. (Yavuz, 2008, s.50) Hükümlünün ıslahına yönelik uygulamalar ise yaygın olarak terapi ve danışma, eğitim ve öğretim, meslek ve iş kazandırma gibi faaliyetlerdir. (İçli&Öğün, 1999, s.53)

Ülkemizde cezaevlerinin kalabalık olması ve yetersiz mali kaynak sebebiyle hükümlüyü birebir tanıyarak ihtiyacına göre bir ıslah programı hazırlamak imkansız hale gelmekte, bu nedenle topluma yeniden kazandırma hususunda kurum yöneticilerinin varsa kişisel çabaları ön plana çıkmakta, tüm kurumları kapsayıcı etkili bir çalışmadan söz edilememektedir. (Bacaksız,2014, s.13) Cezaevlerindeki nüfus ve yine burada görevlendirilen sosyal çalışmacıların sayısı

düřünüldüğünde¹⁸ rehabilitasyon idealinin zorluğu ortadadır. (Yavuz, 2018, s.32) Toplumya yeniden kazandırma hedefiyle alakalı diğer sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Yeniden topluma kazandırma programının ne kadar süreceği, hükümlünün ıslah olup olmadığının nasıl ölçüleceği konusunda belirsizlik,
- Hükümlünün cezaevi alt kültüründen olumsuz etkilenecek cezaevinden sonraki hayata uyumunun zorlaşması,
- Tehlikeli suçluların ıslahı konusunda negatif algı,
- Hükümlülerin çalıştırılmasının ıslah amacını aşarak angaryaya dönüştürülebilmesi,
- Cezaevi personelinin yeterli mesleki eğitime sahip olmaması,
- Cezaevlerinin fiziksel koşulları. (Sanıvar, 2020, s.143-158)

Cezaevlerinde yürütölen ıslah programlarıyla alakalı bir akademik çalışmada hakim ve savcılar, sosyal çalışmacılar ve açık cezaevindeki genç hükümlülerden oluşın gruplara çeşitli sorular sorulmuş, çalışma sonucunda çoğunluk suçın sebeplerine inilmediği takdirde suç sorununu çözmenin mümkün olmadığını, ıslah programları faydalı olsa da programların yetersiz kaldığını, özellikle hükümlünün cezaevinden çıktıktan sonra takibinin yapılması ve bu programların devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. (Yayak, 2009, s.49-56)

İnfaz Kanunu'nun AB mevzuatına uyum sağlamak adına düzenlenen ve 2005 yılında yürürlüğe giren bir kanun olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Bu kanunla her ne kadar "topluma yeniden kazandırma" infazın amaçlarından biri olarak belirlense de uygulamada ne yazık ki bu başarı yakalanamamıştır. Cezaevlerinde rehabilitasyonun işe yaramaması, cezaevinin günlük yaşantısının buna elverişli

¹⁸ Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre 31.01.2021 itibariyle cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısı toplam 271.919'dur.(<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf>) Cezaevlerinde görevlendirilen sosyal çalışmacı sayısına ilişkin resmi sayılara ulaşılammakla birlikte, Gaziantep Milletvekili İrfan Kaplan 2020 yılında yapmış olduğü bir açıklamada cezaevlerinde 854 psikolog, 276 sosyal çalışmacı ve 383 sosyolog görev aldığına dair TÜİK verilerini duyurmuştur. (<https://twitter.com/irfankaplanchp/status/1337009870931963906>) erişim tarihi, 28.02.2021

olmaması ve cezaevindeki mahkumların birbirini olumsuz etkilemeleri, kişinin ıslah olmak yerine suçla ilgili yeni taktikler öğrenmesine sebep olabilmektedir. Bu nedenle iyi hal gösteren hükümlü için toplum içerisinde ıslah olma imkanı getiren birtakım kurumlar getirilmiştir.

3.3.3.2. Koşullu Salıverilme ve Denetimli Serbestlik

Koşullu salıverilme ya da şartla tahliye, mahkum olduğu hapis cezasının kanunda öngörülen kısmını iyi halli olarak geçiren hükümlünün, konulan şartlara uymaması durumunda geri alınmak koşuluyla ceza süresinin tamamını bitirmeden kalan süreyi cezaevi dışında geçirme olanağıdır. (Demirbaş, 2020, s.525) Bu kurum, ıslah olma eğilimi gösteren hükümlünün artık cezaevinde tutulmasının faydasız olacağı düşüncesi altında 1926 yılında 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'na girmiştir. (Akbulut, 1996, s.173) 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da "meşruten tahliye" adı altında düzenlenen bu kurum, hükümlülük süresinin 2/3'sini cezaevinde iyi halli olarak geçirenlerin salıverilebileceklerini öngörmekteydi. Bu süre 1986 yılındaki değişiklikle 1/2'ye düşürülmüştü. Şartla salıverilenlere yüklenebilen tek yükümlülük ise ekonomik gücü oranında kişisel hakların tazmin edilmesiydi. (Gülşen, 1993, s.132) Günümüzde 5275 sayılı CGTİHK'nin 107. maddesinde düzenlenen koşullu salıverilme oranı, istisnalar haricinde 1/2'dir ve koşullu salıverilemeden yararlanan hükümlü, hakim kararı ile belirli bir bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulma, belirlenen yer veya bölgelere gitmeme, belirlenen programlara katılma yükümlülüklerinden bir veya birkaçı altına alınabilir. Koşullu salıverilmenin faydaları:

- İyi hal göstermede hükümlüyü teşvik etmesi,
- Cezaevi içerisindeki disiplini sağlamada kolaylık sağlaması,
- Hükümlünün cezaevi alt kültüründen etkilenmesini azaltma,
- Hükümlünün topluma uyumunun kolaylaşması,
- Devletin mali açıdan tasarruf etmesi

şeklinde sıralanabilir. (Sanıvar, 2020, s.352-353)

Denetimli serbestlik kurumu ise mevzuatımıza 2005 yılında getirilmiştir. Hem TCK hem CMK hem de CGTİHK’te denetimli serbestlik kapsamında düzenlemeler yer alsa da (Yavuz, 2018, s.163) tez kapsamında ele alınacak olan, cezanın infazı esnasında uygulanan denetimli serbestlik kurumudur.

İnfaz hukuku anlamında denetimli serbestlik, hükümlülerin ıslahının toplum içerisinde gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler bütünüdür. Özellikle cezaevlerinin kalabalıklaşması sorunu, hafif suç işleyenlerin cezaevine girerek buranın alt kültüründen etkilenmeleri yerine toplum içerisinde rehabilite edilmelerinin daha faydalı olduğu yönünde düşünceler bu kurumun uygulanmasını yaygınlaştırmıştır. Bu doğrultuda denetimli serbestlik kurumunun amaçları, hükümlünün bir yandan denetimini sağlarken diğer yandan topluma uyumunu gerçekleştirme, mağdurun zararını telafi etme ve suçta tekrarı engellemek için toplumu korumaktır (Özbek,2020, s.54-56). Denetimli serbestlik kurumunun özellikleri sıralanacak olursa:

- Kişinin cezaevi dışında, toplum içerisinde gözetim ve denetim altında tutulması,
- Sadece rehabilitasyonuna katkı sağlayacağı düşünülen, toplum açısından ciddi tehlike yaratmayacak failer hakkında uygulanması
- Failin kişisel özellikleri, eğilimleri, suç işleme sebepleri göz önüne alınarak ıslahına en uygun kamusal yaptırımın seçilmesi ve yaptırım konusunda failin fikrinin alınması
- Faile bir hak olarak değil, şartları uygun olduğu zaman takdire bağlı olarak verilmesi,
- Denetim süresi içerisinde kişinin tabi tutulduğu yükümlülüklere uyup uymadığının denetlenmesi,
- Faile eğitim, psiko-sosyal destek ve rehberlik sağlanması, bu destek uygulamalarının uzmanlar tarafından yerine getirilmesi
- Yükümlülüklerin ihlali ya da yeni bir suç işlenmesi karşısında hapis cezası yahut başka bir yaptırımın uygulanması (Yavuz, 2008, s.99).

5275 sayılı CGTİHK’te yürürlüğe girdiği tarihten itibaren koşullu salıverme ve denetimli serbestlik konusunda pek çok değişiklik yapılmıştır.

-6291 Sayılı Kanun Değişiklikleri

2012 yılında yürürlüğe giren bu kanunla beraber, koşullu salıverilmeyle birlikte uygulanan denetimli serbestlik kurumu tek başına uygulanabilir hale getirilmiştir. CGTİHK’e eklenen 105/A maddesi uyarınca, açık ceza infaz kurumunda cezasının son altı ayını kesintisiz olarak geçiren veya çocuk eğitimevinde toplam cezasının beşte birini tamamlayan, koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına karar verilebilir. Böylece koşullu salıverilme için gereken süre şartından önce hükümlü cezaevinden çıkabilmektedir. Aynı maddenin beşinci fıkrası uyarınca denetim altındaki hükümlüye kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma, bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulma, belirlenen yer veya bölgelere gitmeme, belirlenen programlara katılma yükümlülüklerinden biri ya da birkaçı yüklenir. Uygulamada ise madde kapsamında denetimli serbestliğe tabi her hükümlü hakkında kamuya yararlı işte ücretsiz çalıştırılma yükümlülüğü getirilmektedir. (Yavuz, 2008, s.207)

-671 sayılı KHK

Bu düzenleme ile 01.07.2016 tarihinden önce işlenen suçlar için denetimli serbestlik süresi 1 yıldan 2 yıla çıkarılmış, koşullu salıverilme açısından ise kural cezanın 2/3’sinin cezaevinde geçirilmesi iken bu süre 1/2’ye düşürülmüştür. Ancak her suç bu düzenleme kapsamına girmemektedir. Kasten öldürme suçu, nitelikli ve netice sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçları, cinsel dokunulmazlığa ve özel hayatın gizliliğine karşı suçlar, uyuşturucu imal ve ticareti suçları, terör suçları ile devlet güvenliğine ve sırlarına, milli savunmaya ve anayasal düzene karşı suçlar istisna kapsamındadır.

-7242 Sayılı Kanun Değişiklikleri

Bu kanun ile bir yandan TCK'deki kimi suçların cezaları arttırılırken öte yandan hükümlünün cezaevinde kalma süresini kısaltacak çelişkili uygulamalar getirilmiştir. (Özbek, 2020, s.9) CGTİHK md. 105/A'nın değişiklikle beraber son hali: *"Hükümlülerin dış dünyaya uyumlarını sağlamak, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini temin etmek amacıyla, açık ceza infaz kurumunda veya çocuk eğitimevinde bulunan ve **koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan** iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına, ceza infaz kurumu idaresince hazırlanan değerlendirme raporu dikkate alınarak, hükmün infazına ilişkin işlemleri yapan Cumhuriyet başsavcılığının bulunduğu yer infaz hâkimi tarafından karar verilebilir"* şeklindedir. Ancak geçici madde 6 uyarınca 30.03.2020 tarihinden önce işlenen suçlar için, kasten öldürme suçu, nitelikli yaralama suçları ve netice sebebiyle ağırlaşmış yaralamada yüzde sürekli değişikliğe sebep olma, cinsel dokunulmazlığa ve özel hayatın gizliliğine karşı suçlar, uyuşturucu imal ve ticareti suçları, terör suçları ile devlet güvenliğine ve sırlarına, milli savunmaya ve anayasal düzene karşı suçlar hariç olmak üzere, bir yıllık süre üç yıl olarak uygulanmaktadır.

Kanununun 48. maddesi ile koşullu salıverilme için cezaevinde kalma süresi açısından da istisna süreler öngörülmüştür. Hapis cezasının 1/2'sini cezaevinde geçirmek kural olmak üzere; kasten öldürme, netice sebebiyle ağırlaşmış yaralamada yüzde sürekli değişikliğe sebep olma, işkence, eziyet, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen, uyuşturucu imal ve ticareti, özel hayata karşı işlenen, devletin güvenliğine karşı işlenen 1983 tarihli 2937 sayılı kanun kapsamında işlenen suçlarda bu oran 2/3 olarak uygulanacaktır.

Sonuç olarak, devletin güvenliğini sarsacak örgüt ve terör suçu niteliğindeki suçlar ve toplumda infial yaratabilecek vücut dokunulmazlığına karşı işlenen birtakım suçlar yahut cinsel nitelikteki suçların cezaevindeki infaz süresi mümkün olduğunca uzun tutulmakta, geri kalan suçlarda ise ceza miktarı arttırılsa dahi infaz sürelerinin giderek azaltıldığı görülmektedir. Yüksek cezaevi nüfusuna karşı

bir çözüm olarak görülen koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik kurumları aynı zamanda binlerce mahkumun ceza adaleti denetimi altında hayatına devam etmesini sağlamaktadır. (Wacquant, 2009, s.133) Kapitalist sistemin koşullarına ayak uyduramayan istihdam fazlası onlarca insan kendi başarısızlığı(!) sonucunda suç işlemekte ve cezalandırma yoluyla disipline edilmeye çalışılmakta, serbest kalsa dahi mahkum statüsünden kurtulamayarak normalde kazanabileceğinden daha az ücretlere razı gelmek zorunda bırakılmaktadır.

3.3.3.3. Cezaevlerinin Özelleştirilmesi Tartışması

Cezalandırma konusunda özel sektörle işbirliğinin belki de en uç noktası özel cezaevleridir. Hapsetme oranlarının yükselmesiyle birlikte dünyada pek çok ülkede uygulaması hız kazanan cezaevlerinin özelleştirilmesi farklı şekillerde mümkün olabilmektedir. Tam özel model söz konusu ise cezaevinin yapımından, işletilmesi ve güvenliğine kadar her şey özel sektöre bırakılmaktadır. Yarı özel modelde ise cezaevinin yönetimi ve güvenliğini sağlama işi devlet tarafından yerine getirilmekte, ulaşım, yemek, temizlik vb. işler özel sektöre verilmektedir. (Uğur, 2007, s.783-784) Ülkemizde yarı özel model uygulanmakta, kamu ihale sözleşmeleri yoluyla birtakım hizmetler özel sektöre bırakılabilmektedir. Tam özel model uygulaması ise henüz söz konusu olmasa da zaman zaman gündeme gelmiştir. Örneğin 1997 yılında dönemin adalet bakanı, özel sektörün cezaevi kurmasından yana olduğunu, cezaevinin inşası, içerisindeki personel ve yönetiminin özel sektöre bırakılabileceğini, yalnızca danışmanlık ve denetim hizmetinin devlet tarafından karşılanabileceğini belirtmiştir. (Sarıkaya, 1997) Bir başka örnek, Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2000 tarihli Adalet Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda, "*ceza infaz kurumlarının ya da infaz hizmetlerinin bir bölümünün özelleştirilmesi konularında ABD ve İngiltere'deki uygulamalar da dikkate alınarak, mevzuatın uygunluğu ve yararlılık bakımından gerekli araştırmalara dönem içerisinde başlanmalıdır*" (DPT Rapor, 2000, s.62) şeklindeki ifadelerdir. Özelleştirme fikri doktrinindeki kimi yazarlarca desteklense de (Bıçak, 1998, s.53) henüz hayata geçirilmemiştir.

Cezaevlerinin özelleştirilmesinin faydaları olarak hükümlü barındırma kapasitesinin artması, devletin mali tasarruf sağlaması, rekabetin artması sayesinde daha kaliteli hizmet sunulması, aynı zamanda denetimin daha kolay sağlanıp hesap verilebilirliğin artması ileri sürülmektedir. (Orhan, U., 2019, s.779) (Abanoz, 2016, s.48) Olumsuz bulunan noktalar ise, ilk olarak özel cezaevlerinin pek çok sektör açısından bir endüstri oluşturduğu gerçeğidir. Cezaevlerinin inşası, sağlanan güvenlik teknolojileri, sağlık, nakliye, telefon, gıda gibi hizmetlerin sağlanması, çeşitli şirketlerce yürütülmektedir. Dolayısıyla cezaevi sektörü, özel şirketler için bir cazibe haline gelmektedir (Özdek, 2000, s.43). ABD örneğine bakıldığında, pek çok cezaevi buldukları yerdeki yerel yönetimlerle yapılan sözleşmelerde %90 doluluk oranı talep etmekte, bu sebeple yöneticiler devlet cezaevlerinde yer bulursa dahi sözleşmeyi ihlal etmemek adına mahkumları özel cezaevlerine yerleştirmektedir. Mahkum başına belli bir bedel ödeyen devlet, bu durumda vergi yükümlülerinden elde ettiği geliri özel şirkete aktarmaktan öteye gidememektedir. (Cummings& Lamparello, 2016, s.416)

Dikkat edilmesi gereken diğer nokta özel cezaevlerinin ıslahı ne kadar sağlayabildiğidir zira, suç kontrolünün devlete getirdiği maliyeti bir bütün olarak düşünmek gerekir. Cezaevlerinin mahkumların eğitimi ve ıslahında sınırlı bir rolü olduğu bilinmekte (Cowling, 2012, s.296), aksine cezaevi bir suç okulu halini alabilmektedir. Dolayısıyla kâr oranını artırmak amacıyla ıslah ve eğitim programlarını azaltan özel cezaevlerinin, suçun tekerrürünü engelleme yönünde olumlu etkisinin olmasından söz edilemeyecektir. Öte yandan rehabilitasyon programları adı altında kâr elde etme amaçlı mahkum çalıştırma da özelleştirmenin olumsuz taraflarından biridir. ABD’de pek çok şirket mahkum emeğini ucuz iş gücü olarak kullanmakta, mahkumların grev ya da sendika kurma gibi hakları olmamakta ve bazı cezaevlerinde, çalışmayı kabul etmeyen mahkumların disiplin cezası almaları söz konusu olmaktadır (Özdek, 2000, s.38-40).

Ülkemizde Ceza İnfaz Kurumu İşyurtları bünyesinde sadece açık cezaevlerinde ve gönüllük esaslı olarak, büyük oranda kamu kurumlarının ihtiyaçları için üretim

yapılsa da hükümlülerin cezaevi içinde ve dışında özel sektör yararına da çalıştırılması mümkün olabilmektedir. (Pektaş, 2011, s.108-109) Özellikle Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği'ndeki 2005 ve 2012 değişiklikleriyle beraber özel sektör tarafından mahkumun ucuz iş gücü olarak kullanılması kolaylaşmıştır. 2010 ve 2014 yılları arasında yapılan bir değerlendirmeye göre, bu beş yıl içerisinde özel sektörün mahkum emeğinden kârı on iki kat artmıştır. (Oran & Savcı, 2015, s.106)

3.3.3.4.Kimyasal Kastrasyon Tartışmaları

Ceza adaleti sisteminde mağdurun konumunun güçlendiği ve toplumsal tepkiler doğrultusunda halkın öfkesini bastırmak amacıyla yasal düzenlemelere başvurulduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Bu düzenlemelerden biri de kuşkusuz kimi cinsel suç faillerine yönelik kimyasal kastrasyon uygulamasıdır. Kimyasal kastrasyon, cinsel dürtülerin azaltılması amacıyla kişiye, testesteron hormonu seviyesini düşürecek ilaçlar verilmesidir. (Yenidünya&Yaşar, 2013, s.179) İşlem kişinin üreme yeteneğini ortadan kaldırmamakta, yalnızca cinsel dürtülerini azaltmaktadır ve ilaç tedavisine son verildiğinde bu dürtüler yeniden belirir.

Kimyasal kastrasyonu savunanlara göre bu yöntem bir rehabilitasyon tedavisidir, suçta tekerrürü önler ve caydırıcılık sağlar, kalıcı bir etkisi olmadığından geri çevrilebilir, ayrıca hapis cezasından daha ekonomiktir. Aksi görüşte olanlar ise kimyasal kastrasyonun tekerrürü önlediğine dair kanıtlanmış bilimsel bir çalışma olmadığını, çok ciddi yan etkileri olduğunu, tedavi kesildiğinde testesteron seviyesinde ciddi artış görüldüğünü ve faillerin tekrar suç işleme oranının arttığını ileri sürmektedir. (Kızılırmak, 2019, s. 1029-1031)

Kimyasal kastrasyonu öngören yakın tarihli ilk mevzuat çalışması 08.02.2011 tarihli yasa teklifidir. Bu yasa teklifinde 5275 sayılı CGTİHK'in 108. maddesine birtakım değişiklikler getirilerek cinsel suçlardan hapis cezasına mahkum olanlara kastrasyon tedavisi uygulanabileceği öngörülmekteydi. Ancak tedavinin niteliği,

failin rızasının şart olup olmadığı açık değildir ve tedavinin uygulanacağı cinsel suçların kapsamı geniş olarak ele alınmıştır.

18.06.2014 yılında kabul edilen 6545 sayılı kanunla ceza kanununa ve birtakım diğer kanunlara büyük değişiklikler getirilmiş, bunlardan İnfaz Kanunu madde 108'e eklenen 9. fıkra ile TCK'de düzenlenen madde 102/2 (cinsel saldırı), madde 103 (çocuğun cinsel istismarı) ve madde 104/2-3'te (reşit olmayanla cinsel ilişki suçu) yer alan suçlar için kastrasyona yeşil ışık yakılmıştır. Düzenlemede:

“(9) Birinci fıkradaki koşullu salıverme süreleri, 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanan cinsel saldırı suçundan, 103 üncü maddesinde tanımlanan çocukların cinsel istismarı suçundan, 104 üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrasında tanımlanan reşit olmayanla cinsel ilişki suçundan, 188 inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında da uygulanır. 188 inci madde hariç olmak üzere bu suçlardan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında, cezanın infazı sırasında ve koşullu salıverildikleri takdirde denetim süresi içinde, aşağıdaki tedavi veya yükümlülüklerden bir veya birkaçına infaz hâkimi tarafından karar verilir:

- a) Tıbbi tedaviye tabi tutulmak*
- b) Tedavi amaçlı programlara katılmak*
- c) Suçun mağdurunun oturduğu ve çalıştığı yerleşim bölgesinde ikamet etmekten yasaklanmak*
- d) Mağdurun bulunduğu yerlere yaklaşımdan yasaklanmak*
- e) Çocuklarla bir arada olmayı gerektiren bir ortamda çalışmaktan yasaklanmak*
- f) Çocuklar hakkında bakım ve gözetim yükümlülüğünü gerektiren faaliyet icra etmekten yasaklanmak*

(10) Dokuzuncu fıkra hükümleri çocuklar hakkında uygulanmaz.

(11) Bu maddenin dokuzuncu fıkrasının uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar, Sağlık Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.”

hükümleri yer almış, 11. fıkrada belirtilen yönetmelik ise 26.07.2016 tarihinde yürürlüğe konan “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi Ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik” olmuştur. Yönetmelikte, “tıbbi tedavi”nin tanımı: “*Cinsel suç işlemiş hükümlü hakkında ilgili kurul tarafından uygun görülen psikiyatrik veya farmakolojik tedavi*” olarak belirtilmiş, yöntemi ise 9.maddenin 1. fıkrasında: “*.....ayakta veya yatarak, ilaçla*

veya ilaçsız olarak veyahut her iki usul ile cinsel dürtünün azaltılmasına veya denetimine yönelik tedaviler ile cinsel isteğin azalmasını veya yok edilmesini sağlayan...” yöntem olarak belirlenmiştir. Yönetmelik kapsamında kimyasal kastrasyon yukarıda sayılan cinsel suçlar açısından failin mükerrir oluşu yahut aydınlatılmış rızasının bulunup bulunmadığı önem arz etmeksizin, sağlık kurulunun görüşü doğrultusunda infaz hakiminin takdirine bağlı olarak infaz sırasında ve koşullu salıverilme esnasında uygulanabilmektedir. Tedavinin ne kadar süre uygulanacağı ise belirlenmemiştir.

Yönetmelikteki kimyasal kastrasyon yöntemine ilişkin madde 7/1 fıkrasının yürütmesi Danıştay 10. Dairesi tarafından 2017 yılında durdurulmuştur. 17.09.2020 tarihinde ise dairenin 2016/12975 E. 2020/3048 K. numaralı kararıyla, kanunda idareye "tedavi" amaçlı yönetmelik çıkarma konusunda verilen yetkinin aşıldığı gerekçesiyle fıkra iptal edilmiştir. Yürütmeyi durdurma kararının ardından medyanın servis ettiği pek çok cinsel suç haberi karşısında toplumda doğan tepki üzerine 04.04.2018 tarihli yeni bir kanun tasarısı gündeme gelmiş, tasarı ile cinsel suçlarda cezaların artırılması hedeflenmiş ve kimyasal kastrasyon yöntemine kanuni zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Tasarıda tedavinin uygulanış süresi koşullu salıverilme süresinin başlamasından üç ay önce ile tahliyeden itibaren beş yıl olarak sınırlandırılmış, tıbbi tedavinin yanı sıra failin rehabilitasyon programına katılımı da zorunlu tutulmuştur. (Kızılırmak, 2019, s. 1054-1057)

Kimyasal kastrasyon yönteminin tekerrürü önlediğine dair bilim dünyasında görüş birliği mevcut değildir. Yöntemin uzun vadeli ve kalıcı olmaması sebebiyle tedavi niteliği taşımadığı, faili tedavi etmeyi değil etkisizleştirmeyi hedeflediği ileri sürülmektedir. (Stinneford, 2006, s.597) Özellikle mevzuatımızdaki düzenlemeler açısından baktığımızda, kimyasal kastrasyon bir ceza olarak değil hapis cezasına eşlik eden bir tedbir olarak ele alınmaktadır. Tedbirin uygulanışında failin mükerrir oluşunun ve tedaviye rıza göstermesi şartının aranmaması failin “tehlikelilik” durumunun esas alındığının göstergesidir. Her ne kadar kastrasyon tedavisiyle beraber rehabilitasyon tedavisi zorunlu tutulmuş olsa

da her iki tedavinin özenli ve dikkatli yürütülmemesi söz konusu olduğunda, kimyasal tedaviye son verildiği anda kişide cinsel dürtülerin yeniden ortaya çıkması, hatta daha yüksek seviyelerde seyretmesi durumu karşısında tedbirin ıslah amacına hizmet etmeyeceği ortadadır. Ayrıca tedavinin uygulanışının cinsel suç faillerinin değişen profili¹⁹ dikkate alınmaksızın sistematik olarak suç bazında uygulanması da tedbirin faili ıslahı hedeflemeyip etkisizleştirmeye yönelik oluşunu göstermektedir.

3.4. DEĞERLENDİRME

1700-1900'lü yıllar ile günümüzdeki suç oranları arasında nüfus durumu düşünüldüğünde çok fark olmadığı, ancak hapsedme oranlarının neoliberal dönemde büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Bauman bunun sebebini, üretimde ihtiyaç duyulmayan fazla iş gücünden kurtulmak olarak açıklamaktadır. (Bauman, 2010, s.125) Neoliberalizm iki tür güvensizlik yaratır; işçi sınıfı/yoksulları içerisine soktuğu sosyal güvensizlik ile gelir uçurumu nedeniyle sermayenin kendisini refah devleti dönemindeki uzlaşmadan uzak, güvensiz hissetmesi durumu. (Haspolat, 2010, s.123) “Güvende değiliz” algısının sebebi, devletin sosyal alandaki görevlerinden uzaklaştırılması, bununla beraber ulus-devlet ile halk arasındaki güvenlik anlaşmasının sona erişinden kaynaklanmaktadır. (Haspolat, 2010, s.117-119) Neocleous ise topluma hakim olan bu “güvensizlik” duygusunun sermayenin lehine olarak bilinçli bir politika sonucu yaratıldığını ileri sürerek oluşturulan tehlike ortamının, bir yandan güvenliğin metalaşması ve yeni bir kâr alanı haline getirilmesine, diğer yandan toplumun sürekli denetim altında tutulmasına yaradığını belirtmektedir. (Neocleous,2014, s.215-216)

Neoliberal toplumdaki güvensizlik algısının cezalandırma anlayışındaki yansıması ise refah devletinin içermeci toplum yapısında ıslah yolu ile suçlunun

¹⁹ Cinsel suçlu profili dörde ayrılabilir: (1) Yaptığı fiilin ahlak dışılığını kabul etmeyen fail, (2) Fiilin yanlış olduğunu kabul etmekle birlikte iradesinin alkol, uyuşturucu vb. etkisinde sakatlandığını ileri süren fail, (3) Fiili cinsellik dışı amaçlarla, güç gösterisi, öfke patlaması gibi sebeplerle gerçekleştiren fail, (4) Parafili hastası, cinsel dürtülerine engel olamayan fail. (Yenidünya&Yaşar, 2013, s.181)

topluma kazandırılması anlayışının, günümüzdeki dışlayıcı toplum yapısında artık geçerli olmayışıdır. Neoliberal dönemle hakim olan yönetsel mantık, risk kontrolünü ön planda tutarak suçu ortadan kaldırmayı değil sisteme en makul şekilde entegre edebilmeyi hedeflemektedir. (Feeley& Simon, 1992, 467) Ülkemizde ceza hukuku alanındaki mevzuat düzenlemeleri değerlendirildiğinde; bunların neoliberal anlayışla paralel olduğu, toplumsal yaşamın uyumla sürmesini sağlayan koşulların giderek aşındığı ve bireylerin artan hızla kriminalize olduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Suçların aydınlatılmasından ziyade uyuşmazlığın taraflarının uzlaştırılması önem arz etmekte, devlet uzlaşma sağlamadığı takdirde devreye girişiyle cezalandırma konusunda tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Artan suç oranları ile baş edilememesi ve suçların soruşturulması konusunda yeterince etkinlik sağlanamaması karşısında, suçun gündelik yaşamın bir parçası görülerek suç fiili gerçekleşmeden bunun önüne geçilmesi, başka bir deyişle proaktif polislik, önem kazanmakta, toplumsal destekli polislik gibi çalışmalarla riskin yönetiminde topluma harekete geçme sorumluluğu yüklenilmektedir. (Ketizmen, 2014, s.161-165) Cezai sorumluluk suç oluşturan fiilin *meydana gelmesine* değil, bu fiilin *meydana gelme riskine* bakarak belirlenmektedir. (Taşkın, 2016, s.81)

İnfaz düzenlemeleri kapsamında bir yandan belli suçlardaki cezaların sürekli artırılıp öteki yandan kalabalık cezaevleriyle baş edemeyen hükümetlerin, istisna suçlar haricinde, infaz sürelerini kısaltma yoluna gittiği görülmektedir. Denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme kurumlarının cezaevi kalabalığını azaltmada bir yöntem olarak kullanılması söz konusu olmakta, “denetim”, belirli bir rehabilitasyon programı çerçevesinde yapılmadığı ve şekli usullerin yerine getirilmesinden ibaret olduğu için (Yavuz, 2008, s.102), geriye başıboş bir “serbestlik” kalmakta ve bu durum toplumdaki adalet duygusunu zedelemektedir. Suç önlemede alınan tedbirlerin yetersiz oluşu, ceza adaleti sistemi içerisindeki kurumların birbiri ile uyumlu çalışmaması, amaç ve yöntem belirsizliği toplumda işlenen suçların cezasız kaldığı ve mevcut cezaların caydırıcılık sağlamadığı şeklinde bir güvensizlik algısına sebep olmanın yanında daha sert cezalandırma talebi de doğurmaktadır. (Yavuz, 2018, s.40) Cezadan toplumun beklediği, suç

işleyen hapse tükılarak toplumdanda uzak tutulması ve yaptıklarının bedelinin ödetilmesidir. Bunun yanında sürekli artan suç oranları ve işlenen suçlarla ilgili haberlerin medyada yer alması, toplumda suçlar için yeterli cezaların öngörülmediği yönünde yanlış düşünceyi doğurmaktadır. Hükümetler de bu doğrultuda belirli suçlara ilişkin ceza miktarlarında sürekli artırım yapmakta, buna rağmen suç işleme oranlarının yüksek oluşunun ve cezaevlerindeki kalabalığın önüne geçilememektedir. (Yavuz, 2018, s.28)

Medyanın suç problemini abartarak servis etmesi toplumda suç korkusunu ve cezalandırma talebini artırmakta, şiddet içerikli suçlara karşı toplumdaki öfke tüm suçlar açısından genelleştirilerek cezalandırıcı anlayış kuvvetlendirilmektedir. (Yavuz, 2018, s.300) (Türkmen, 2017b, s. 396-397) Tüm bunlar cezaların miktarının yetersiz olduğu, ancak hapis cezasının dahi suç işlemeyi engellemediği şeklinde paradoksal algıyı yaratmaktadır. (Yavuz, 2018, s.308) Çağımıza hakim olan güvensizlik algısı toplumun da suçluya bakışını etkilemekte, suç her ne kadar günlük hayatın bir parçası olarak normalleşse de suç işleyen kişi “tehlikeli anormal” olarak görülmektedir. Cezasını yerine getirip cezaevinden çıkmış olsa dahi bu kişinin tehlike arz edişi sona ermemekte, iş veya barınacak bir yer bulma şansı zorlaşmaktadır. Bu konuda devletin izlediği politika da yön değiştirmiştir. Elli veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu kamuda yüzde üç özel sektörde yüzde bir iken, 2008 yılında yürürlüğe giren 5763 sayılı kanunla bu zorunluluk özel sektör için ortadan kalkmış, kamu işyerleri içinse yüzde ikiye indirilmiştir. (Türkmen, 2017a, s.134)

Özellikle 2005 yılı ceza reformları ve sonrasında cezalandırıcı eğilimde artış görülmüş, hırsızlık, dolandırıcılık, yaralama, cinsel istismar, uyuşturucu gibi kimi suçlarda cezalar artırılıp koşullu salıverilme süreleri uzatılmıştır. (Yavuz, 2018, s.293) Oysaki ülkemizde asıl sorun sert ve cezalandırıcı bir ceza anlayışı izlenmemesi değil, cezaların uygulanmasındaki kararsız tutumdur. Bunun en büyük kanıtı sürekli başvurulmuş ceza indirimleri ve aflarıdır.²⁰ (Türkmen, 2017b,

²⁰ 1986-2009 yılı arasında çıkarılan doğrudan ve dolaylı afların cezaevi nüfusunu nasıl etkilediğini gösteren grafik için bkz. Dolu/Büker/Uludağ, 2012, s.86.

s.397) Hükümet, cezaevlerindeki yoğun nüfus sorununa ya yeni cezaevleri inşa ederek ve daha çok personel istihdam ederek yahut da koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik kurumları yoluyla infaz sürelerini kısaltarak çözüm aramaktadır. (Yavuz, 2018, s.32-33) Bu durumda hükümlünün ıslahından söz edilemediği gibi kanunda infazın amacı olarak belirtilen genel ve özel önleme de devre dışı kalmaktadır. Zira Beccaria'nın da dediği gibi: *“Suçları önleyen en önemli frenlerden biri, cezaların ağırlığı değil, cezaların kaçınılmaz olmalarıdır.”* (Beccaria, 2013, s.129)

Koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik kurumları mevzuatta AB direktiflerine uyan bir çizgide düzenlenmişken uygulamada farklı durumlar söz konusu olmaktadır. Koşullu salıverilmenin şartlarından biri olan cezaevindeki süreyi iyi halli olarak geçirme, 2020'deki mevzuat değişikliği ile kanunda daha detaylı düzenlense de pratikte iyi hal durumu gözetilmemekte, süre şartını sağlayan her mahkum hakkında uygulanan bir rutin işlem haline gelmesi kurumdan beklenen faydayı getirmemekte, hatta bu durum halk arasında “cezanın yatarı” şeklinde ifade edilen, hapis cezasının koşullu salıverilme durumundaki indiriminin hesaplanarak kalan kısmın asıl ceza olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. (Sanıvar, 2020, s.351) Koşullu salıverilen hükümlünün denetime tabi tutulması zorunlu olmadığından bu kurum adeta cezaevlerini boşaltmak amacıyla getirilen bir dolaylı af uygulamasına dönüşebilmektedir. (Demirbaş,2020, s.7) Denetim altındaki kişilerin suç işleyip işlemediğinin takibi yapılmadığı için denetimli serbestlik kurumunun suçta tekerrürü önleyip önlemediği tespit edilememekte, değişiklik getirilen süreler de dikkate alındığında kurum cezaevlerinin boşaltılması için bir araç olmaktan öteye gidememektedir. (Özbek, 2020, s.60) Aslında toplumda cezaların caydırıcı olmadığı algısını oluşturan sebeplerden birisi de budur. Cezalandırma ile hedeflenen ıslah olmamakta, infaz sürelerinin sürekli kısaltılması ile beraber toplumdaki adalet duygusu zayıflatılmaktadır.

Neoliberalizmle devletin gücünün sınırlanması gerektiği savunulmakta ancak piyasaların işleyişinde meydana gelebilecek olumsuz durumlarda devlet tarafından zor kullanılması gerekli görülmektedir. Devletin zor kullandığı

durumlardan biri de cezalandırmadır. Böylece piyasa koşullarında meşru yollar ile ayakta kalamayan ve gayri meşru yollara başvurarak mülk sahiplerinin güvenliğini tehdit edenler devlet tarafından cezalandırılacaktır. (Pektaş, 2011, s.32-34) Belirli bir dönemde cezalandırma anlayışını şekillendiren birden fazla anlayış mevcut olabilir, bunların ağırlıkları ise ceza siyasetine neyin yön verdiğine göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin 1960'ların refah devletinin içermeci toplumunda ıslah amacı ön plana çıkmaktayken, 1980'lerin aşırı bireyci toplumunda failin etkisizleştirilmesi anlayışı ağırlık kazanmıştır. 1990'lardan beri ise hem devlet dışındaki aktörleri cezalandırma sürecine dahil etmeyi hem de cezalandırmanın dozunu arttırmayı hedefleyen karma bir sistemden söz etmek mümkündür. (Ağtaş, 2011, 80)

Neoliberal Türkiye de aynı aşamaları izlemekte, günümüzde cezanın infazı ne tam olarak ıslaha ne de tam olarak etkisizleştirmeye yönelik olmaktadır. Devletin güvenliğini tehlikeye sokan suçlarda hedef tamamen etkisizleştirme iken, toplumda infial yaratabilecek suç türlerinde kısmen etkisizleştirme hedeflenmekte, geriye kalan suçların infazı nerede ise gerçekleşmemektedir. Maliyet kaygısı, hükümlünün topluma kazandırılması hedefinin önüne geçmektedir. Mevzuat her ne kadar ideal kurallar içerir, doktrin de bu yönde hedefler koyarsa koysun uygulamada gerçekleşen durum farklıdır. Günümüzde kurtarmaya yönelik ve oy kazanma saikiyle konulan, uzun vadedeki sonuçları düşünülmemeyen birbiri ile tutarsız kanunlar neoliberal ceza devletinin tipik bir yansımasıdır. Hapis cezalarının hangi kriminolojik anlayış ya da hedef doğrultusunda uygulandığı tam olarak tespit edilememektedir. Pratikte bireyin suçlu davranışını değiştirme, bireyin suç işleme nedenlerini anlama, topluma uyum sağlayamayan bireye bu yönde sosyal program uygulanmasına çalışılsa da bu hedeflere yönelik gerekli tekniklerin kullanıldığı veya yeterli personelin mevcut olduğu söylenememektedir. (İçli&Öğün, 1999, s.103-104) İnfaz konusundaki mevzuat gelişmiş ülkelerden çok farklı değil ise de uygulamada önemli eksiklikler bulunmaktadır. (İçli & Öğün, 1999,s.111)

SONUÇ

Cezanın amacının ne olduğu insanlık tarihi boyunca tartışılmıştır. Başlarda daha çok ağır bedensel işkenceler, sürgün ve idam şeklinde uygulanan, hükümdarın otoritesini pekiştirme ve halkı suçtan caydırma amacıyla seyirlik olan cezaların zaman içerisinde şiddeti azalmış ve cezaya farklı misyonlar yüklenmiştir.

Kişinin özgür bir birey olduğunu ve davranışlarını kendi iradesiyle gerçekleştirebileceğini savunanlar için ceza, failin kusurlu davranışının ona ödetilmesidir, başka bir amaç taşıyamaz. Öte yandan bireyin hukuk düzenine karşı isyanı karşısında cezalandırılması, ceza seyirlik olsun ya da olmasın, devletin otoritesini teyit eden bir durumdur. Zira modern devletin doğuşu ile beraber cezalandırma tekeli devlete ait olmuştur. Bu durum, cezanın salt ödetme amacı haricinde fayda temelli uygulanabileceğini gösterir. Ceza ile hem suçu işleyen fail suçtan caydırılabileceği gibi devletin ceza tehdidinde tanıklık eden halk da suçtan uzak duracaktır.

Zaman içerisinde pozitif kriminolojinin gelişmesiyle suçun tek başına fail kaynaklı olmayabileceği, birtakım dışsal faktörlerin suçun doğmasında etkili olabileceği anlayışı güçlenmiştir. Bu doğrultuda normdan sapan kişinin ceza ile ıslahı ve toplum ile yeniden bütünleştirilmesi cezanın bir başka amacı haline gelmiştir. Suçun sebeplerine inme, faili suça iten durumları ortadan kaldırarak hem kişiyi hem de toplumu suç tehlikesinden korumak hedeflenmiştir.

Cezanın amacına yönelik geleneksel öğretilerin yanı sıra farklı bir bakış açısı sunan Marksist yazarlara da tez kapsamında yer verilmiştir. Marx'a göre suç işleme davranışı tek başına failin sorumluluğuna terk edilemez. Suça iten toplumsal sistem koşulları göz ardı edilmemelidir, bu koşullar ortadan kaldırılmadıkça suçlunun cezalandırılması anlamlı olmayacaktır. Öte yandan cezalandırmayı üretim şekilleriyle ilişkilendiren ve cezanın fonksiyonunun egemen sınıf çıkarlarının desteklenmesi olduğunu ileri süren Rusche ve Kirchheimer, cezanın tarihi tezini ortaya koymuştur. Buna göre iş gücünün

haddinden fazla arttığı dönemlerde cezaların şiddeti de artmaktadır. Paşukanis ise burjuva hukukunun temelini oluşturan mübadele anlayışının cezalandırmada da hakim olduğunu ileri sürmektedir. Ceza, işlenen suçun karşılığı olmakta ve fail bu yolla mağdura olan borcunu ödemektedir. Cezanın amacı ise egemen sınıfın mülkiyet hakkını ve desteklediği ahlaki ve sosyal yapıyı korumaktır.

Belirtmek gerekir ki cezaya dair tek ve evrensel bir amaç söz konusu değildir. Önemli olan, cezanın uygulandığı döneme hakim olan ideolojidir. Modern devletin sosyoekonomik dönüşümü ile bağlantılı olan cezalandırmayı anlayabilmek için bu dönüşümlerin arka planının ve sonuçlarının irdelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda kapitalizmin ilk büyük krizini teşkil eden kısıtlı modernlikten örgütlü modernliğe geçiş ele alınmış, Keynesyen refah devletine giden sürecin arka planı anlatılarak bu dönemde doğan fordist üretim anlayışının II. Dünya Savaşı galiplerinden olan ABD tarafından yatırımlar ve parasal destekler yoluyla nasıl işgal altındaki ülkelere dayatıldığı ve doların dünya çapında rezerv para haline getirilmesiyle sağlanmış ABD hegemonyasından bahsedilmiştir. Refah devleti genel özellikleriyle gelir eşitsizliklerinin giderilmeye çalışıldığı, kişilere hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlarda güvencelerin sağlandığı, asıl hedeflenenin ise orta sınıf çıkarlarının devlet müdahalesi yoluyla bütünleştirilerek toplumsal uzlaşmayı sağlamak olduğu bir dönemdir. Pek çok sosyal görev üstlenen devlet zamanla bu durumun getirdiği mali yükü taşıyamaz hale gelmiştir.

Bretton Woods sisteminin çökmesi ve yaşanan ekonomik krizler karşısında sistemdeki tıkanıklığa çözüm olacak yeni arayışlara girilmiştir. Devletin sosyal yönü giderek zayıflamış, çağın ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde esnek üretime geçilmiştir. Kollektif işçi örgütlenişinin zayıflayışı ve artan işsizlik oranları sonucunda Fordist sınıf uzlaşısı dağılmıştır. Kapitalizmin ikinci krizini oluşturan bu dönemle birlikte piyasa hakimiyeti güçlenmiş, özelleştirmeler artmış, kamu harcamaları azaltılmıştır. Serbest girişim ve rekabet özendirilerek bireyin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz kendi başarısızlığına bağlanmıştır. Devlet yönetimi adeta şirket yönetimi haline gelmiştir. Örgütlü modernlikte hakim olan

toplumsal uzlaşısı yerini toplumsal kargaşaya bırakmış, bu nedenle toplum üzerinde kontrolü sağlamak amacıyla polis gücü genişletilmiş, güvenlik alanında yenilikler getirilerek cezalandırmanın dozu arttırılmıştır.

Her iki dönemin cezalandırma anlayışı karşılaştırıldığında, refah devletinde hakim olan sermaye-emek uzlaşısının toplumda kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışına yol açtığı, toplumun çoğu tarafından kabul edilen ortak değerlerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple, suçlu davranışı gerçekleştiren birey “sapkın” olarak nitelendirilmiş ve azınlık kabul edilmiş, devletin rolü ise bu bireyi ıslah ederek topluma geri kazandırmak olmuştur. Suçun ortaya çıkma sebepleri irdelenerek bunların önüne geçme gayesi güdülmüş, suç kontrolü politikaları uzmanların eline bırakılmıştır.

Neoliberal dönemde içermeci yapısını kaybederek dışlayıcı bir yapıya bürünen toplum, artık suçlu davranışı bireyin sorumluluğuna terk etmekte, suç işlemek istisna olmaktan çıktığı için suçu normal bir olgu olarak görmektedir. Hapis cezası ile amaçlanan ıslahın başarılı olamaması ve tekerrürün engellenememesi sebebiyle devlete mali yük getiren rehabilitasyon programlarından büyük ölçüde vazgeçilmiştir. Artık amaç suçun önüne geçerek suçu sona erdirmek değil, risk değerlendirmesini doğru yaparak suçu kontrol altına almaktır. Böylece “tehlikeli sınıf” algısı yeniden gündeme gelerek cezalandırıcı söylem artmış, bu söyleme destek bulmak amacıyla yaratılan güvensizlik algısı medya aracılığıyla halka empoze edilmiştir.

Neoliberal ceza devletinin gittikçe baş edilemez hale gelen suç problemine karşı izlediği politikalar adapte olma/inkar etme şeklinde çelişkiler içermektedir. Adapte oluşa örnek olarak maliyet kaygıları sebebiyle soruşturulacak suçlarda eleme yapılması, kimi davranışların suç olmaktan çıkarılması yahut hızlı bir şekilde ceza adaleti sisteminin dışında bırakmaya yönelik prosedürler getirilmesi, cezanın fail üzerindeki sosyal sonuçlarına önem verilmemesi, mağdura empatinin güçlendirilmesi, cezalandırma yetkisinin özel aktörler ve cemaatlerle paylaşılması gösterilebilir. İnkâr sayılabilecek politikalar ise halktan oy kazanma saikiyle

cezalandırıcı söylemin güçlendirilmesi ve hapsedme oranlarının bu doğrultuda artması, şartlı tahliye imkanlarının zorlaştırılması, anti-sosyal davranışlara yaptırım tehdidi uygulanması olarak gösterilebilir.

Bu dönemde cezanın ödetici özelliğinin güçlendiği ve ıslahın arka plana itildiği söylenebilir. Neoliberalizmin yarattığı sosyal huzursuzluk ortamı cezalandırma yoluyla bastırılmaya çalışılmış, düzene ayak uyduramayan tehlikeli sınıf toplumdaki uzaklaştırılarak cezaevlerinde etkisiz hale getirilmiştir. Her ne kadar cezalandırma konusunda devletin bir sorumluluk paylaşımından söz edilse de bu durum devletin cezalandırma iktidarının zayıfladığı anlamında gelmemekte, aksine yardımcı aktörler vasıtasıyla devletin gözetim ağını genişleterek sosyal ve hukuki alanda müdahalesini arttırması söz konusu olmaktadır.

Cezalandırmanın amacı ve işlevindeki bu değişikliklerin neoliberal Türkiye’de ne ölçüde geçerli olduğunu anlamak için öncelikle dönemin ekonomik durumu ve idari yapıdaki dönüşüm irdelenmiştir. 1960’lı yıllarla beraber ülkemizde uygulanan ithal ikameci politikalar fordist üretim akımının çevre kapitalist ülkelerdeki yaygın modellerinden birisidir. Yine bu dönemde burjuva sınıfı ve işçi sınıfının çıkarları uzlaştırılmış, ancak 1970’lerde dünyayı etkileyen ekonomik kriz ve oluşan neoliberal hegemonyanın etkisinden kurtulmak mümkün olmamıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile yükselişe geçen neoliberal politikaların askeri rejimin sert yönetimi altında uygulanması daha kolay olmuştur. Devletin bu dönemde kamusal hizmetlerden elini çekmeye başladığı ve sermaye lehine düzenlemeler getirildiği, IMF ve Dünya Bankası’nın teşvikiyle uluslararası piyasalara uyum sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Uygulanan politikaların ekonomik sıkıntılara çare olmaması üzerine neoliberalizmin ikinci evresi denebilecek dönem 1990’lı yıllarda ülkemizde başlamış, özelleştirmeler hız kesmeden devam eder ve kamu harcamaları kısıılırken devletin idari yapısındaki dönüşüme ağırlık verilmiş, işletme mantığı her alanda geçerli hale gelmiştir. 2007 sonrasında ise yönetimin otoriter neoliberal bir eğilimde devam ettiği söylenebilir. Yürütme organının diğer organlara ve topluma karşı bariz şekilde güçlendirilmesi bunun göstergesidir. Sermaye çıkarlarını gözetmek adına yalnızca ekonomiye

değil tüm topluma müdahale edilmesi toplumun bir bütün olarak çıkarlarının gözetildiği imajını zedeleyerek meşruiyeti zayıflatmıştır.

Yaşanan yapısal dönüşümün ceza adaleti sistemine yansımaları yoğun olarak 2001 ve sonrasında AB'ye uyum süreci adı altında gerçekleşmiştir. Kanun değişiklikleri ile onarıcı adalet felsefesinin yaygınlaşması, etkinlik ve verimlilik gibi vurguların yanı sıra ceza popülizminde artış tıpkı merkez kapitalist ülkelerde izlenen ikircikli politikalarla benzerdir. Bu kapsamda getirilen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri aracılığıyla devletin hukuk aygıtının merkezlesizleştiği, sorumluluğun başka aktörlerle paylaşıldığı görülmektedir. Kamuoyunun işlenen suçlara gösterdiği tepki karşısında kısa sürede mevzuat değişikliği yapılabilen, değişikliklerin kanunun sistematigi ile uyumu yahut uzun vadede yaratacağı sonuçlar düşünülmemektedir. Dönemin özelleştirme furyası cezaevleri açısından zaman zaman gündeme gelmiş olsa da pratiğe dökülmemiştir. Güncel durumda, kamu ihale sözleşmeleri yoluyla birtakım hizmetlerin özel sektöre devredilmesi şeklinde yarı özel model uygulanmakta, işyurtları bünyesinde çalışan mahkumların kimi zaman özel sektöre yararına çalışması söz konusu olmakta, özel sektörün bu durumdan elde ettiği kar giderek artmaktadır.

Neoliberal politikaların ülkemizdeki ceza adaleti sisteminde yarattığı dönüşümün bir başka boyutu infaz düzenlemeleridir. Mevzuatta infazın amacı genel önlemeyi sağlamak ile birlikte mahkumun topluma yeniden kazandırılmasını sağlayarak suçta tekerrürü engellemektir. Ancak uygulamadaki durum ıslahı sağlamada yetersiz kalmaktadır. Koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik gibi ıslaha yardımcı olacak kurumların cezaevlerini boşaltma amacıyla kullanılması ve sıkça getirilen aflar, mevzuatın aksine cezalandırmadaki hedefin ıslah olmadığını göstermektedir. Suç kontrolünde izlenen günübürlük politikalar suça bir çare aramamakta, suçu kontrol altına almayı hedeflemektedir. Devletin güvenliğini tehdit eden ve toplumda infial yaratan suçların cezası ile infaz süreleri arttırılırken geriye kalan suçlarda mali kaygılar ön planda tutularak infaz süresi kısaltılmaktadır. Bu nedenle cezalandırmanın amacı tehlike bazında

gruplandırılan suçlara göre değişmekte, cezalandırma suçu ortadan kaldırmaya değil risk yönetimine odaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abanoz, B. (2016). Ceza İnfaz Kurumları'nda Özelleştirmenin Çok Boyutlu Değerlendirilmesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı I, s. 41-62.
- Agtaş, Ö. (2011). Suç, Cezalandırma ve Siyaset: Ceza Adaleti Üzerine Siyasal Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akbulut, İ. (2011). Şartla Tahliye, Journal of Istanbul University Law Faculty , 55 (1-2) , s.173-182 .
- Akman, Ş.T. (2016). Hukuk ve Politika İlişkisi: Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi, Ankara, İmge.
- Aktaş, S. (2009). Cezalandırmanın Amacı Üzerine, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 1-2.
- Alpan, A. (2018). Neoliberal Ceza Devleti ve Kitlesele Hapsetme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, A. Tümertekin (çev.), İstanbul, İthaki.
- Aman, A. C.& Greenhouse, C.J. (2014), "Prison Privatization and Inmate Labor in the Global Economy: Reframing the Debate over Private Prisons", *Fordham Urban Law Journal*, Vol:42, No:2, s. 355-409.
- Artuk, M.E. & Gökçen, A. & Yenidünya, C.(2014). Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Bacaksız, P. (2014). Cezalandırma ve Toplumla Yeniden Kazandırma . Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , Cilt 16 Özel Sayı , 4917-4941 .

- Bauman, Z. (2010). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, A. Yılmaz(çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Beccaria, C. (2013). Suçlar ve Cezalar Hakkında, S. Selçuk (çev.) 3.Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Bell, E. (2011). *Criminal Justice and Neoliberalism*, London, Palgrave Macmillan.
- Bıçak, V. (1998) “Cezaevleri de Özelleştirilmeli”, *12 Liberal Düşünce Dergisi*, s. 47-53.
- Boratav, K. (2018). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Briggs, A. (1996). The Welfare State in Historical Perspective, *European Journal of Sociology*, Vol. 2, No. 2, pp. 221-258.
- Collins, H. (2013). *Marksizm ve Hukuk*, U.D. Tuna (çev.) Ankara, Dipnot Yayınları.
- Cowling, M. (2012) Marksizm ve Kriminoloji Teorisi, O. Karahanoğulları (çev.), Notabene Yayınları, Ankara.
- Cummings, A.& Lamparello, A. (2016) “Private Prisons and the New Marketplace for Crime” *Wake Forest Journal of Law & Policy*, Forthcoming, s. 407-440, erişim adresi: <https://ssrn.com/abstract=2794145> (son erişim tarihi: 13.01.2019)
- Çağlar, Ü.& Dışkaya, S. K. (2018). Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi ve Kriz, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi Cilt:5, Sayı:2, Yıl: 2018, 1-24*
- Çoban, A. (2002). Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar, *Praksis 7*, s.117-164.
- Çolak, H. (2006). Yeni Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Cezai Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolu Olarak; Uzlaşma, *TBB Dergisi*, Sayı: 63, s.127-145.
- Çubukçuoğlu, A.S. (2018). Onarıcı Adalet Bağlamında Ceza Hukukunda Uzlaştırma Kurumu ve Kapsamı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Değirmenci, O. (2020). *Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma*, Ankara, Seçkin.
- Demirbaş, T. (2020). *İnfaz Hukuku*, 7. baskı, Ankara, Seçkin.
- Demirtaş, S. (2019). Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C:21, Özel Sayı,s. 491-515.
- Dolu, O. & Büker, H. (2009). Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme Ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 3.
- Dönmezer, S. (1965). “Cezaların İnfazı Hakkında Kanun”, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:31, Sayı:1-4, s.8-35.
- DPT (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Adalet Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT: 2506 – ÖİK: 526.
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, C. Saraçoğlu (çev.), İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Durkheim, E. (2018). Ceza Evriminin İki Kanunu, B. Polat (çev.), Küresel Bakış, Yıl:8, Sayı:24, s.85-109.
- Ergüzeloğlu Kilim, E. (2009). Türkiye’de Adalet Yönetimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Feeley, S.&Simon, J. (1992). “The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and implications”, *Criminology*, vol. 30, no:4, pp.452-74.
- Garland, D. (1993). *Punishment and Modern Society, : A Study in Social Theory*, USA, Oxford Universtiy Press.
- Garland, D. (1996). *The Limits of The Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society*, *British Journal of Criminology*, vol.36, no:4, pp. 445-71.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago, The University of Chicago Press.

- Gough, I. (1992). *The Political Economy of The Welfare State*, London, Macmillan.
- Gramsci, A. (2018). *Gramsci Kitabı*, D. Forgacs (haz.), İ. Yıldız(çev.), Ankara, Dipnot Yayınları.
- Güler, B.A. (2003) Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, *Praksis* 9, s. 93-116.
- Güler, B.A. (2016) *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları 1980-1995*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Gülşen, R. (1993) “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş,İ. (2018). Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğu, Yükseliş Ve Yeniden Yapılanma Süreci, *Journal of Political Administrative and Local Studies* , 1(1), s. 33-66.
- Güner, H. (2012). Neoliberal Politikalar ve Türk Yargısında Dönüşüm, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, Cilt 7, Sayı 17, s. 105-136.
- Güzelsarı, S. (2007), Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hafizoğulları, Z. (1987). Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, Ankara, Seçkin Kitabevi.
- Hart, H.L.A (1968). *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law*, Ch. 1, Oxford University Press (Clarendon Press), Aktaran, Wood, D. (2002). Retribution, Crime Reduction and the Justification of Punishment, *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol:22, No:2.
- Harvey, D. (2012). Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm, (E. Çamuroğlu Çığ & Ü. Çığ çev.), *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2), 67-88.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*, S. Savran (çev.), İstanbul, Metis.

- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, A. Onacak (çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Haspolat, E. (2010). Türkiye’de Neoliberal Devlet Anlayışı Bağlamında Devlet-Güvenlik İlişkisinin Değişen İçeriği ve Özel Güvenlik Olgusu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, (der. B. Yarar& A. Özkazanç), İstanbul, İletişim.
- Jessop, B. (2012). Neoliberalism, G. Ritzer (Der.), *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization* içinde, First Ed., vol. 3, p.p.1513-21.
- Kaplan, M. (2015). Onarıcı Adalet Ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Haziran 2015, Cilt: 5, Sayı: 1, s.59-86.
- Karahanogulları, Y. & Türk, D. (2018). Otoriter Devletçilik, Neoliberalizm, Türkiye, Mülkiye Dergisi, 42(3), s. 403-448.
- Karakaş Doğan, F. (2009). Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ketizmen, M. (2012). Uzlaşmanın Sirayet Etmezliği İlkesinin Sonucu Olarak Mağdurun Yargılanacak Kişiyi Seçebilme Yetkisi, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1), s.1-10.
- Kızıllarlan, H. (2019). 7188 Sayılı Kanun’la Ceza Muhakemesi Hukukuna Getirilen Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(183), 1885-1960.
- Kızıllırmak, B. (2019). Kimyasal Kastrasyonun Cinsel Suç Faillerine Uygulanabilirliği Üzerine Kapsamlı Bir İnceleme, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, s.1025-1071.

- Koca, M. & Üzülmöz, İ. (2016). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 9. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kumar, K. (1995). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma; Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, M.Küçük (çev.), Ankara, Dost Kitabevi Yayını.
- Kuru, G. (2015). Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesinde Devletin Rolü, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Sayı: 2, s. 65-110.
- Laclau, E. (1977). *Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism - Fascism – Populism*, London, NLB.
- Lea, J. (1999). Social Crime Revisited, **Theoretical Criminology**, 3(3), pp.307-325.
- Lea, J. (2002). *Crime and Modernity*, London, Sage.
- Loewy, A. H. (2009). *Criminal Law in a Nutshell*, 5th Edition, USA, West Academic Publishing.
- Martinson, R. (1974). What Works? Questions and Answers About Prison Reform, *Public Interest*, 35, pp. 22-54. Ed.G.S. Bridges& J.G. Weis& R.D. Cruchfield (1996). *Criminal Justice: Readings (Sociology for a New Century)*, içinde, First Ed., Sage.
- Marx, K. & Engels, F. (2018) Devlet ve Hukuk, R.Serozan (der. ve çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Meyer, J. (1969). “Reflections on Some Theories of Punishment”, *Journal of Criminal Law and Criminology*, Volume: 59, Issue: 4.
- Molla, F. (2010). Yeni Liberal Dönüşüm Süreçlerinde Cezaevlerinin Değişen Rolü ve Mahkum Emeği Kullanımı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Neocleous, M. (2014). *Güvenliğin Eleştirisi*, T.Ok (çev.), İstanbul, Notabene.

- Odabaşı, L. (2016). Cezaevi Endüstrileri ve Cezaevi Özelleştirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oran, S. & Savcı, İ. (2015) “Seeking cheap labour: New trends and regulations in the Turkish labour market”, *Employment and Equity* (Ed. Berrin Ceylan-Ataman & Risa L. Lieberwitz) içinde (s. 95-117), International Labour Organization, Turkey.
- Orhan, S. (2019). Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi, Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, Cilt:68, Sayı:4, s.795-840.
- Orhan, U. (2019). Ceza İnfaz Kurumlarının Özelleştirilmesi, CHD, Y. 14, S.41, s. 775-799.
- Özbek, V.Ö. (2020). *İnfaz Hukuku*, 12. baskı, Ankara, Seçkin.
- Özdek, Y. (2000). Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 33, Sayı 4, s. 21-48.
- Özdek, Y. (2011). *Şirket Egemenliği Çağı: Sosyal Devletten Ceza Devletine*, Ankara, NotaBene Yayınları.
- Özdemir, A. M. (2010). Hukukun Krizi: Günümüz Türkiye’inde İktidar ve Şiddet, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Vol. 26, Issue 3, s.51-70.
- Özdemir, A. M. (2014). Kolektif Emperyalizm, A.M. Özdemir (Der.) *Kolektif Emperyalizm: Mağribden Maşrika Dönüşümünün Ekonomi Politikası* içinde, Ankara, İmge Kitabevi, s.29-159.
- Özdemir, S. (2004), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkazanç, A. (2010). *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Özkazanç, A. (2011). *Neoliberal Tezahürler: Vatandaşlık, Suç, Eğitim*, Ankara, Dipnot Yayınları.

- Öztürk, B. & Erdem, M.R. (2016). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 16. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Paşukanis, E. B. (2019). *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm*, O. Karahanoğulları (çev.), İstanbul, İletişim.
- Pektaş, Ö. (2011). *Neoliberal Politikalar Çerçevesinde Sermayenin Mahkum Emegi Kullanımı ve Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pratt, J. (2007). *Penal Populism*, London and New York, Routledge.
- Saklı, A. R. (2013). Fordizm'den Esnek Üretim Rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri. *American Annals Of The Deaf* , no.44, 107-131.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısılcacında Refah Devleti*, Ankara, Ebabil Yayınları.
- Sanıvar, R. (2020). *Modern İnfaz Hukuku ve Koşullu Salıverilme (Şartlı Tahliye) Kurumu*, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Sapançalı, F. (2001). Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı:2, s.115-140.
- Sarıkaya, M. (1997). "Cezaevleri özelleştiriliyor", 28.09.1997, Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevleri-ozellestiriliyor-39266324>
- Sechrest, L.B.& White, S. O.& Brown E. (1979) *From The Rehabilitation of Criminal Offenders: Problems and Prospects*, Washington DC: National Academy Press, pp. 11-99. Ed.G.S. Bridges& J.G. Weis& R.D. Cruchfield (1996). *Criminal Justice: Readings (Sociology for a New Century)*, içinde, First Ed., Sage.
- Sevdiren, Ö. (2011). Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi-1, *Ceza Hukuku Dergisi*, 6(15), 103-129
- Soyaslan, D. (2014). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara, 5. Baskı, Yetkin Yayınları.

- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, O. Akınhay (çev.), 4. Basım, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Şahin, C. & Özgenç, İ. (2020). *İnfaz Hukuku*, 3. baskı, Ankara, Seçkin.
- Şanlı, İ. (2019). Makrsist Ceza Adaleti Eleştirisi, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., s. 2097-2109.
- Stinneford, J.F. (2006). Incapacitation Through Maiming: Chemical Castration, the Eighth Amendment, and the Denial of Human Dignity, *University of St.Thomas Journal*, V:3, p.559-599.
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*, B.Yıldırım (çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Taşkın, O.E. (2016). “Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:1, s. 59-91.
- Tella, M.J. & Tella, F.. (2006). *Punishment and culture: A right to punish?*, The Netherlands, Brill Academic Publishers.
- Temizel, H. (2007). Neo-Liberal Politikalar Doğrultusunda Türkiye’de Devletin Yeniden Yapılanması, Küresel Sistemle Bütünleşme Sorunları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Toroslu, H. (2007). *Ceza Müeyyidesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toroslu, N. (2012). *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 18.Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Turgut, A.E. (2019). *Türkiye’de Neoliberalizm ve Sosyal Devletin Dönüşümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tümerkan, S. (2011). Klasik, Pozitivist Okullarda Ve Toplumsal Savunma Hareketinde Ceza Sorumluluğunun Esası, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt:48, Sayı: 1-4.

- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Popülizm”, (2021, 10 Mayıs), Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkmen,M. (2017a). Topluma Geri Dönüş Yapmaya Çalışan Suçlular: Sivil Toplum ve Sosyal Devlet Açısından Eski Hükümlülerin İstihdam Sorunu, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, Eylül 2017, s. 123-145.
- Türkmen,M. (2017b). Türkiye’de Ceza Adaleti Alanında Değişimi İzlemenin Bir Aracı Olarak Ceza Popülizmi, Ş. Aslan & C. Cinemre (Der.), *Current Debates in Sociology & Anthropology* içinde, IJOPEC Publication, First Edition, vol. 10, p.p.381-402.
- Uğur, H. (2007). Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine, *TBB Dergisi*, Sayı: 73, s.256-288.
- Üzülmez, İ. (2001). Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 1-4.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*, Durham and London, Duke University Press.
- Wacquant, L. (2010). Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare, and Social Insecurity, *Sociological Forum*, Vol. 25, No. 2, pp. 197-220.
- Wagner, P. (2005). *Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma*, (M. Küçük çev.), İstanbul, Ayrıntı.
- Willoughby, W. W. (1969). A Survey Of Ethical Theories Of Punishment”, *Rational Basis of Legal Institutions by Various Authors*, New York, Sentry Press.
- Yarsuvat, D. (1966). Ceza ve Yeni içtimai Müdafaa Doktrini”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 32, Sayı: 1.
- Yavuz, H. (2018). Ceza İnfaz Sistemi ve Denetimli Serbestlik, Ankara, Seçkin Yayınları.

- Yayak, A. (2009). Türkiye Cezaevlerindeki İslah- Rehabilitasyon Çalışmalarının Diğer Ülkelerin Uygulamalarıyla Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Yenidünya, A. C. & Yaşar, Y. (2013). Kastrasyon Cinsel Suç Faillerine Uygulanabilecek Uygun Bir Yaptırım Mıdır?, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, s.171-189.
- Young, J. (1999). *The Exclusive Society*, London, Sage.
- Yükselbaba, Ü. (2017). “Èmile Durkheim’a Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi”, İÜHFM, C. LXXV, S. 1, s. 191-226.
- Zaibert, L. (2006). *Punishment and Retribution*, Asghate Publishing, Aktaran Aktaş, S. (2009). Cezalandırmanın Amacı Üzerine, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 1-2.
- Zehr, H. (2014). *The Little Book of Restorative Justice*, New York, Good Books.